

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»**

Факультет соціології і права

Кафедра соціології

«На правах рукопису»
УДК 316.485.6

До захисту допущено:

Завідувач кафедри

_____ Павло ФЕДОРЧЕНКО-
КУТУЄВ

« 12 » січня 2024р.

Магістерська дисертація

на здобуття ступеня магістра

**за освітньо-професійною програмою «Врегулювання конфліктів та
медіація»**

зі спеціальності 054 «Соціологія»

**на тему: «Переговорні процеси у врегулюванні ізраїле-палестинського
конфлікту»**

Виконав (-ла):

студент (-ка) II курсу, групи СЛЗ-21мп

Щербаковська Олена Георгіївна

Науковий керівник:

Доцент кафедри соціології, к. політ. н., доц.

Багінський Андрій Владиславович

Рецензент:

Викл., к. держ. упр.

Божок Ольга Вікторівна

Засвідчую, що у цій магістерській
дисертації немає запозичень з праць
інших авторів без відповідних
посилань.

Студент (-ка) _____

Київ – 2024 року

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Факультет соціології і права
Кафедра соціології

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Спеціальність – 054 «Соціологія»

Освітньо-професійна програма «Врегулювання конфліктів та медіація»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____Павло ФЕДОРЧЕНКО-
КУТУЄВ

« 12 » січня 2024 р.

ЗАВДАННЯ
на магістерську дисертацію студентці
Щербаковській Олені Георгіївні

1. Тема дисертації «Переговорні процеси у врегулюванні ізраїле-палестинського конфлікту», науковий керівник дисертації Багінський Андрій Владиславович Доцент кафедри соціології, к. політ. н., доц., затверджені наказом по університету від 24 листопада 2023р. № 5368-с.
2. Термін подання студентом дисертації: 12.01.2024
3. Об'єкт дослідження - переговорні процеси щодо врегулювання ізраїле-палестинського конфлікту
4. Предмет дослідження - аналіз переговорних процесів, що відбувалися у контексті ізраїле-палестинського конфлікту
5. Перелік завдань, які потрібно розробити:
 - зробити огляд стану наукових досліджень переговорних процесів щодо врегулювання ізраїле-палестинського конфлікту;
 - проаналізувати джерельну бази дослідження переговорних процесів щодо врегулювання ізраїле-палестинського конфлікту;
 - висвітлити процеси формування Ізраїлю, палестинської проблема та

переговорних процеси щодо врегулювання ізраїле-палестинського конфлікту;

- розглянути ключові події переговорних процесів у врегулюванні ізраїле-палестинського конфлікту;

- дослідити роль міжнародної спільноти у переговорних процесах щодо врегулювання ізраїле-палестинського конфлікту;

- висвітлити політичні аспекти переговорних процесів щодо врегулювання ізраїле-палестинського конфлікту;

- розглянути етнічні, релігійні та соціокультурні аспекти переговорних процесів щодо врегулювання ізраїле-палестинського конфлікту.

6. Орієнтовний перелік графічного (ілюстративного) матеріалу: 2 рис.

7. Орієнтовний перелік публікацій: 97

8. Дата видачі завдання: вересень 2023

Календарний план

№ з/п	Назва етапів виконання магістерської дисертації	Термін виконання етапів роботи	Примітка
	Визначення напрямку дослідження	Жовтень 2022	Виконано
	Формування джерельної бази дослідження	Листопад 2022 -січень 2023	Виконано
	Складання розгорнутого плану	Лютий 2023	Виконано
	Написання вступу до роботи (визначення об'єкту, предмету, мети та завдань)	Березень-квітень 2023	Виконано
	Підготовка і написання I розділу дипломної роботи (ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕГОВОРНИХ ПРОЦЕСІВ У ВРЕГУЛЮВАННІ ІЗРАЇЛЕ-ПАЛЕСТИНСЬКОГО КОНФЛІКТУ)	Травень-червень 2023	Виконано
	Написання II розділу дипломної роботи (СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ПЕРЕГОВОРНИХ ПРОЦЕСІВ У ВРЕГУЛЮВАННІ ІЗРАЇЛЕ-ПАЛЕСТИНСЬКОГО КОНФЛІКТУ)	Липень-серпень 2023	Виконано
	Написання III розділу, висновків та коригування списку літератури.	Вересень 2023-січень 2024	Виконано
	Передача магістерської дисертації на кафедру	12.01.2024	Виконано

Студент

Олена Щербаковська

Науковий керівник

Андрій Багінський

Анотація

О.Г. Щербаковська Переговорні процеси у врегулюванні ізраїле-палестинського конфлікту. – На правах рукопису. Магістерська дисертація за спеціальністю 054 «Соціологія». – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кафедра соціології. – Київ, 2024. – 95 с., список джерел з 97 найменування.

У роботі висвітлено процеси формування Ізраїлю, палестинської проблема та переговорних процесів щодо врегулювання ізраїле-палестинського конфлікту. Розглянуто ключові події переговорних процесів у врегулюванні ізраїле-палестинського конфлікту, досліджено роль міжнародної спільноти у переговорних процесах щодо врегулювання ізраїле-палестинського конфлікту, висвітлено політичні аспекти переговорних процесів щодо врегулювання ізраїле-палестинського конфлікту, розглянуто етнічні, релігійні та соціокультурні аспекти переговорних процесів щодо врегулювання ізраїле-палестинського конфлікту.

Ключові слова: конфлікт, Близький Схід, Ізраїль, палестинська проблема, врегулювання конфлікту, палестино-ізраїльський конфлікт, ХАМАС, політика.

Abstract

Olena Shcherbakovska Negotiation processes in the settlement of the Israeli-Palestinian conflict. - Manuscript. Master`s thesis on specialty 054 "Sociology". - National Technical University of Ukraine "Ihor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Department of Sociology. - Kyiv, 2024. - 95 pp., 97 sources.

The work highlights the processes of the formation of Israel, the Palestinian problem and the negotiation processes regarding the settlement of the Israeli-Palestinian conflict. Considers the key events of the negotiation processes in the settlement of the Israeli-Palestinian conflict, examines the role of the international community in the negotiation processes regarding the settlement of the Israeli-Palestinian conflict, highlights the political aspects of the negotiation processes regarding the settlement of the Israeli-Palestinian conflict, the ethnic, religious and sociocultural aspects of the negotiation processes regarding the settlement of the Israeli-Palestinian conflict are considered.

Key words: conflict, Middle East, Israel, Palestinian problem, conflict resolution, Palestinian-Israeli conflict, Hamas, politics.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕГОВОРНИХ ПРОЦЕСІВ У ВРЕГУЛЮВАННІ ІЗРАЇЛЕ-ПАЛЕСТИНСЬКОГО КОНФЛІКТУ.....	11
1.1. Огляд стану наукових досліджень переговорних процесів у врегулюванні ізраїле-палестинського конфлікту.....	11
1.2. Аналіз джерельної бази дослідження переговорних процесів у врегулюванні ізраїле-палестинського конфлікту.....	13
РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ПЕРЕГОВОРНИХ ПРОЦЕСІВ У ВРЕГУЛЮВАННІ ІЗРАЇЛЕ-ПАЛЕСТИНСЬКОГО КОНФЛІКТУ.....	20
2.1. Формування Ізраїлю, палестинська проблема та переговорні процеси у врегулюванні ізраїле-палестинського конфлікту.....	20
2.2. Ключові події переговорних процесів у врегулюванні ізраїле- палестинського конфлікту.....	36
2.3. Роль міжнародної спільноти у переговорних процесах щодо врегулювання ізраїле-палестинського конфлікту.....	52
РОЗДІЛ 3. СУЧАСНИЙ СТАН ПЕРЕГОВОРНИХ ПРОЦЕСІВ У ВРЕГУЛЮВАННІ ІЗРАЇЛЕ-ПАЛЕСТИНСЬКОГО КОНФЛІКТУ.....	71
3.1. Політичні аспекти переговорних процесів у врегулюванні ізраїле- палестинського конфлікту.....	71
3.2. Етнічні, релігійні та соціокультурні аспекти переговорних процесів у врегулюванні ізраїле-палестинського конфлікту.....	77
ВИСНОВКИ.....	95
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	98
ДОДАТКИ.....	108

ВСТУП

Актуальність дослідження. Актуальність дослідження переговорних процесів щодо врегулювання ізраїле-палестинського конфлікту надзвичайно велика в сучасному контексті. Цей конфлікт, що триває понад десятиліття, продовжує мати вагомий політичний, етнічний, та соціокультурний динамізм, що впливає на регіональну стабільність і міжнародну безпеку.

Постійні зупинки та неспроможність у досягненні прийняттого рішення породжують нестабільність, ведуть до гуманітарної кризи та підриву співпраці між сторонами конфлікту. Стрімке загострення ситуації у регіоні підкреслює необхідність ефективних та стратегічних переговорів для знешкодження конфлікту та досягнення миру.

Надзвичайно важливо проаналізувати минулі переговорні процеси, визначити їхні успіхи та невдачі, щоб зрозуміти важливі вимоги для подальших спроб врегулювання конфлікту. Розгляд цієї теми має величезне значення для подальшої спрямованості на шляхи досягнення стабільності, миру та розвитку у регіоні.

Питання, пов'язані з переговорними процесами щодо врегулювання ізраїле-палестинського конфлікту, вивчали багато дослідників, зокрема М.В. Аларадж Бішер, А. Ахмад, Ф. Бані-насер, О. Барак, Дж. Беркович, І. Голденберг, В.Дзюбенко, Дж. Дханані, А. Захарченко, Н. Каплан, О. Левченко, Н. Оласюк і ін.

Проте у вітчизняній дослідницькій літературі досі немає дослідження, присвяченого систематичному аналізу переговорних процесів щодо врегулювання ізраїле-палестинського конфлікту. Цим обумовлена актуальність даної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана в рамках ініціативної науково-дослідницької роботи кафедри соціології КПІ імені Ігоря Сікорського: «Соціологічні та політологічні

дослідження конфліктів в контексті динаміки модерну: від теорії до врегулювання» (державний реєстраційний номер: 0122U202039 від 29.12.2022).

Мета дослідження полягає в ретельному аналізі переговорних процесів, що відбувалися у контексті ізраїле-палестинського конфлікту, в оцінці ефективності, успішності та прогресу цих процесів у досягненні миру, стабільності та вирішенні конфлікту.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати наступні завдання:

- зробити огляд стану наукових досліджень переговорних процесів щодо врегулювання ізраїле-палестинського конфлікту;
- проаналізувати джерельну бази дослідження переговорних процесів щодо врегулювання ізраїле-палестинського конфлікту;
- висвітлити процеси формування Ізраїлю, палестинської проблема та переговорних процеси щодо врегулювання ізраїле-палестинського конфлікту;
- розглянути ключові події переговорних процесів у врегулюванні ізраїле-палестинського конфлікту;
- дослідити роль міжнародної спільноти у переговорних процесах щодо врегулювання ізраїле-палестинського конфлікту;
- висвітлити політичні аспекти переговорних процесів щодо врегулювання ізраїле-палестинського конфлікту;
- розглянути етнічні, релігійні та соціокультурні аспекти переговорних процесів щодо врегулювання ізраїле-палестинського конфлікту.

Об'єктом дослідження є переговорні процеси щодо врегулювання ізраїле-палестинського конфлікту.

Предметом дослідження є аналіз переговорних процесів, що відбувалися у контексті ізраїле-палестинського конфлікту.

Методика дослідження включає застосування наступних методів: вибіркового спостереження, дискурсивного аналізу, аналізу та синтезу, дескриптивного. У цьому дослідженні використовується індуктивна

методологія шляхом створення емпіричних узагальнень різних спроб вирішення ізраїльсько-палестинського конфлікту. Дані зібрані методом бібліотечних досліджень із вторинних ресурсів.

Робота складається зі вступу, трьох розділів і висновків.

Перший розділ присвячений теоретичним засадам дослідження переговорних процесів щодо врегулювання ізраїле-палестинського конфлікту.

Другий розділ присвячений дослідженню соціально-історичного контексту переговорних процесів у врегулюванні ізраїле-палестинського конфлікту.

Третій розділ присвячений дослідженню сучасного стану переговорних процесів у врегулюванні ізраїле-палестинського конфлікту.

Загальний обсяг роботи становить 95 сторінок, список використаних джерел складається з 97 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

ПЕРЕГОВОРНИХ ПРОЦЕСІВ

У ВРЕГУЛЮВАННІ ІЗРАЇЛЕ-ПАЛЕСТИНСЬКОГО КОНФЛІКТУ

1.1. Огляд стану наукових досліджень переговорних процесів у врегулюванні ізраїле-палестинського конфлікту

Десятиліттями триває ізраїльсько-палестинський конфлікт, що викликає зацікавлення серед дослідників і сприяє проведенню наукових досліджень. Розуміння суті джерельної бази і рівня досліджень щодо цієї проблеми є ключовим для глибшого розуміння складного та актуального конфлікту. Матеріали для вивчення ізраїльсько-палестинського протистояння насичені різноманітними поглядами та дослідженнями з багатьох галузей знань. У цій базі присутні колекції наукових праць, які містять критичний аналіз та розповіді про історію та розвиток конфлікту. Наприклад, книги «Залізна клітка» Рашида Халіді [48] та «Залізна стіна» Аві Шлаїма [79] представляють важливі погляди на палестинську бездержавність та стратегічний підхід Ізраїлю відповідно. Іншим значущим джерелом є детально досліджена книга Бенні Морріса «1948: історія першої арабо-ізраїльської війни» [60-64], яка пропонує всеосяжний опис конфлікту та його геополітичну реальність.

Дослідження ізраїле-палестинського конфлікту відображено через призму різних національних підходів, що відображають різноманітні точки зору та інтерпретації. Українські науковці внесли свій внесок у цей обсяг досліджень, пропонуючи свіжий погляд на конфлікт та висвітлюючи малодосліджені аспекти його траєкторії. Праця Фіраса Бані-насера відображає глибокий аналіз міжнародно-правових механізмів, застосованих ООН для мирного врегулювання ізраїльсько-палестинського конфлікту. Ця робота висвітлює унікальний юридичний погляд на конфлікт, наголошуючи на важливості міжнародного права у формуванні потенційних рішень.

Дослідження Костянтина Галушка вивчає системні фактори, які

продовжують підтримувати близькосхідний конфлікт. Робота глибоко аналізує ці стійкі елементи та пропонує всебічне розуміння самовідновлювальної природи конфлікту [4].

Український науковий дискурс поповнився аналізом «геополітичної стратегії Ізраїлю в україномовному науковому середовищі» [18]. Це дослідження детально аналізує стратегічні рішення Ізраїлю та їх вплив на загальний розвиток конфлікту. Дослідження Володимира Дзюбенка «Можлива роль низових ініціатив та волонтерських організацій у вирішенні арабо-ізраїльського конфлікту» висвітлює потенційну трансформаційну роль низових ініціатив та волонтерських організацій у розв'язанні конфлікту. Це рідко враховувана перспектива, яка розкриває нетрадиційних учасників, що могли б вплинути на перебіг мирних переговорів [5].

У науковому дослідженні ізраїле-палестинського конфлікту виявляється значний науковий інтерес та висловлюється занепокоєність громадськості. Цей конфлікт був ретельно проаналізований у численних роботах, що охоплюють його історію, вплив великих конфліктів і мирних переговорів, а також соціально-економічні умови на спірних територіях. Загальна кількість офіційних міжнародних документів є важливою складовою джерельної бази для розуміння цього конфлікту, пропонуючи важливий інсайт щодо позицій міжнародної спільноти, посередницьких зусиль та людських наслідків конфлікту.

Проте, стан досліджень не є постійним. Зважаючи на тривалість ізраїле-палестинського конфлікту та зміни політичних, соціальних та економічних умов, продовжують з'являтися нові напрямки досліджень. Сучасні аспекти уваги охоплюють наслідки розширення ізраїльських поселень, роль недержавних учасників і можливості майбутніх мирних переговорів. Ці тенденції дослідження, що розвиваються, підкреслюють важливість постійного наукового вивчення та уваги до цього конфлікту.

Загалом, дослідження ізраїле-палестинського конфлікту стає багатшим завдяки різноманітним джерелам і розширюється через зміну у стані

досліджень. Ці компоненти об'єднуються для створення комплексної мозаїки перспектив і ідей, які сприяють глибокому розумінню цього конфлікту та його різноманітних аспектів.

Наукові студії й аналізи досліджують різні аспекти ізраїле-палестинського конфлікту, включаючи геополітичні стратегії Ізраїлю та можливу роль низових ініціатив та волонтерських організацій у вирішенні цього конфлікту. Також офіційні міжнародні документи, резолюції та звіти спеціалізованих установ ООН є важливими джерелами, що допомагають розуміти міжнародну реакцію на цей конфлікт, виявляючи важливі моменти його розвитку та можливі шляхи мирного врегулювання.

Продовжують виникати нові напрямки досліджень, спрямовані на вивчення розвитку конфлікту, аналіз його соціально-економічних наслідків, роль розширення ізраїльських поселень та можливості майбутніх мирних переговорів. Ці дослідження розширюють наше уявлення про конфлікт і сприяють глибокому його розумінню.

У цілому, наукові дослідження цього конфлікту надзвичайно важливі, оскільки вони не лише збагачуються різноманітними джерелами, але й стають більш складними завдяки постійному розвитку наукового підходу до розгляду цієї проблеми.

1.2. Аналіз джерельної бази дослідження переговорних процесів у врегулюванні ізраїле-палестинського конфлікту

Джерельна база дослідження складається з опублікованих джерел, таких як:

- 1) посібники;
- 2) міжнародні договори;
- 3) дослідницькі матеріали;
- 4) офіційні сайти;
- 5) закони та нормативно правові акти;
- 6) мапи.

На веб-сайті Міністерства закордонних справ Ізраїлю виділяється значущість опублікованої інформації про «Camp David Accords» [16], де розкриваються основні положення угоди і роль Сполучених Штатів Америки та президента у переговорному процесі. Наприклад, Інститут Миру у Сполучених Штатах [50] вивчає концепцію посередництва, переговорів і діалогу як інструмент для досягнення взаємоприйнятних результатів для сторін конфлікту. Інститут аналізує найважливіші випадки посередництва, що відіграють важливу роль у розгляді стратегій, за якими керується країна під час переговорного процесу.

Великий масив джерел, які стосуються вивчення ізраїле-палестинського конфлікту, представлений у документах та резолюціях, які видані міжнародними організаціями. Ліги Націй та Організація Об'єднаних Націй, зокрема, відігравала вагомую роль у посередництві в цьому конфлікті, а її різноманітні резолюції та офіційні заяви є невід'ємним джерелом для розуміння міжнародних динамік та прийнятих рішень, що стосуються даної проблеми. Ці документи надають авторитетний огляд зміни позицій світової спільноти, що ілюструє колективні зусилля світу у вирішенні одного з найтриваліших конфліктів у сучасності.

Важливо зазначити, що конфлікт на палестинських землях виник задовго до 1948 року, як більшість транслює. Оскільки зародилась проблема Палестини, як міжнародного конфлікту під час подій, які були в кінці Першої світової війни, а саме прийняття Декларації Бальфура[95].

Рішенням Ліги Націй Палестину передали під управління (мандат) Великобританії до того часу поки Палестина не стане незалежною державою, але зробивши такі кроки – народ Палестини не запитали.

Це положення мало особливий статус та підводні камені, оскільки за 5 років до отримання мандату від Ліги Націй британський уряд дав гарантії сіоністській організації, щодо створення в Палестині осередку єврейського народу, при цьому посилаючи на «історичний зв'язок» [92].

Гловним лоббістом цього плану виступав Теодор Герцль – засновник

сіоністського руху, який вимагав, щоб було надано суверенітет над будь-якою частиною земної кулі [93, 94].

Саме сіоністи є авторами лозунгу: Земля без народу – народу без землі [92]

За допомогою переговорів з правителями різних країн д-р Вейцман зробив вибір на Великобританії. Підкреслюючи вигоди стратегічного характеру для Англії, сіоністські лідери отримали підтримку і основним та рушійним документом стала декларація Бальфура.

Наслідки декларації

Звертають на себе увагу три основні характеристики Декларації Бальфура.

По-перше, вона явно суперечила духу обіцянок незалежності, які були дані арабам, як до, так і після публікації. По-друге, доля Палестини вирішувалась в тісному співробітництві з політичною організацією, яка ставила за мету поселити в Палестині непалестинцев. При цьому не тільки ігнорувалися інтереси коренних палестинців, але і попередньо порушувалися їх права. У третіх, прийнявши цю Декларацію, англійський уряд взяв на себе перед сіоністською організацією зобов'язання щодо землі палестинців, яка в цей час формально все ще була частиною Оттоманської імперії. [92]

Найбільш значущим фактом є, однак, те, що з юридичної точки зору Декларація сама по собі не має жодної сили, тобто Велика Британія не мала ніяких суверенних прав на Палестину, Палестина їй не належала і вона не мала права розпоряджатися цією землею [96].

Але поряд з цим, хоч і Палестина все ще вважалась частиною ОТТОманської імперії, з грудня 1917 року вона знаходилась під англійською військовою оккупацією. [92].

Зрозуміло, що не проконсультувавшись з палестинським народом при визначенні майбутнього його країни, держави-переможниці перервали не тільки принцип самовизначення, який вони самі ухвалили, але і положення статей 22 Пакта Ліги [97].

Декларація Бальфура була вперше офіційно оголошена в Палестині лише в 1920 році після встановлення громадянської адміністрації; до цього вона

офіційно трималася в секреті, з тим щоб звести до мінімуму можливість виникнення безпорядків у результаті протестів, які, як очікується, викликають зі сторони палестинців. Безумовно, характер і ціль Декларації, а також її політична спрямованість швидше стали загальновідомими. Вона швидко привела до виникнення в Палестині острого конфлікту.

В подальшому не останню роль зіграла «політика Черчиля», котра проклала дорогу сіоністській організації для досягнення її цілі – створення єврейської держави в Палестині, котра і стала можливою завдяки Декларації Бальфура [92]

Упродовж всього періоду дії мандата недовольство палестинців відмовою їм у невід'ємній справедливості на національне самовизначення та колонізацію їх земель непалестинцями знаходилося своє вираз у спалахах насилля, які, стали фактично характерною рисою політичного життя Палестини, з кожним роком все збільшувались. Англійське уряд регулярно призначив комісію для розслідування «безпорядків» і представлення рекомендацій. Але оскільки в рамках мандата продовжувався втілення в життя протилежних для палестинського народу політичних ліній, насильство і спротив продовжувалися.

Резолюції Генеральної Асамблеї ООН та Ради Безпеки надають обширну інформацію щодо реакції міжнародного співтовариства на ізраїле-палестинський конфлікт. Вони визначають принципи, що застосовуються до цього конфлікту, такі як недопустимість здобуття території силою та право всіх держав на мирне існування в безпечних та визнаних кордонах. Ці резолюції відображають ключові моменти конфлікту, від прийняття плану поділу у Резолюції 181 (II) у 1947 році до підтвердження прав Палестини в Резолюції 3236 (XXIX) у 1974 році та останніх резолюціях, які засуджують конкретні дії, такі як поселення [72; 73; 86].

Крім того, звіти спеціалізованих установ ООН, таких як Близькосхідне агентство ООН для допомоги палестинським біженцям і організації робіт

(БАПОР), Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) і Координаційний офіс ООН з гуманітарних питань (ОСНА), надають актуальну та вичерпну інформацію щодо гуманітарної ситуації на спірних територіях. Ці документи підкреслюють соціально-економічний вплив конфлікту на місцеве населення та наголошують на необхідності досягнення мирного врегулювання.

Річні звіти, такі як Огляд гуманітарних потреб ООН і звіти Світового банку, є додатковими джерелами, що надають актуальну інформацію про гуманітарну та економічну ситуацію на палестинських територіях. Ці документи відображають глибокі соціально-економічні наслідки конфлікту, додаючи до проблеми ще один рівень складності.

Резолюція 242 [90] Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй, прийнята після війни в червні 1967 року, стала віхою в історії арабо-ізраїльського конфлікту, оскільки вона надала міжнародний відбиток концепції «земля в обмін на мир»: вихід Ізраїлю з територій, які він окупував у війні 1967 року в обмін на мир з арабським світом. Як резолюція, так і концепція передбачали процес переговорів між сторонами та залишалися основою для зусиль із вирішення конфлікту протягом наступних десятиліть, незважаючи на початкову ворожість Палестини до Резолюції 242 і твердження прибічників Ізраїлю, що вона не закликає до повного ізраїльського виведення з окупованих територій. Проголошуючи незалежність у 1988 році та підписавши Угоду в Осло в 1993 році, Організація визволення Палестини (ОВП) прийняла Резолюцію 242 і погодилася, що вона повинна бути основою для переговорів з Ізраїлем.

Важливими джерелами є документи, вироблені в процесі підготовки та реалізації процесу Осло, зокрема:

Декларація принципів (DOP) – Угода Осло – була підписана у Вашингтоні 13 вересня 1993 року. Вона дає загальні вказівки для майбутніх переговорів і закладає основи для режиму палестинської автономії на Західному березі річки Йордан і в Газі на перехідний період п'ять років. Після цього терміну має набути чинності постійне врегулювання на основі

резолюцій Ради Безпеки 242 і 338 [91]. Це врегулювання стосується не лише постійної юридичної форми палестинського утворення, але й Єрусалиму, біженців, ізраїльських поселень, глобальних заходів безпеки, кордонів та інших питань, що становлять спільний інтерес.

Угода про автономію Газа-Єрихон – Каїрська угода або Угода Осло I – була підписана 4 травня 1994 року. Варіант Газа-Єрихон є першим етапом палестинської автономії. Ізраїльська військова передислокація передувала створенню Адміністрації (Палестинської національної адміністрації), наділеної обмеженими цивільними повноваженнями та повноваженнями з питань безпеки. Згідно з домовленістю DOP, перехідний період починається з передислокації ізраїльських військ із Гази та Єрихону. Ізраїль продовжує контролювати поселення та військові дислокації. Цей проміжний період має тривати до травня 1999 року.

Хевронська угода. За умовами цієї угоди Ізраїль погодився вийти з 80% міста, але зберіг контроль над анклавом з 400 поселенцями та 20 000 палестинцями.

Після Хевронської угоди в лютому 1997 року Міністерський комітет у справах Єрусалиму прийняв рішення побудувати нове поселення Хар-Хома на вершині пагорба Джабаль-Абу-Гнейм у Східному Єрусалимі. Це призвело до кризи та глухого кута в переговорах щодо подальшого виведення Ізраїлю.

Меморандум Уай-Рівер (23 жовтня 1998 р.). Після кількох місяців патової ситуації американський президент Білл Клінтон вирішив форсувати це питання та організував зустріч між прем'єр-міністром Нетаньяху та лідером ООП Ясиром Арафатом на плантації Уай (штат Меріленд). Це призвело до угоди про передислокацію Ізраїлем 13% території Західного берега. Але після виходу 2% біля міста Дженін на півночі Нетаньяху зупинив процес у результаті тиску в Лікуді та з боку правих і релігійних партій, які виступали проти будь-якого виходу. 21 грудня 1998 року Кнесет проголосував за дострокові вибори, які відбулися у травні 1999 року. Це фактично призупинило виконання Уай-Ріверської угоди.

Важливим внеском у розгляд арабо-ізраїльського конфлікту була Резолюція Генеральної Асамблеї 181 з палестинського питання [36], що спричинила суперечки між державами. «Uniform Mediation Act 2001» [29] стандартизує процедури медіації та встановлює правила конфіденційності для медіаторів та учасників процесу, що має ключове значення для розгляду процесу медіації й посередництва.

Важливим джерелом є також мапи (див. додаток А та додаток Б), на яких чітко бачимо, як відбувалась окупація впродовж десятиліть.

Ці джерела являють собою різноманітні документи, включаючи офіційні угоди, політичні документи, резолюції та аналітичні матеріали, що дають можливість оцінити різні аспекти ізраїле-палестинських переговорів та перспективи вирішення конфлікту між Ізраїлем та Палестиною.

РОЗДІЛ 2

СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ПЕРЕГОВОРНИХ ПРОЦЕСІВ У ВРЕГУЛЮВАННІ ІЗРАЇЛЕ-ПАЛЕСТИНСЬКОГО КОНФЛІКТУ

2.1. Формування Ізраїлю, палестинська проблема та переговорні процеси у врегулюванні ізраїле-палестинського конфлікту

Відразу після проголошення незалежності Держави Ізраїль 14 травня 1948 року, вже наступного дня, 15 травня, молоду державу атакували збройні сили низки арабських країн. Це було очікуваною подією, оскільки керівництво арабських держав, Ліга арабських держав та Вища арабська рада категорично виступали проти резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1947 року, що стосувалася поділу Палестини [4].

У воєнній доктрині Ізраїлю, створеній у 1949 році, було відзначено, що головна проблема між Ізраїлем та його сусідами полягала не в вирішенні питань кордонів, а у їхньому неприйнятті факту існування Держави Ізраїль. Передусім, країни такі як Єгипет, Трансїорданія (пізніше перейменована в Королівство Йорданія), Ірак, Сирія, Ліван, Саудівська Аравія, Ємен та арабські воєнізовані радикальні групи активно налаштовувалися на «скинення Ізраїлю в море» шляхом застосування військової сили [12]. Вони вірили у свою перемогу через:

- чисельну перевагу у численності населення та мобілізаційних можливостях над Ізраїлем;
- кількісну перевагу в армії, озброєнні та військовій техніці;
- географічну вразливість Ізраїлю через його невелику територію та відсутність природних бар'єрів для оборони, таких як ріки, озера чи гори;
- відсутність важливого елементу державності Ізраїлю в той період – власних збройних сил, які були створені вже під час Війни за незалежність та були розвинуті зі структур Хагани, Лехі та Іргуна, що стали базою збройних сил країни [17].

Отже, система управління в Ізраїлі формувалася у складних умовах через напружений процес створення країни. Аналіз історії політичної системи та формування правлячого режиму в Ізраїлі цікавий через постійну «кризу», внутрішні протиріччя, зовнішні конфлікти та відсутність політичної угоди, що визначається з моменту заснування країни до сьогодні.

У 1948 році, коли виникла держава Ізраїль, Давид Бен-Гуріон, який вважається її «батьком-засновником», став першим прем'єр-міністром держави. Партія «Мапай», лівоцентристська, очолювана Бен-Гуріоном, фактично стала основною партією влади в країні. Перше скликання Кнесету розпочало свою роботу через рік, у 1949 році, коли була сформована парламентська більшість за участю партії «Мапай», інших лівоцентристських та релігійних партій [23].

З початку свого існування Ізраїль оголосив себе парламентською республікою, де Президент має виключно символічні повноваження та обирається Кнесетом на семирічний термін без можливості повторного обрання. Основна влада зосереджена в руках парламенту, тобто в Кнесеті, у складі якого 120 депутатів. Щоб сформувати парламентську більшість і, відповідно, уряд, необхідно мати підтримку не менше, ніж 61 мандату у Кнесеті. Термін офісу Кнесету становить 4 роки, обраний шляхом прямих виборів з бар'єром у 3,25%. Є можливість раніше припинити повноваження Кнесету у разі розпаду коаліції. Виборчий бар'єр отримує високу критику від багатьох ізраїльських політиків через те, що до Кнесету проходить велика кількість малих партій, що ускладнює формування більшості та часто викликає політичну кризу з негативними наслідками [23].

Лівоцентристи керували Ізраїлем без значної опозиції з правого флангу до 1973 року, коли вона фактично була слабкою, не мала такої впливової партії, як на лівому фланзі. Однак негативні результати правління Голди Меїр, яка очолювала країну з 1969 року, зокрема поразка на початку Війн Судного дня 1973 року, вплинули на результати парламентських виборів 1973 року. Ці вибори позначили кінець безальтернативного правління лівоцентристів.

Партія, що перебувала при владі, отримала перше місце з 51 мандатом та більшістю у парламенті разом із двома релігійними партіями (65 мандатів), проте це було поразкою для Меїр та загалом для лівих. Ці вибори призвели до з'яви дуже впливової правої опозиції, оскільки другий результат здобула партія «Лікуд» під керівництвом Менахема Бегіна, яка отримала 39 мандатів у Кнесеті. Це стало першою суттєвою правою опозицією в Ізраїлі [12].

Внаслідок негативних результатів на виборах, Голда Меїр вирішила піти у відставку. На її місце як глава уряду та лідер правлячої партії прийшов колишній посол Ізраїлю в США Іцхак Рабін, який очолив кабінет, а посаду міністра оборони зайняв Шимон Перес. Під час прем'єрства Рабіна його уряд часто переживав напружені суперечки та розбіжності з Пересом.

У 1977 році газета «Гаарец» розкрила інформацію про рахунок в США, який був на ім'я дружини Рабіна. На той час це було незаконним. Цей скандал змусив Рабіна вийти у відставку, і були призначені дострокові вибори. На цих виборах вперше перемогла права опозиція, представлена партією «Лікуд». Вони отримали 43 місця, утворивши більшість у Кнесеті разом із релігійними партіями. Ліві партії зайняли друге місце з 32 мандатами, що на 19 менше, ніж на попередніх виборах. Був створений уряд право-релігійної коаліції під керівництвом Менахема Бегіна [12].

Під час керівництва Бегіна урядом Ізраїлю соціально-економічна сфера успішно функціонувала, а також була успішною зовнішня політика, особливо підписання Кемп-Девідських угод 1978 року з президентом Єгипту Анваром Садатом (за сприяння президента США Джиммі Картера). Бегін вважав, що ці угоди дали Ізраїлю можливість діяти проти Організації визволення Палестини (ОВП), що призвело до втручання у Лівані. Але ця дія також призвела до серйозних втрат з боку ізраїльської армії та розколу у суспільстві. У 1983 році Менахем Бегін пішов у відставку з посади глави уряду та лідера партії «Лікуд». Його замінив Іцхак Шамір, який раніше обіймав посаду міністра закордонних справ уряду Бегіна та був спікером Кнесету після виборів 1977 року. Прем'єрство Шаміра тривало лише один рік і супроводжувалося соціально-

економічними труднощами, актами тероризму з боку палестинських терористів, значними втратами у Лівані та іншими скандалами [23].

На виборах 1984 року основні політичні сили зазнали патової ситуації: лівоцентристи від «Маарах» під керівництвом Шимона Переса отримали 44 мандати, праві з «Лікуду» під керівництвом Іцхака Шаміра – 41 мандат. Ані Шамір, ані Перес не могли сформувати правий або лівий уряди. Таким чином, вперше в історії Ізраїлю було прийнято рішення сформувати уряд національної єдності за участю партій «Маарах», «Лікуд» та релігійних груп на основі ротаційної системи «2+2» – перші два роки Перес був прем'єр-міністром, наступні два роки – Шамір. Іцхак Рабін взяв на себе посаду міністра оборони. Загалом політика уряду єдності під керівництвом Переса та Шаміра вважалася задовільною, як з погляду соціально-економічної політики, так і у сфері національної безпеки. Економіка нарешті стабілізувалася, а війна у Лівані завершилася, Ізраїль вивів свої війська з цієї країни [12].

У виборах 1988 року відбулася ситуація повторення патової нічії між партіями «Лікуд» та «Маарах», які здобули відповідно 40 та 39 мандатів. Знову був створений уряд національної єдності за схемою ротації «2+2», але цього разу перший уряд очолив Шамір, оскільки «Лікуд» мав на один мандат більше, ніж «Маарах». Рабін повернувся на посаду міністра оборони. У 1990 році відбувся «рік брудного трюку», коли Перес у співпраці з релігійними партіями намагався змінити владу, створивши ліворелігійну коаліцію та ставши прем'єр-міністром, прагнучи витіснити Шаміра та «Лікуд» у опозицію. Проте ця спроба зазнала краху через зраду, що призвело до виключення Переса та «Маарах» з уряду. Шамір зібрав праворелігійну коаліцію, залучивши всі релігійні партії. Перес втратив лідерство у «Маарах», і його суперник Іцхак Рабін, якого раніше вважали «політичним трупом», став новим лідером лівоцентристської партії, перейменованої на «Авода» (що означає «праця» у івриті). Наступні вибори у 1992 році відновили Рабіна на посаді прем'єр-міністра. «Авода» перемогла, отримавши 44 мандати, утворивши більшість у Кнесеті разом із релігійними партіями. Під керівництвом Іцхака Рабіна

утворено лівоцентристський уряд, а Шимон Перес став міністром закордонних справ. «Лікуд» зазнав поразки з 32 мандатами і опинився в опозиції. Іцхак Шамір відстав з посади лідера «Лікуду», а новим керівником партії став 44-річний Біньямін Нетаньяху, представник «молодої гвардії» партії [23].

Друге прем'єрство Іцхака Рабіна запам'яталося основною подією – укладанням Ословських угод у 1993 році з лідером Організації визволення Палестини (ОВП) Ясіром Арафатом за підтримки президента США Білла Клінтона. Ці угоди фактично означали перемир'я між Ізраїлем і Палестиною за допомогою компромісів, але внесок Ізраїлю виявився більшим, зокрема щодо територіальних уступок і, найважливіше, створення Палестинської національної автономії (ПНА) на Західному березі річки Йордан та в Секторі Гази. За такі значущі кроки Іцхак Рабін, Шимон Перес та Ясір Арафат були нагороджені Нобелівською премією миру у 1994 році.

Однак укладення миру з Палестинською національною автономією під підтримкою світової спільноти заради досягнення значних угод викликало глибокий розкол у ізраїльському суспільстві. Одні вважали Рабіна героєм і миротворцем, тоді як інші називали його зрадником, якого потрібно відкинути. По всьому Ізраїлю відбувалися масові протести з гаслами «Рабін – зрадник!», «Смерть Рабіну!», і лідером цих акцій був лідер опозиції Біньямін Нетаньяху. Упродовж 4 листопада 1995 року після мітингу на підтримку укладених угод з Палестиною, прем'єр-міністра Ізраїлю Іцхака Рабіна було вбито. Вбивцею виявився ультраправий релігійний активіст та політичний екстреміст Ігаль Амір, який мотивував свої дії бажанням «захистити народ Ізраїлю від угод в Осло» [12].

Шимона Переса, який замінив померлого Рабіна на посаді прем'єр-міністра Ізраїлю та глави партії «Авода», наступні вибори до Кнесету відбулися у 1996 році. Однак цього разу використали іншу методику обрання глави уряду – прямі вибори. Учасниками цих виборів були два основних кандидати: Шимон Перес, прем'єр-міністр Ізраїлю та лідер домінуючої лівої партії «Авода», та Біньямін Нетаньяху, лідер правої опозиційної партії

«Лікуд». «Авода» підтримувала угоди, укладені в Осло, та пропагувала подальші переговори з палестинцями, її лідер мав високу популярність, однак на початку березня 1996 року сталося кілька терактів, вчинених ісламськими терористичними групами з Палестини. Це суттєво змінило громадську думку, що вразило Переса та партію «Авода». Нетаньяху отримав підтримку американського політтехнолога Артура Фінкельштейна, який очолював його кампанію у надзвичайно агресивному стилі, нехарактерному для Ізраїлю [12].

Ключовим моментом цієї кампанії стали телевізійні дебати між Шимоном Пересом та Біньяміном Нетаньяху, під час яких останній виступив як відмінний оратор. Прем'єр-міністр Перес, який не володів такими вміннями у публічних виступах, під час цих дебатів виглядав менш ефективно в порівнянні з Нетаньяху і очікувано поступився йому. На перших прямих виборах прем'єр-міністра Ізраїлю перемогу здобув Біньямін Нетаньяху, отримавши 50,5% голосів проти 49,5%, які підтримали Переса. Однак Пересу вдалося відігратися в той самий день на виборах до Кнесету, де партія «Авода» здобула 34 місця, що на 2 більше, ніж у партії Нетаньяху, «Лікуд». Нетаньяху зміг сформувати праворелігійну коаліцію із своєю партією та 5 релігійними партіями, загалом 66 місць, і став прем'єр-міністром Ізраїлю. Однак через три роки ця правляча коаліція розпалася через конфлікти та невдачі, що спричинило дострокові вибори глави уряду та депутатів Кнесету. Основними претендентами на посаду прем'єр-міністра були на той момент діючий глава уряду та лідер «Лікуд» Біньямін Нетаньяху та лідер опозиційного лівоцентристського блоку «Єдиний Ізраїль» (і база цього блоку – партія «Авода») Ехуд Барак. Також на користь Барака грала відсутність на дебатах саме його, а не дуже переконливого оратора, але колишнього міністра оборони в уряді, який перейшов до опозиції на початку року, Іцхака Мордехая. Кожен раз, коли Нетаньяху закінчував своє виступ, Мордехай відповідав йому: «Дивись мені в очі, не бреш!» [23]. Нетаньяху вкрай жорстко програв ці дебати.

Невдалий термін на посаді глави уряду та невдалі дебати коштували

Нетаньяху втрати влади; його програш був дуже відчутним – 43,9% проти 56,1%, на користь Барака. У виборах до Кнесету перемогу здобула партія «Єдиний Ізраїль» – 26 мандатів, у той час як «Лікуд» отримав лише 19. Ехуду Бараку вдалося скласти коаліцію в Кнесеті з партій різних ідеологічних спрямувань – 79 учасників, і стати новим прем'єр-міністром Ізраїлю.

Ці вибори відзначили дебют ультраправої світської партії «Наш дім Ізраїль», спрямованої на російськомовний та світський електорат, яку очолює Авігдор Ліberman, репатріант із Кишинєва і близький друг Нетаньяху. Поразка на виборах спонукала Нетаньяху покинути посаду лідера партії «Лікуд», і його місце зайняв міністр закордонних справ у його уряді та досвідчений політик партії, Аріель Шарон [12].

У 2001 році, через невдачі в перемовинах із палестинцями та спалах другої інтифади (повстання арабів), правляча коаліція розпалася, викликавши дострокові вибори прем'єр-міністра, оголошені Бараком. На цих виборах його суперником став лідер «Лікуду» Аріель Шарон, який впевнено переміг із результатом 62,7% проти 37,6% у Барака. Шарон створив нову коаліцію в Кнесеті, що включала «Лікуд», «Авода», НДІ, релігійні партії та інші. Пізніше Шимон Перес зайняв посаду віце-прем'єр-міністра та міністра закордонних справ. У 2002 році «Авода» вийшла з коаліції, а Нетаньяху замінив Переса на посаді міністра закордонних справ. Наступні вибори до Кнесету відбулися у 2003 році, де перемогу здобула правляча партія «Лікуд» під керівництвом Шарона з 38 мандатами. «Авода» отримала 19 місць, «ШАС» – 11, а блок Ліberman – 7. Аріель Шарон створив свій другий уряд як частина правої коаліції на чолі з «Лікудом» [12].

Ідея Шарона про одностороннє розмежування, яка була компромісом із палестинською стороною, викликала жорсткий опір ультраправих та релігійних партій, які вийшли з правлячої коаліції. Шарон зібрав нову широку коаліцію з «Аводою» та трьома незалежними релігійними депутатами (загальна кількість – 62). Шимон Перес став віце-прем'єром. План Шарона призвів до внутрішньопартійних розбіжностей у його власній партії опозиції

«Лікуд», яку очолив Біньямін Нетаньяху. Після консультацій фракція Шарона покинула ряди «Лікуду» та створила свою центристську партію «Кадіма», до якої приєдналися Ехуд Ольмерт, Ципі Лівні, Шауль Мофаз та декілька високоповажних членів «Аводи», включаючи Шимона Переса, після обрання нового лідера Аміра Переца. Партію «Лікуд» знову очолив Нетаньяху. З 4 січня 2006 року, через хворобу Шарона, обов'язки глави уряду перейшли до Ехуда Ольмерта [12].

Ольмерт, не маючи необхідної більшості у парламенті, вирішив розпустити Кнесет та провести дострокові вибори, заплановані на 28 березня 2006 року. Партія уряду «Кадіма» зайняла перше місце, отримавши 29 мандатів, «Авода» здобула друге місце з 19 мандатами, ШАС – 12, «Лікуд» – 12, НДІ – 11. Сформувалася велика коаліція, що включала «Кадіму», «Аводу» і ШАС. Ольмерт очолив новий уряд. Згодом до коаліції приєдналася НДІ. Шимон Перес і Шауль Мофаз стали віце-прем'єр-міністрами, Ципі Лівні отримала посаду міністра закордонних справ, а Амір Перец – міністр оборони. Нетаньяху очолив опозицію у Кнесеті. У 2007 році Ехуд Барак замінив Аміра Переца на посаді лідера партії «Авода» і приєднався до уряду.

На дострокових президентських виборах Ізраїлю у 2007 році партія «Кадіма» висунула кандидатуру Шимона Переса, вважаного «легендою Ізраїлю», якого підтримали депутати Кнесету. Результати комісії, що розслідувала Другу Ліванську війну, а також корупційні скандали Ольмерта, значно знизили його підтримку у суспільстві, виправивши її до критичного рівня. Так само як і в партії влади, почали вимагати відставки Ольмерта, основним поборником якої була Ципі Лівні [23].

У липні 2008 року Ольмерт оголосив, що відправиться у відставку з посади прем'єр-міністра після обрання нового лідера «Кадіми». Вибори відбулися у вересні, де спостерігалася напружена боротьба між Ципі Лівні та Шаулем Мофазом, якого неофіційно підтримував Ольмерт. Лівні перемогла в цій гонці, отримавши 1,1% більше Мофаза, але не вдалося сформувати уряд, тому було прийнято рішення про проведення дострокових виборів до Кнесету,

запланованих на 10 лютого 2009 року.

Основними учасниками цих виборів були Ципі Лівні та Біньямін Нетаньяху, і відповідно, їхні партії «Кадіма» та «Лікуд». По суті, вони фінішували в нічию – 28 мандатів у «Кадіми» і 27 у «Лікуда». Третє місце зайняла партія НДІ Авігдора Лібермана, яка отримала 15 мандатів. Четверте місце дісталось «Аводі» з Е. Бараком на чолі, 13 мандатів. П'яте місце зайняла релігійна партія ШАС з 11 мандатами [12].

Можливість створення великої коаліції між «Кадімою» та «Лікудом» була популярною серед виборців, але ця ідея не була реалізована через неспроможність об'єднати двох конкуруючих політиків – Лівні та Нетаньяху. Нетаньяху зміг сформувати парламентську більшість зі своєї партії, НДІ, ШАС та Аводи. На 31 березня 2009 року другий уряд Нетаньяху отримав підтримку від Кнесету, до цієї коаліції також приєдналася релігійна партія «Єврейство Тори». Посаду спікера Кнесету отримав досвідчений політик «Лікуду» Реувен Рівлін. Ехуд Барак став міністром оборони, Ліберман став главою Міністерства закордонних справ. Ципі Лівні стала офіційним лідером опозиції. У лютому 2012 року відбулися вибори лідера «Кадіми», де змагалися Лівні та Мофаз, але цього разу перемогу одержав Мофаз, який приєднав «Кадіму» до правлячої коаліції та став першим віце-прем'єром. Ципі Лівні покинула «Кадіму» і заснувала свою власну центристську партію «Ха-Тнуа».

Через конфлікти між релігійними партіями та Ліберманом, Нетаньяху вирішив організувати передчасні вибори, які відбулися 22 січня 2013 року. Нетаньяху та Ліберман об'єдналися на виборах в блок «Лікуд – Наш дім Ізраїль». Журналіст Яір Лапід створив свою центристську партію «Єш атід», щоб також взяти участь у цих передчасних виборах. Блок «Лікуд – НДІ» зайняв перше місце, але несподівано втратив 11 мандатів. Новостворена партія Лапіда «Єш атід» несподівано отримала друге місце, одразу ж здобивши 19 мандатів. Третю позицію посіла «Авода» з 15 мандатами. Релігійні партії ШАС та «Єврейство Тори» отримали відповідно 11 та 7 мандатів. Партія Нафталі Беннетта «Єврейський дім» здобула 12 мандатів і зайняла четверте

місце. Партія Лівні отримала лише 6 мандатів, а «Кадіма» взагалі не виборола успіху – отримала лише 2 мандати [12].

Нетаньяху сформував свій третій уряд, використовуючи парламентську більшість, до якої увійшли партії «Лікуд – НДІ», «Єш атід», «Єврейський дім» та «Ха-Тнуа». Юлій Едельштейн від «Лікуд» був обраний спікером Кнесету. Моше Яалон та Ісраель Кац, впливові члени «Лікуд», отримали посади міністра оборони та внутрішніх справ відповідно. Лідер «Єш атід» Яір Лапід очолив міністерство фінансів, Ципі Лівні стала міністром юстиції, Нафталі Беннетт – міністром економіки. Сам Нетаньяху почав як міністр закордонних справ, але потім цю посаду передав Ліbermanу. Однак, 2 грудня 2014 року після довгих конфліктів з Лапідом та Лівні, Нетаньяху вирішив звільнити їх із посад, які вони займали. Це спричинило вихід партій «Єш атід» та «Ха-Тнуа» з правлячої коаліції. Кнесет був розпущений, передчасні вибори були призначені на 17 березня 2015 року [23].

«Ха-Тнуа» Ципі Лівні та «Авода» під керівництвом Іцхака Герцога заявили про формування опозиційного союзу, що називається «Сіоністський табір» та планували взяти участь у виборах разом. Лідери Лікуду та НДІ вирішили балотуватися окремо на цих виборах через погіршення відносин між Нетаньяху та Ліbermanом. Бувший член «Лікуду» Моше Кахлон створив власну правоцентристську партію під назвою «Кулану» та оголосив про свою участь у виборах. «Лікуд» здобув перше місце з 30 мандатами, друге місце отримав «Сіоністський табір» (24 мандати); третє – Об'єднаний арабський список (13 мандатів). «Єш атід» отримала 11 мандатів, «Кулану» – 10, «Єврейський дім» – 8, ШАС та «Єврейство Тори» – 7 та 6 відповідно, НДІ – 6. Нетаньяху сформував свій четвертий уряд, заснований на право-релігійній коаліції, очолюваній партією «Лікуд», що мала мінімально необхідну кількість депутатів для утворення парламентської більшості – 61. До цієї коаліції увійшли «Кулану», «Єврейський дім» та дві релігійні партії. Моше Яалон повторно обійняв посаду міністра оборони, Нетаньяху, крім посади голови уряду, також став міністром закордонних справ, Кахлон став міністром

фінансів, Беннетт – міністр освіти, а його заступниця в партії Айелет Шакед отримала посаду міністра юстиції. Лідер релігійної партії «Єврейство Тори» Яков Ліцман зайняв посаду міністра охорони здоров'я, а лідер другої релігійної партії ШАС Ар'є Дері став міністром внутрішніх справ [12].

Уряд Нетаньяху, через нестабільність парламентської більшості, прийняв у свої ряди партію Лібермана, НДІ, а сам Нетаньяху зайняв посаду міністра оборони, замінивши на цьому місці свого давнього союзника Моше Яалона з партії «Лікуд». Цей хід спричинив критику з боку Яалона, який вийшов з лав «Лікуду» та перейшов у опозицію до Нетаньяху.

У листопаді 2018 року Ліберман відмовився від посади міністра оборони та вивів НДІ з коаліції через укладення Нетаньяху перемир'я із терористичним угрупованням «ХАМАС». Відбір дати на проведення дострокових виборів перенісся з грудня 2018 року на квітень 2019 року через власні політичні обставини Нетаньяху. Передбачалося, що прокуратура офіційно пред'явить Нетаньяху обвинувачення у корупції у трьох справах. З метою врятувати свої політичні позиції внаслідок скандалів з корупцією, Нетаньяху, або Бібі, як його називала преса, активізував тему радикального протистояння та боротьби з Палестинськими терористами, спрямовуючи увагу виборців від корупційних скандалів до зовнішнього ворога. Бені Ганц, колишній глава ЦАХАЛ, створив власну центристську політичну партію під назвою «Хосен ла Ісраель», до якої приєднався його колега Габі Ашкеназі, також колишній глава ЦАХАЛ [12]. Моше Яалон створив власну правоцентристську партію «ТЕЛЕМ». Опозиційні партії «Хосен ла Ісраель», «Єш атід» та «ТЕЛЕМ» уклали угоду про створення блоку «Кахоль лаван» та спільно взяли за проведення виборів. Цей блок очолили Бені Ганц та Яір Лапід.

Ізраїльська політична сцена фактично розділилася на чотири основні табори [23]:

1. Праворелігійний блок, що об'єднує «Лікуд», «ШАС», «Єврейство Тори», «Єврейський дім», «Нові праві» та «Кулану», з лідерством Біньяміна Нетаньяху.

2. Лівоцентристський блок, який включає «Кахоль лаван», «Аводу», «МЕРЕЦ» та «Гешер», очолюють Бені Ганц та Яір Лапід.

3. Об'єднаний арабський список.

4. Ультраправа світська партія «Наш дім Ізраїль» під керівництвом Авігдора Лібермана.

Результати квітневих виборів 2019 року показали розподіл мандатів наступним чином: Нетаньяху – 60, Ганц – 45, Ліберман – 5, Араби – 10.

Нетаньяху майже досяг перемоги, йому лише залишалося залучити Лібермана до створення парламентської більшості, щоб забезпечити свій п'ятий термін у правлінні, і його кримінальні справи не виглядали б так страшно за наявності парламентської підтримки, що могла б надати імунітет. Однак Ліберман, хоча й обіцяв перед виборами знову співпрацювати з Нетаньяху, вимагав виконання певних пунктів своєї програми щодо світської природи держави Ізраїль. Це свідчило про те, що Ліберман маніпулював ситуацією, не маючи наміру повертатися до коаліції з Нетаньяху, та відмовився надавати йому ще один термін влади. Його особиста неприязнь виявилася важливішою, ніж майбутня доля всієї країни [23].

Проте це потребувало вмілого стратегічного планування. Вирішено було розпочати коаліційні переговори і поставити вимоги, які ніяким чином не влаштували б ультраортодоксів. Це призвело до поразки Нетаньяху у цій грі та до перемоги Лібермана та його особистих інтересів. Ультраортодокси погодились з усіма вимогами Лібермана, за винятком його варіанту закону щодо призову. 29 травня Нетаньяху повідомив президенту, що він не зміг сформувати новий уряд. Нетаньяху почав розглядати запасний сценарій за кулісами: уряд меншості правого блоку за підтримки арабів. Однак і ця опція виявилася невдалим кроком. Нетаньяху вніс на розгляд кнесету питання про його саморозпуск та проведення дострокових виборів у вересні, замість передачі мандату на формування уряду Ганцу. Ініціатива Нетаньяху була підтримана 74 депутатами (правий блок + арабський список). Дострокові вибори були назначені на 17 вересня. Фактично, ці другі вибори за рік

пройшли за тією ж схемою та складом, що й попередні. Боротьба велася між Нетаньяху та Ганцем. Амір Перец знову очолив «Аводу». Результати виборів: Нетаньяху – 55; Ганц – 57 (44 (ліві) та 13 (араби)); Ліberman – 8 [12].

Політична ситуація перейшла на новий рівень. Нетаньяху вже не розглядав варіант утворення коаліції, яка включала б правий блок разом з Ліbermanом. Тепер на розгляді було створення уряду національної єдності між правим блоком і партією «Кахоль лаван» за схемою ротації: першу половину терміну прем'єр-міністра мав би обійняти Нетаньяху, а другу – Ганц. Однак цей варіант завершився невдачею через супротив фракцій Лапіда та Яалона в «Кахоль лаван», які виступали проти такої форми уряду. Вони пропонували альтернативний варіант з Ганцем на посаді прем'єра та уряді, у якому був би тільки «Лікуд», а не весь правий блок. Нетаньяху не згодився на цю пропозицію і продовжував тиснути на своє. Фракція Ганца була готова до узгодження з Нетаньяху, але Лапід та Яалон намагалися утримати Ганца, загрожуючи розпадом блоку «Кахоль лаван» та можливою зрадою зі сторони Нетаньяху. Ганц відмовився йти на такий крок. В результаті, перемовини щодо утворення уряду єдності були невдалі. Нетаньяху мав додаткові проблеми через звинувачення прокуратури в корупційних справах, які винесли до суду саме під час переговорів з «Кахоль лаван». Це ще більше ускладнило узгодження умов з Нетаньяху. Також були спроби утворення лівоцентристського уряду меншості за участю арабів та Ліbermanа, але і тут виявилися неможливими узгодження позицій між Ліbermanом і арабами, а також через несприйняття цієї ідеї в суспільстві. В кінці кінців, Нетаньяху спробував знову привернути Ліbermanа до правого блоку, але і це провалилося [12].

Були оголошені треті вибори за рік у березні 2020 року. На цей раз перемогу здобув «Лікуд», головною причиною їхньої перемоги було тріумфальне повернення Наама Ісаахар з Росії, що було організовано за численними проханнями Нетаньяху до президента РФ Володимира Путіна. Правий блок Нетаньяху отримав 58 місць («Лікуд» – 36). На другому місці з

33 мандатами була партія «Кахоль лаван», а загалом ліві здобули 40 мандатів. Араби отримали 15 місць, а Ліberman – 7. Загалом, політична ситуація залишилася без змін.

У зв'язку з кризовою ситуацією, спричиненою пандемією коронавірусу, Бені Ганц вирішив зробити сміливий крок, на який раніше не наважувався. Криза наставила на його погляди нове світло. Він бачив, що Ізраїль не може продовжувати перебувати в політичній кризі, безурядді та парламентському паралізі під час коронавірусної кризи.

Ганц оголосив, що його фракція готова вести переговори з правим блоком Нетаньяху і приєднатися до уряду національної єдності на умовах ротації між ним і Нетаньяху, де Нетаньяху перший, а Ганц другий. Внаслідок цього Лапід та Яалон вийшли з блоку «Кахоль лаван» і створили фракцію у Кнесеті під назвою «Єш атідТЕЛЕМ», яка буде жорсткою опозицією проти Нетаньяху і Ганца [12].

Довгі перемовини Нетаньяху та Ганца стосовно уряду національної єдності тривали понад місяць і були надзвичайно складними, але врешті-решт вдалося досягти результатів. Нетаньяху залишається прем'єр-міністром до жовтня 2021 року, після чого посаду займе Ганц. Поки Нетаньяху є прем'єром, Ганц буде виконувати обов'язки заступника прем'єр-міністра та міністра оборони. Габі Ашкеназі стає міністром закордонних справ. Під час формування уряду, згідно з партійними квотами, Ганц тимчасово очолює спікера Кнесету замість багаторічного члена «Лікуду» Едельштейна. Після формування уряду, посада спікера Кнесету переходить до «Лікуду», і цю посаду займає міністр туризму Ярив Леві. Едельштейн стає міністром охорони здоров'я [12].

Не всі партії правого блоку захотіли приєднуватися до коаліції через неотримання достатньої кількості посад. Фракція «Яміна» оголосила бойкот і перейшла в опозицію. Тільки один депутат з цієї партії вирішив співпрацювати з урядом Нетаньяху і був виключений з фракції.

До уряду приєдналися партії лівого блоку «Авода» та «Гешер», що стало

дуже несподіваною подією. Керівники цих партій отримали значні посади в уряді – Амір Перец став міністром економіки та промисловості, Орлі Леві стала міністром розвитку громад та територій. Лідери релігійних партій «ШАС» та «Єврейство Тори» також отримали ключові посади у владі. Лідер «ШАС» Ар'є Дері повернувся на посаду міністра внутрішніх справ, тоді як лідер «Єврейство Тори» Яков Ліцман очолив Міністерство будівництва. Партія «Кахоль лаван» отримала також інші важливі посади уряду, включаючи міністра юстиції, науки, туризму, сільського господарства та інші.

У цілому, у коаліції було 73 мандати: «Лікуд» (Нетаньяху) – 36, «Кахоль лаван» (Ганц) – 15, «ШАС» (Дері) – 9, «Єврейство Тори» (Ліцман) – 7, «Авода» (Перец) – 4, «Гешер» (Орлі Леві) – 1, та ще 1 мандат у незалежних. Головною опозиційною силою в Кнесеті стала фракція Лапіда-Яалона «Єш атід – ТЕЛЕМ». Також до опозиції увійшли «НДІ» Лібермана, Арабський список, 3 лівих депутати та фракція «Яміна» [12].

Угода між Нетаньяху та Ганцем щодо створення уряду національної єдності на основі ротації була укладена 20 квітня 2020 року, уряд був офіційно сформований та призначений в Кнесеті 17 травня того ж року. Таким чином, після півторарічної тяжкої політичної кризи, Ізраїль знову отримав уряд.

Політична еволюція Ізраїлю включає кілька етапів [23]:

- 1) Початковий період (1948–1973), коли лівоцентристи були домінуючою силою.
- 2) Етап суперництва між лівими та правими (1973–1984), особливо між «Маарах» та «Лікуд», що відображав різні ідеологічні позиції.
- 3) Уряд єдності (1984–1990), коли праві та ліві утворили коаліцію заради держави.
- 4) Період після Осло (1990–1996), коли суперництво розірвало політичне поле.
- 5) Сучасний етап (1996–до сьогоднішнього дня), з Нетаньяху на чолі правих, характеризується постійними політичними кризами, невпевненістю у прогнозуванні подій, виникненням нових партій та непостійністю союзів, що

базуються на боротьбі, а не ідеях, і боротьбою за особисті політичні інтереси.

Можна вважати, що основні причини часто політичних криз, що часто виникають в Ізраїлі, полягають у наступному:

1. Низький виборчий поріг, через який до парламенту потрапляють численні малі партії, ускладнюючи формування стійкої парламентської більшості.

2. Нестабільні зв'язки між основними політичними гравцями країни, коли колишні союзники стають ворогами у найкоротший термін.

3. Переміщення з одного політичного табору в інший з боку малих партій, що намагаються отримати посади та вплив.

4. Пріоритетність особистих політичних амбіцій над державними інтересами. Це проявляється, зокрема, у випадку останньої політичної кризи, коли для Нетаньяху особиста кар'єра та політичні мотиви стали пріоритетом.

В історії політики Ізраїлю, такі поняття, як політична криза, нестабільність та протиріччя, є сталими явищами. Це пояснюється декількома причинами. По-перше, це низький виборчий поріг, що викликає хаос у політичній системі через велику кількість партій у парламенті, кожна з яких має свої власні політичні цілі. По-друге, політичну кризу та нестабільність може зумовлювати висока посадова особа, що перш за все ставить свої власні політичні інтереси. Прикладом може служити нинішній прем'єр-міністр Ізраїлю, Біньямін Нетаньяху.

Палестинська проблема виникла з моменту формування Ізраїлю в 1948 році, коли, за рішенням Організації Об'єднаних Націй, палестинці втратили частину своїх територій, які стали частиною новоствореної держави Ізраїль. При цьому створення палестинської держави, також передбачене рішенням Організації Об'єднаних Націй, не відбулося [23].

Конфлікт загострився через територіальні зміни після Шестиденної війни 1967 року, коли Ізраїль анексував Західний берег Йордану та Східний Єрусалим, що були палестинськими територіями.

Це спричинило десятиліття напружених відносин, воєнних конфліктів та

низки міжнародних спроб вирішення ситуації, включаючи мирні переговори, утворення держави Палестина та створення рамок для мирного врегулювання конфлікту. Проте, досі цей конфлікт залишається однією з найскладніших та довготривалих проблем у міжнародній політиці.

Переговорні процеси у вирішенні ізраїле-палестинського конфлікту включали в себе низку спроб та ініціатив вирішення цього довготривалого конфлікту. Ключові переговори відбувалися під егідою ООН, США, Європейського Союзу та інших країн та організацій.

Однією зі спроб вирішення конфлікту були угоди Осло-1 та Осло-2, у 1993 та 1995 роках відповідно. Ці угоди сприяли утворенню Палестинської автономії та подальшим мирним переговорам між сторонами.

Крім того, були спроби міжнародних конференцій, таких як Мадридська конференція 1991 року, спрямована на досягнення миру у Близькому Сході.

Існували також різноманітні мирні плани та ініціативи, серед них – План миру Роудса (2003), ініціатива Арабської Ліги (2002), яка пропонувала встановлення нормальних відносин між арабськими країнами та Ізраїлем в обмін на виведення військ із зайнятих територій.

Незважаючи на ці переговори та спроби, конфлікт залишається невирішеним, з невеликими успіхами та без змін по суті проблеми. Напруженість на цьому регіоні залишається високою, а мирне врегулювання конфлікту залишається важко досяжним.

2.2. Ключові події переговорних процесів у врегулюванні ізраїле-палестинського конфлікту

Конфлікт між ізраїльтянами та палестинцями відображає давню боротьбу в регіоні, що охоплює землю між річкою Йордан на сході та Середземним морем на заході. Цей конфлікт має глибоке історичне коріння, сформоване претензіями ізраїльтян і палестинців на державність, які з часом підтримувалися різними міжнародними програмами та діями.

Ізраїле-палестинський конфлікт сягає 76 років, починаючи від

початкового Плану розподілу ООН від 1947 року ООН до війни Судного дня 1973 року та нинішньої війни Ізраїлю та ХАМАС, яка розпочалася в жовтні 2023 року.

Незважаючи на постійні спроби досягти миру, включно з Кемп-Девідськими угодами 1979 року, Осло 1990-х років і Авраамовими угодами 2020 року, конфлікт продовжується.

30 жовтня 1991 р. починається Мадридська мирна конференція, спонсорована спільно Сполученими Штатами та Радянським Союзом. Делегати Ізраїлю, Йорданії, Лівану, Палестини та Сирії беруть участь у перших переговорах між цими сторонами. Переговори проходять у двосторонньому руслі між Ізраїлем та його сусідами, хоча ліванці приєднуються до сирійської делегації, а йорданська команда включає представників Палестини. Багатосторонній напрямок включає широкий арабський світ і розглядає регіональні проблеми. Переговори тривають два роки без жодних проривів [1; 2].

13 вересня 1993 р. Результатом таємних переговорів у Норвегії стала Декларація принципів про тимчасові механізми самоврядування, також відома як Угоди Осло. Перед підписанням угод Ізраїль і ООП визнають один одного в обміні листами. Ізраїль і ООП погоджуються на створення Палестинської адміністрації для тимчасового управління Сектором Гази та Західним берегом. Ізраїль також погоджується розпочати відхід із частини Західного берега, хоча великі ділянки землі та ізраїльські поселення залишаються під виключним контролем ізраїльських військових. Угоди в Осло передбачають укладення мирної угоди до 1999 року. Палестинський лідер Арафат, прем'єр-міністр Ізраїлю Іцхак Рабін і міністр закордонних справ Ізраїлю Шимон Перес отримують Нобелівську премію миру в 1994 році за свої зусилля в угодах в Осло [19].

4 травня 1994 року. Ізраїльтяни та палестинці підписують угоду Газа-Єрихон, яка починає виконання угод Осло. Угода передбачає виведення ізраїльських військ із Гази та Єрихону, міста на Західному березі, а також

передачу повноважень від ізраїльської адміністрації новоствореній Палестинській адміністрації. Угода також встановлює структуру та склад Палестинської влади, її юрисдикцію та законодавчі повноваження, палестинську поліцію та відносини між Ізраїлем і Палестинською адміністрацією. Арафат повертається до сектора Газа після тривалої відсутності [28]

26 жовтня 1994 р. Ізраїль та Йорданія підписують мирний договір, який вирішує їхній територіальний спір і погоджуються на майбутнє співробітництво в таких секторах, як торгівля та туризм. Це другий мирний договір Ізраїлю з арабською державою. Він надає спеціальні адміністративні обов'язки щодо мусульманських святих місць Єрусалиму Йорданії [28].

28 вересня 1995 р. Ізраїльські та палестинські перемовники підписують Тимчасову угоду, яку іноді називають Осло II. Він дає палестинцям контроль над додатковими районами Західного берега і визначає безпеку, вибори, державне управління та економічні заходи, які керуватимуть цими районами до досягнення остаточної мирної угоди в 1999 році [28].

11 липня 2000 – 25 липня 2000 р. Президент Білл Клінтон приймає лідерів Ізраїлю та Палестини для переговорів у Кемп-Девіді. Згідно з повідомленнями, прем'єр-міністр Ізраїлю Ехуд Барак готовий прийняти, серед іншого, суверенітет Палестини над приблизно 91 відсотком Західного берега та деякими частинами Єрусалиму. Угода включатиме обмін землями, згідно з яким частина ізраїльської землі відійде палестинцям в якості компенсації за решту 9 відсотків Західного берега, які відійдуть до Ізраїлю. Два тижні інтенсивних дискусій, однак, не привели до угоди. Президент Клінтон звинувачує Арафата в невдачі. Перш ніж залишити посаду через кілька місяців, Клінтон викладає пропозиції для обох сторін. Переговори між ними тривають, але безуспішно [29].

28 вересня 2000 р. Ізраїльські політики, зокрема Аріель Шарон, суперечливий ізраїльський генерал у відставці, відвідують Храмову гору/Харам аш-Шаріф. Палестинці розглядають візит як спробу змінити

статус-кво святого місця. Наступні демонстрації стають насильницькими, знаменуючи собою початок другої інтифади. Вона триватиме до 2005 року і буде значно жорстокішою, ніж перша інтифада. Чотири тисячі палестинців і тисяча ізраїльтян гинуть [29].

У цих умовах мирний процес пішов на спад. Ця ситуація викликала велику стурбованість еліт арабського світу.

27 березня 2002 р. Під час теракту під час святкування Песаху в готелі в ізраїльському місті Нетанія загинули тридцять осіб. У результаті ізраїльські військові знову окуповують частини Західного берега, включаючи місто Рамалла, де розташована Палестинська влада і де Арафат має свою штаб-квартиру на Західному березі [29].

Наслідний принц Саудівської Аравії висунув план врегулювання, схвалений у квітні 2002 року на Арабському саміті в Бейруті. Було заявлено про готовність усіх арабських держав нормалізувати відносини з Ізраїлем в обмін на його вихід до кордонів, що існували на 4 червня 1967 р. []. Однак цей проект запізнівся на 35 років. Крім ізраїльтян, його також відхилив ХАМАС, який 27 березня 2002 року організував теракт у готелі «Парк» у Нетанії, убивши 30 ізраїльтян. У відповідь на це Ізраїль розпочав операцію «Оборонна стіна» проти палестинської влади. Ситуацію погіршувала боротьба між ФАТХ і ХАМАС [31, р. 77].

23 червня 2002 р. Ізраїль починає будівництво бар'єру безпеки на Західному березі, щоб захистити ізраїльські міста від терористичних атак. Бар'єр, який на одних ділянках є стіною, а на інших – парканом, викликає суперечки, оскільки місцями він глибоко вривається в територію Західного берега, щоб захистити поселення. Палестинці відрізані від Єрусалиму, деякі палестинські села розрізані навпіл, а деякі палестинці не можуть дістатися до роботи чи школи через бар'єр безпеки. Верховний суд Ізраїлю змушує змінити маршрут бар'єру, але бар'єр продовжує перешкоджати пересуванню палестинців і торгівлі в певних районах [35].

30 квітня 2003 р. Квартет, неформальна група, створена для досягнення

миру на Близькому Сході, до складу якої входять Сполучені Штати, Росія, Організація Об'єднаних Націй і Європейський Союз, висуває Дорожню карту для миру на основі плану, запропонованого президентом Джорджем Бушем у його промові 2002 року. Дорожня карта містить план миру, заснований на палестинських реформах і припиненні тероризму в обмін на припинення ізраїльських поселень і створення нової палестинської держави [37].

Після смерті Арафата в листопаді 2004 року і приходу до влади Аббаса деякі вважали, що відкрилася «нова ера у відносинах між ізраїльтянами і палестинцями» [44]. Поки Арафат був живий, режим тримався на його незаперечному авторитеті, але після його смерті на виборах у січні 2006 року ФАТХ зазнав поразки. Перемога дісталася ХАМАС [44]. Однак через цю перемогу уряд Ізраїлю вирішив, що надавати допомогу палестинцям немає необхідності, оскільки це об'єктивно веде до підтримки ХАМАС.

15 серпня 2005 р. Ізраїль починає одностороннє виведення поселенців і військових сил із сектора Газа. Ізраїльські військові залишаються під контролем кордонів Гази (за винятком кордону між Газою та Єгиптом, який контролюється Єгиптом), повітряного простору та берегової лінії. Після виходу Ізраїлю ХАМАС, Палестинський ісламський джихад та інші більш дрібні групи бойовиків обстрілюють ракетами з Гази південний Ізраїль [46].

29 січня 2006 р. На виборах у Палестині Хамас перемагає ФАТХ, палестинську політичну фракцію, засновану в 1950-х роках, яка протягом тривалого часу була домінуючою фракцією в ООП. Сполучені Штати та інші країни призупиняють допомогу Палестинській владі, оскільки вважають ХАМАС терористичною організацією. ФАТХ і ХАМАС укладають угоду про спільне управління Західним берегом і сектором Газа. Угода швидко провалюється, і ХАМАС захоплює сектор Газа в 2007 році [47].

25 червня 2006 р. Бойовики ХАМАС викрадають ізраїльського солдата на ім'я Гілад Шаліт на ізраїльській території поблизу сектора Газа. Ізраїльські військові намагаються звільнити його, але не можуть. Він перебуває в полоні в Газі, поки Ізраїль за допомогою Єгипту та Сполучених Штатів не домовиться

про його звільнення в 2012 році [48].

У березні 2006 року в Ізраїлі відбулися парламентські вибори. Переговорний процес відновився за уряду Е. Ольмерта, який змінив Шарона, який впав у кому, у 2007 р. [50] та проведено цілу низку двосторонніх зустрічей палестинської та ізраїльської сторін. Під час цих зустрічей обговорювалося багато питань, таких як остаточне врегулювання, Єрусалим, кордони, біженці, поселення, водні ресурси та повернення полонених. З жодного з цих питань на цих зустрічах не було досягнуто згоди [50]. І такий результат був логічним, оскільки переговори проходили на тлі військового протистояння Ізраїлю ісламському тероризму [49].

4 квітня 2007 року збройні сили Ізраїлю завдали серії прицільних авіаударів і спеціальних наземних операцій проти бойовиків ХАМАС та Ісламського Джихаду в секторі Газа, що призвело до припинення перемир'я між ХАМАС та Ізраїлем [62].

27 грудня 2008 р. Ізраїль атакує сектор Газа після майже восьми сотень ракетних ударів із Гази по ізраїльських містах у листопаді та грудні. Війна триває менше місяця (до 18 січня 2009 р.), але вбиває сотні мирних жителів, окрім сотень комбатантів, і викликає міжнародну критику.

А з приходом до влади на початку 2009 р. уряду Б. Нетаньяху переговорний процес взагалі зайшов у глухий кут [62]. Нетаньяху залишався прихильником продовження ізраїльської поселенської політики та противником створення палестинської держави [62, р. 159]. Араби, як умову миру з Ізраїлем, постійно вимагали його відходу з усіх окупованих палестинських територій [62, р. 101]. У той же час концепція «землі в обмін на мир» виглядає цілком згубною і в очах ізраїльтян. Аргументи такі: «Ми пішли з півдня Лівану – і отримали на кордоні Хезболлу з ракетами, пішли з Гази – там запанував ХАМАС, а якщо повернутися до кордонів 1967 року – ворогу вистачить лише однієї ракети, щоб знищити Міжнародний аеропорт Бен Гуріон» [62, р. 89]. Більше того, на тлі вимог ХАМАС про вихід Ізраїлю до «істинно законних» кордонів, визначених резолюцією Генеральної Асамблеї

ООН у 1947 році, ширина єврейської держави в найвужчому місці між Середземним морем і «зеленою лінією» (лінія припинення вогню після війни 1949 року) становить 13 кілометрів. Зрозуміло, що Ізраїль ніколи цього не зробить.

28 липня 2013 р. Держсекретар Джон Керрі прагне відновити переговори про остаточний статус. Процес починається із згоди Ізраїлю звільнити 104 палестинських в'язнів і згоди палестинців не використовувати свій новий статус держави-спостерігача в ООН для просування справи державності. Переговори між Ізраїлем і Палестинською владою провалилися в квітні 2014 року через такі питання, як зростання ізраїльських поселень, статус останнього раунду в'язнів і спроби Палестини приєднатися до кількох міжнародних організацій [44].

8 липня 2014 р. - 26 серпня 2014 р. Після взаємних нападів екстремістів з обох сторін на ізраїльтян і палестинців, Ізраїль вторгається в сектор Газа. Операція під кодовою назвою «Захисна грань» триває п'ятдесят днів, вбиваючи близько двох тисяч жителів Гази, шістдесят шість ізраїльських солдатів і п'ятеро ізраїльських цивільних. На відміну від конфліктів 2008-2009 і 2012 років, палестинські ракетні обстріли ведуть по великих містах Ізраїлю. Війна закінчується після того, як Сполучені Штати, консультуючись з Єгиптом, Ізраїлем та іншими регіональними державами, виступають посередником у припиненні вогню [12].

6 грудня 2017 р. Змінюючи давню політику США, президент США Дональд Трамп офіційно визнає Єрусалим столицею Ізраїлю. Він також обіцяє перенести посольство США з Тель-Авіва до цього міста, хоча це не відбудеться негайно. Багато іноземних лідерів, у тому числі Єгипту, Франції, Саудівської Аравії, Туреччини та Сполученого Королівства, а також Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерріш, критикують зміну політики. Це також викликає протести та насильство в Східному Єрусалимі, Газі та на Західному березі, а також у Єгипті, Ірані, Іраку та Йорданії. У січні 2018 року президент Палестини Махмуд Аббас відмовився від зустрічі з віце-

президентом США Майком Пенсом під час поїздки Пенса в регіон [45].

25 березня 2019 р. Адміністрація Трампа визнає суверенітет Ізраїлю над Голанськими висотами, які Ізраїль офіційно анексував у Сирії в 1981 році. Сполучені Штати є першою країною, крім Ізраїлю, яка визнає суверенітет Ізраїлю над цією територією [45].

28 січня 2020 р. Трамп оприлюднює запропонований його адміністрацією ізраїле-палестинський мирний план, розроблений американськими та ізраїльськими дипломатами без участі Палестини. План передбачає створення двох держав із значною економічною допомогою палестинцям. Багато аналітиків критикують план як односторонній, що передбачає неможливі вимоги для палестинської державності та прокладає шлях для ізраїльської анексії Західного берега. Палестинська влада негайно відкидає план. Після оголошення плану прем'єр-міністр Ізраїлю Біньямін Нетаньяху оголошує про план Ізраїлю анексувати частини Західного берега, як зазначено в пропозиції Трампа [45].

15 вересня 2020 р. Бахрейн і Об'єднані Арабські Емірати погоджуються нормалізувати дипломатичні відносини з Ізраїлем, ставши першими арабськими країнами, які зробили це за останні двадцять п'ять років. У свою чергу Ізраїль оголошує про призупинення своїх планів з анексії території на Західному березі. Згодом Марокко та Судан також підписали угоду та нормалізували відносини з Ізраїлем [45].

2021 р. Виселення палестинців у Східному Єрусалимі та сутички в мечеті Аль-Акса спричинили конфлікт між Ізраїлем і ХАМАС. Понад дві сотні людей гинуть у Газі та щонайменше десять в Ізраїлі. Адміністрація Джо Байдена сприяє досягненню перемир'я та відновлює певну допомогу США та дипломатичні контакти з палестинцями [12].

2022 р. Ізраїль починає антитерористичну операцію на Західному березі Йордану у відповідь на напади палестинців на ізраїльтян євреїв. Операція та пов'язане з нею пожвавлення призвели до найсмертоноснішого року для обох сторін з 2005 року, сплеску насильства, який зріс лише у 2023 році [12].

Ізраїль зіткнувся з внутрішніми потрясіннями через кроки уряду щодо реформування судової системи, а 2022 рік ознаменував відновлення рівня насильства між ізраїльтянами та палестинцями. У перші дев'ять місяців 2023 року на Західному березі річки Йордан спостерігалася стійка тенденція зіткнень.

7 жовтня 2023 року ХАМАС здійснив безпрецедентний напад на Ізраїль, що призвело до вибуху насильства. За даними ізраїльських ЗМІ, перші удари внаслідок конфлікту призвели до загибелі щонайменше 250 людей і 1500 поранених в Ізраїлі, що зробило цей напад найбільш смертоносним в країні за останні десятиліття. Близько 250 осіб в Ізраїлі також були взяті в заручники ХАМАСом.

Військовий лідер ХАМАС Мохаммед Дейф заявив, що угруповання здійснило свій напад через тривалу блокаду Ізраїлем Гази, окупацію ним палестинських земель і ймовірні злочини проти мусульман, включаючи осквернення мечеті Аль-Акса в Єрусалимі. Прем'єр-міністр Ізраїлю Нетаньяху, у свою чергу, заявив, що Ізраїль перебуває у стані війни з ХАМАС. Ізраїль продовжив смертоносний ракетний обстріл Гази, а потім почав наземний штурм.

Станом на 8 листопада в Палестині було вбито понад 10 000 людей, в Ізраїлі – понад 1400, 240 ізраїльтян залишалися в полоні в Газі. Близько 1,4 мільйона палестинців протягом першого місяця конфлікту були переміщені через зростання гуманітарних проблем. 17 жовтня Сполучені Штати наклали вето на голосування Радбезу ООН за гуманітарну паузу в конфлікті, посиляючись на право Ізраїлю на самооборону. Війна між Ізраїлем і ХАМАС у жовтні 2023 року стала найзначнішою ескалацією триваючого ізраїльсько-палестинського конфлікту за кілька десятиліть.

Отже, наприкінці XX-го століття спостерігалася значна трансформація у відносинах між Ізраїлем та Палестинською адміністрацією через настання прямих переговорів. Цей період був відомий кількома спробами мирного врегулювання конфлікту, зокрема, підписанням угод Осло 1993 і 1995 років.

Ці угоди, зроблені за підтримки Норвегії та оформлені у Вашингтоні, округ Колумбія, мали історичне значення, оскільки вони визначили першу пряму угоду між Ізраїлем та Організацією визволення Палестини (ОВП). Угоди створили основи для подальших відносин між сторонами та утворили Палестинську адміністрацію, яка отримала обмежене самоврядування на деяких територіях Західного берега та сектору Газа [89].

Незважаючи на початковий оптимізм, реалізація угод Осло була важкою через різке зростання недовіри, спричинене насильством, таким як терористичні акти з боку ХАМАС та продовжене розширення ізраїльських поселень на Західному березі. Політична нестабільність у ізраїльському та палестинському суспільствах також заважала мирному процесу. Убивство прем'єр-міністра Іцхака Рабіна єврейським екстремістом у 1995 році у Ізраїлі, який був противником угод Осло, сильно ударило по мирному процесу. У Палестині управління палестинською адміністрацією опинилося під тінню обвинувачень у корупції та авторитаризмі, що підірвало її легітимність у багатьох палестинців.

Декларація принципів, яка започаткувала процес Осло, була підписана 13 вересня 1993 р.; він окреслив два етапи подальших переговорів між Ізраїлем та Організацією визволення Палестини (ОВП). Перший етап, який мав тривати не довше п'яти років, передбачав поступові домовленості, коли Ізраїль вийшов із частини Західного берега, а палестинці поступово взяли на себе більшу відповідальність за самоврядування. Другий етап мав включати остаточну згоду з усіх невирішених питань, що, як вважали, призведе до остаточного вирішення конфлікту [84].

Угоди Осло не принесли помітних поліпшень у щоденному житті багатьох палестинців. Обмеження на переміщення, економічні труднощі та значний розклад ізраїльських поселень лише посилили розчарування у мирному процесі.

На початку XXI століття сталися важливі події та зміни, які вплинули на хід ізраїльсько-палестинських відносин. В цей період виникла періодична

ескалація насильства, політична затримка та зміни в регіональній динаміці, що ще більше ускладнило вже складну ситуацію.

Однією з ключових подій стало залишення Ізраїлем Сектора Газа у 2005 році. План розмежування, ініційований прем'єр-міністром Аріелем Шароном, передбачав виведення всіх ізраїльських поселенців та військового персоналу з Гази. Цей крок був здійснений без узгодження з Палестинською владою, хоча розглядався як спроба закінчити окупацію та сприяти мирному процесу. Однак ця дія мала тривалі наслідки, створивши вакуум влади в Газі, який потім заповнив ХАМАС, ісламістська організація. Навіть після того, як ізраїльські війська покинули Сектор Гази у 2005 році, вони залишилися на Західному березі річки Йордан [80].

Політичні протистояння ще більше загострилися у 2007 році, коли жорстокий конфлікт між ФАТХ і ХАМАС призвів до поділу у палестинському уряді. ХАМАС здобув контроль над Смугою Гази, тоді як ФАТХ залишив контроль над деякими частинами Західного берега. Це ускладнило спроби досягнути єдиної позиції Палестини на мирних переговорах з Ізраїлем.

Після Осло сторони збиралися разом тричі, щоб вести постійні переговори: процес Кемп-Девід-Таба у 2000–2001 роках, процес Аннаполіса у 2007–2008 роках та переговори 2013–2014 років. Сторони не змогли дійти згоди щодо цих питань остаточного статусу, які, таким чином, досі залишаються основним предметом суперечки [82].

Палестинська позиція полягає в тому, що нова палестинська держава має базуватися на території, яка контролювалася Єгиптом і Йорданією до 4 червня 1967 року, коли почалася війна і Ізраїль взяв під свій контроль Західний берег і Гази. Палестинці стверджують, що мають відбутися лише дуже незначні обміни територіями, завдяки яким Ізраїль отримає частину землі, яка лежить на палестинському боці лінії 1967 року і зараз населена ізраїльтянами. В обмін на це нова держава Палестина отримає незаселену територію такого ж розміру та вартості на ізраїльській стороні лінії 1967 року. Палестинці надають найбільшу перевагу максимізації своєї землі та забезпеченню суміжності.

Представники центристських і лівих партій Ізраїлю в минулому брали участь у переговорах, заснованих на лініях 1967 року, але Лікуд та інші праві ізраїльські партії протистоять цьому.

Ізраїльські учасники переговорів загалом прагнуть мінімізувати кількість поселенців, яких потрібно було б переселити, згідно з будь-якою угодою, і вони мають більш широке бачення території, яку Ізраїль має анексувати на Західному березі. Вони стверджують, що потреба Ізраїлю в обороноздатних кордонах вимагає більших територіальних поступок з боку палестинців. Параметри Клінтона, викладені в грудні 2000 року, передбачали, що палестинці повинні отримати 94–96 відсотків Західного берега. Решта території Західного берега залишиться частиною Ізраїлю та буде обмінювана на територію за межами 1967 року та на додаткові землі, які будуть використані для створення безпечного проходу між Газою та Західним берегом. Відповідно до Параметрів, 80 відсотків ізраїльських поселенців на Західному березі річки Йордан повинні мати можливість залишитися на місці, тоді як кількість території, анексованої Ізраїлем, і порушення життя палестинців повинні бути зведені до мінімуму, а суміжність на Західному березі річки Йордан повинна бути максимально збільшена [78].

У 2011 р. Президент Обама виклав свою позицію щодо території: «Сполучені Штати вважають, що в результаті переговорів мають виникнути дві держави з постійними палестинськими кордонами з Ізраїлем, Йорданією та Єгиптом і постійними кордонами Ізраїлю з Палестиною. Ми вважаємо, що кордони Ізраїлю та Палестини повинні ґрунтуватися на лініях 1967 року із взаємоузгодженими обмінами, щоб для обох держав були встановлені безпечні та визнані кордони» [80].

Ізраїльські політики постійно й публічно повторювали стурбованість тим, що повний відхід Ізраїлю із Західного берега може призвести до його перетворення на неконтрольований простір, який можна використати для нападу на Ізраїль. Досвід Ізраїлю після виходу з південного Лівану в 2000 році та з Гази в 2005 році, коли ці території були захоплені Хезболлою і ХАМАС,

посилює цей страх. Прем'єр-міністр Нетаньяху чітко заявив у своїй промові в Інституті національної безпеки 29 червня 2014 року: Дослідження в Тель-Авіві показують, що ізраїльтяни хочуть утримувати свої сили майже необмежений час у долині річки Йордан, щоб закрити свій кордон від проникнення терористів. Вони залишаються стурбованими внутрішньою безпекою та тим, чи зможуть Палестинські сили безпеки підтримувати стабільність на Західному березі після виведення ізраїльських військ [67].

Навпаки, пріоритет палестинців зосереджений на припиненні ізраїльської окупації. Вони вважають, що занепокоєння Ізраїлю можна пом'якшити міжнародними силами на чолі з НАТО, Сполученими Штатами чи якоюсь іншою стороною, які могли б замінити ту роль, яку зараз відіграють на Західному березі Ізраїльські сили оборони. Протягом тривалого періоду часу такі міжнародні сили могли б навчити палестинські сили безпеки взяти на себе необхідні функції безпеки. Вони наполягають на певній даті повного виведення ізраїльських сил [44]. У резолюції від грудня 2014 року, яку палестинці запропонували Раді Безпеки ООН (РБ ООН), вони просили дворічний термін, хоча в минулому вони були більш гнучкими, просячи 3–5 років.

Адміністрація Клінтона пропонувала Ізраїлю вивести війська протягом трьох років, а потім утримувати позиції в долині річки Йордан протягом додаткових трьох років. Вони також закликали до встановлення трьох радіолокаційних станцій раннього попередження на Західному березі річки Йордан, якими керував би Ізраїль разом із палестинським зв'язком. Клінтон пропонував створити «демілітаризовану» палестинську державу, яка обмежить її можливості загрожувати Ізраїлю [44].

У своїй промові від 19 травня 2011 року президент Обама виклав позицію США: Ізраїль повинен бути в змозі захистити себе – самостійно – від будь-якої загрози. Положення також мають бути достатньо надійними, щоб запобігти відродженню тероризму, зупинити проникнення зброї та забезпечити ефективну охорону кордону. Повне та поетапне виведення

ізраїльських збройних сил має координуватися з прийняттям на себе відповідальності за безпеку Палестини в суверенній, немілітаризованій державі. І тривалість цього перехідного періоду має бути узгоджена, і ефективність заходів безпеки має бути продемонстрована [44].

Ізраїльтяни претендують на весь Єрусалим як на свою столицю, визначаючи його як територію площею 125 квадратних кілометрів, яка охоплює як Східний, так і Західний Єрусалим. Палестинці наполягають, що весь Східний Єрусалим є їхньою столицею, територією, яку вони визначають як 6,5 квадратних кілометрів, які були частиною Східного Єрусалиму в 1967 році. Вони також стверджують, що всі додаткові арабські райони, багато з яких не були частиною Єрусалиму до 1967 року, що тепер Ізраїль вважає частиною Єрусалиму через значні зміни Ізраїлем муніципальних кордонів [44].

Більшість районів Єрусалиму можна було б розділити на основі концепції, згідно з якою єврейські квартали будуть частиною Ізраїлю, а арабські – частиною Палестинської держави. Ця концепція була викладена в пропозиціях Клінтона. Дослідження SAYA, архітектурної фірми, яка зосереджується на «архітектурі планування дозволу», демонструють, що така домовленість здійсненна. Враховуючи те, що єврейське та арабське населення міста в будь-якому разі дедалі більше розділяється, це не обов'язково спричиняє серйозні порушення в повсякденному житті. Більший виклик становить Старе місто, крихітна територія в один квадратний кілометр, яку фізично неможливо розділити і яка має велике релігійне значення не лише для двох сторін, але й для трьох основних світових релігій та їх незліченних субденомінацій. Дійсно, третє найсвятіше місце ісламу – Харам аль-Шаріф – і найсвятіше місце юдаїзму, яке називають Храмовою горою, частково займають той самий фізичний простір. Питання адміністрування є надзвичайно складним, але в кінцевому підсумку його можна вирішити, якщо сторони зможуть домовитися про найбільш делікатне питання з усіх – питання суверенітету. На столі є численні пропозиції, жодна з яких не була прийнята сторонами. Пропозиції Клінтона та переговори в Кемп-Девіді були

зосереджені на розподілі суверенітету, за якого територія в межах Старого міста не була б фізично поділена, але лінія проходила б через нього, щоб позначити суверенну територію кожної держави. Іншою пропозицією було б встановлення особливого режиму, коли обидві сторони погоджуються по суті відмовитися від суверенітету та спільно керувати Старим містом органом, який включатиме палестинських та ізраїльських, а також інших міжнародних представників. Інші варіанти включають обидва елементи, при цьому суверенітет розподіляється між більшістю Старе місто, а також особливий статус для району навколо Храмової гори та Харам аль-Шаріф [44].

Палестинці виступають за справедливе рішення для палестинських біженців, які втратили свої домівки під час війни 1948 року та були вигнані з Ізраїлю. Вони вимагають фінансової компенсації та щоб Ізраїль визнав і взяв на себе певну відповідальність за історичну кривду, заподіяну палестинським біженцям [27]. Вони стверджують, що палестинські біженці повинні мати ряд варіантів щодо того, куди їх переселити, як частину остаточної угоди, і що принаймні деякі з цих біженців матимуть право повернутися до Ізраїлю. Ізраїльтяни базують свою позицію на зовсім іншому наративі: що більшість палестинців виїхали за власним бажанням і що повернення 5–6 мільйонів палестинців, які живуть у Лівані, Йорданії, Сирії та по всьому світу, загрожуватиме єврейській природі держави Ізраїль.

Пропозиції Клінтона передбачають, що ізраїльтяни «визнають моральні та матеріальні страждання, спричинені палестинському народу внаслідок війни 1948 року, а також потребу допомоги міжнародному співтовариству у вирішенні проблеми». Вони пропонують створити міжнародний механізм для вирішення питань компенсації, переселення та всіх інших питань, які впливають з угоди, і що Сполучені Штати будуть готові допомогти очолити такі зусилля [44]. Пропозиції Клінтона також передбачають, що всі Палестинці повинні мати право повернутися на свою «батьківщину» або в «історичну Палестину». Це означало б право повернутися до нової держави Палестина, залишитися там, де вони є, переселитися в третю країну або бути прийнятими

до Ізраїлю.

Окрім повернення до нової держави Палестина, усі інші варіанти, включаючи повернення до Ізраїлю, будуть залежати від урядів країн призначення. Це фактично обмежить кількість людей, які зможуть повернутися до Ізраїлю. Згідно з угодою, Ізраїль погодився б впустити певну кількість, хоча це неминуче дуже спірне питання.

Цей варіант пов'язаний із двома величезними проблемами. По-перше, це, ймовірно, потребуватиме мільярдів доларів від міжнародної спільноти та тривалого процесу реалізації. По-друге, спільнота біженців, яка зросла приблизно до 5 мільйонів, має надмірні очікування з цього питання, які, ймовірно, не можуть бути реалістично задоволені угодою.

Вимога, щоб палестинці визнали Ізраїль як єврейську державу, не була основною темою для обговорення в Кемп-Девіді, однак останніми роками вона стала лакмусовим папірцем для обох сторін. Ізраїльтяни стверджують, що якщо палестинці не визнають Ізраїль єврейською державою, вони не відмовляться від наративу про те, що будь-яка мирна угода є лише тимчасовою проміжною станцією до остаточного вигнання єврейського народу з землі Ізраїлю. Ізраїльські офіційні особи наполягають на тому, що вони не можуть припинити конфлікт шляхом поступок, якщо палестинський рух не визнає, що державою, в якій вони здійснять своє право на самовизначення та втілять свої прагнення, є Палестина, а не Ізраїль. У контексті посилення міжнародних зусиль поставити під сумнів легітимність Ізраїлю це питання стало дуже чутливим для ізраїльтян.

Палестинці стверджують, що визнання Ізраїлю як єврейської держави змусило б їх нехтувати власною історією як жителів однієї землі. Вони також стурбовані тим, що це може зробити їх співучасниками кроків, спрямованих на переведення арабів-ізраїльтян до громадян другого сорту, і що визнання єврейської природи держави Ізраїль позбавить палестинських біженців права на повернення.

Позиція США з цього питання полягає в тому, що Ізраїль є єврейською

державою. Сполучені Штати та інші запропонували численні формулювання, які б чітко пояснювали, що всі громадяни Ізраїлю матимуть рівні права і що арабська громада Ізраїлю не буде дискримінована. Були також спроби виробити формулювання, яке пояснює, що прийняття концепції єврейської держави не означає, що палестинці відмовляються від власного наративу щодо біженців і війни 1948 року. Однак досі жоден із цих варіантів не був прийнятий палестинцями.

2.3. Роль міжнародної спільноти у переговорних процесах щодо врегулювання ізраїле-палестинського конфлікту

Протистояння між арабами та ізраїльтянами, є боротьбою за одну й ту саму територію, і триває вона протягом понад півстоліття, включаючи суперечки щодо прикордонних поселень, повернення втрачених територій, демілітаризації, Єрусалиму, компенсації та повернення біженців. Розуміння конфлікту різне: для ізраїльтян це питання виживання та безпеки, для палестинців – відновлення їх прав на національну державу, а для Саудівської Аравії – звільнення Палестини. В арабському сприйнятті також існують варіації, які відображаються в угрупованнях, зміні союзництва та постійному взаємному осудженні. Це конфлікт, який, з точки зору посередника, вкрай складний і вимагає великої уваги. Його складність також робить його вразливим для маніпуляцій та експлуатацій, якщо посередник є до того схильним.

Конфлікт між арабами та ізраїльтянами, який часто вважається ключовим на Близькому Сході і має великий вплив на міжнародний порядок та безпеку, ще й досі потребує посередництва. Історія спроб вирішення цього конфлікту показує, що успішне посередництво включає п'ять ключових етапів переговорного процесу [30]:

- встановлення зв'язку, коли сторони не можуть почати розмови самотійно;
- дослідження позицій для з'ясування можливості зближення та

визначення реальної мети;

- створення необхідного переконання, тиску та стимулів;
- пропозиція компромісних рішень;
- надання надійних гарантій їх виконання.

Без посередника або коаліції посередників, які можуть впоратися із цими п'ятьма етапами, сторонам важко досягти й реалізувати мирні домовленості.

Після закінчення Другої світової війни, в уряді Сполучених Штатів Америки були протилежні думки щодо майбутнього устрою Палестини. Хоча Білий дім підтримував ідею створення єврейської держави в Палестині, Держдепартамент виступав проти цього, стверджуючи, що такий крок може негативно вплинути на стратегічні інтереси США в регіоні Близького Сходу. Це може призвести до припинення постачання нафтових ресурсів до США та підсилення впливу СРСР у цьому регіоні. Аналітики ЦРУ передбачали, що у майбутньому СРСР виступатиме як захисник арабських країн, щоб здобути політичні переваги на Близькому Сході [57].

Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1947 року стала важливою основою для визначення ролі Сполучених Штатів у конфлікті. Цей документ розподілив територію Палестини на незалежний Ізраїль, арабську державу та міжнародне місто Єрусалим. Після приходу до влади президента Ніксона в 1969 році сильна підтримка Ізраїлю стала складовою зовнішньої політики США. Сполучені Штати були одними з ключових учасників у цій резолюції, а отже зобов'язались визнати право палестинців на національну самостійність та створення власної незалежної держави. Події посередництва, що стали результатом особистої дипломатії в рамках безперервного діалогу впродовж певного періоду, можна простежити принаймні до дипломатичної діяльності Г. Кіссінджера [63].

Багато міжнародних посередників намагалися вирішити складність палестинської проблеми, а для американського уряду від епохи Джиммі Картера до сьогодення близькосхідна проблематика залишається однією з найгостріших тем у Білому домі. Не останню роль в цьому відіграє те, що

Ізраїль є надійним союзником США у регіоні Близького Сходу.

Сполучені Штати у своїх підходах до вирішення конфлікту на Близькому Сході використовували принцип «земля в обмін на мир». Це означало, що вони прагнули визнати Ізраїль як самостійну державу, укласти з нею договір, а потім забезпечити виведення ізраїльських військ з окупованих територій. Після реалізації початкових ідей, зокрема після подій «Шестиденної війни», США висунули «план Роджерса», який передбачав укладення перемир'я між Йорданією, Єгиптом та Ізраїлем. Проте після «Жовтневої війни» Сполучені Штати змінили свій концептуальний підхід та відмовилися від загального вирішення конфлікту, сконцентрувавшись на поетапному врегулюванні [63].

Угода про розмежування між Ізраїлем і Сирією у 1974 році [62] визначила напрямок їхніх відносин наступні 30 років. Протягом періоду з листопада 1973 року до вересня 1975 року державний секретар США Генрі Кіссінджер здійснив 11 поїздок на Близький Схід, працюючи між Каїром, Дамаском і Єрусалимом. Він пропонував Єгипту та Ізраїлю створити надійний канал спілкування, коли прямі контакти виявилися дуже складними [19].

У Сполучених Штатах існував власний стратегічний інтерес у цьому конфлікті, і обґрунтування Кіссінджера щодо посередництва полягало в тому, що загальний підхід, який залучав усіх сторін, в принципі, міг би стати благодатною землею для радикалів, надаючи найбільш непримиренним урядам право на вето щодо всього процесу. Якби врегулювання було результатом радянського тиску чи шантажу, радикальні режими з їхньою антизахідною та прорадянською орієнтацією зміцнилися б. Території розглядалися б як повернення до радянського впливу. Американцям потрібно було працювати не лише над будь-яким рішенням, але й показати, що прогрес можуть досягти їхні союзники; іншими словами, поміркованість, на думку Кіссінджера, утримує ключ до миру на Близькому Сході [11].

Після проаналізованого вище контексту, можна оцінювати посередництво Сполучених Штатів з більш широких позицій:

- Особисті політичні амбіції Кіссінджера для виходу на передній план.

- Внутрішньополітичні умови, що підтримували активну роль США у регіоні.
- Прагнення підвищити престиж союзників США в регіональній політиці та зміцнити вплив США у регіоні.

Протягом тривалого процесу переговорів, Кіссінджер спрямовував свої зусилля на оцінку зближення поглядів сторін для досягнення угоди. Проте, розуміючи, що це неможливо, він змінив стратегію на досягнення угод, що розділили їхні збройні сили на місцях, створивши основу для майбутніх мирних переговорів. Його рішення відіграло важливу роль у визначенні мирних можливостей у майбутньому, у межах того, що пізніше було охарактеризовано як «поступовий» підхід. У цьому випадку «поступовий» підхід був ключовим для успіху переговорів. Хоча єгипетські та ізраїльські офіцери безпосередньо проводили переговори, вони не змогли знайти рішення для найважливіших розбіжностей. Кіссінджер взяв на себе довгі дискусії з президентом Сирії, пообіцявши продовжувати зусилля США до досягнення мирної угоди, переконавши сирійського президента змінити свою попередню позицію і прийняти попередню угоду про розмежування. Дипломат запропонував конструктивні пропозиції у критичних моментах, таких як створення станції раннього попередження на горі Голан і повернення Аль-Квенітри сирійській стороні – це були два з найбільш складних питань переговорів. Для забезпечення виконання угоди, Кіссінджер зобов'язався розмістити сили ООН на Голанських висотах і обговорив їх повноваження зі сторонами [19].

У контексті посередництва США за часів Кіссінджера з'явилися неофіційні контакти між Сполученими Штатами та Організацією визволення Палестини (ОВП) під час громадянської війни в Лівані. Кіссінджер використовував допомогу ОВП, яка володіла важливими земельними шляхами та мусульманськими населеними районами, для евакуації місцевих американців у безпечні зони. Пізніше Кіссінджер відкрито підтвердив ці зв'язки з ОВП через посередників з Єгипту, Тунісу та Саудівської Аравії. Це

відбулося як несподіваний розвиток подій. Посередник звернувся до іншої сторони, з якою він усвідомлено не планував вести переговори [11].

Оскільки Сполучені Штати володіють сильним посередницьким статусом, що відповідає типу «маніпулятивного посередника», вони мали вирішальний вплив на формат посередництва. Їх визначення переговорів як процесу між Ізраїлем та арабськими країнами, виключаючи при цьому палестинців, не лише вказувало на виключний формат, але й активно виключало одну сторону. Навіть коли більшість арабських країн відкинули цей підхід, Єгипет підтримав його через рішення президента Садата, який переважив стратегічні інтереси Єгипту над загальноарабськими інтересами. Це нагадує ситуацію 1949 року, де міркування досягнення успіху було спрямоване на завершення конфлікту між Ізраїлем і Єгиптом, і в цьому випадку процес виключення вважався досить успішним. Проте, якщо оцінювати арабо-ізраїльський конфлікт взагалі чи окремо ізраїле-палестинський конфлікт, можна стверджувати, що окремі мирні угоди лише продовжили ці конфлікти. Заключений ізраїле-єгипетський мирний договір знизив мотивацію Ізраїлю на уступки і прибрав важелі впливу, які мали арабські країни та палестинці для тиску на Ізраїль у межах більших угод, спрямованих на вирішення ширших конфліктів [62].

У розв'язанні тривалого конфлікту наприкінці ХХ століття відбулася зміна підходу з використання процесу виключення на процес включення. Угода Осло, офіційно відома як Декларація принципів щодо тимчасових механізмів самоврядування [29], була спробою у 1993 році створити фундамент для вирішення продовжувачого ізраїле-палестинського конфлікту. Це було перше узгодження між урядом Ізраїлю та Організацією визволення Палестини (ОВП). Незважаючи на недоліки, Угода в Осло стала значним кроком у мирному врегулюванні ізраїле-палестинського конфлікту, оскільки вперше палестинцям було дозволено брати участь у переговорах. Однією з основних засад Угоди в Осло було взаємне визнання, де ОВП визнала Ізраїль, а у відповідь «уряд Ізраїлю вирішив визнати ОВП як представника палестинського народу».

Проте, є дві ключові речі, які слід відзначити стосовно цього зобов'язання. По-перше, це не було повним взаємним визнанням, оскільки Ізраїль не визнав палестинської держави. По-друге, оскільки політична альтернатива ОВП, яка набирала силу в Палестині після підписання угоди, ХАМАС, була прив'язана до цієї самої угоди, що остаточно визнала палестинців як легітимну сторону [30].

Угода в Осло стала основою майбутніх переговорів, що стало очевидним у вимогах, що стали відомі як вимоги четвірки до ХАМАС. Четвірка, яка складалась з ООН, ЄС, США та Росії, настоювала на тому, що ХАМАС повинен вести співпрацю лише з палестинським урядом, який визнав Ізраїль, відмовився від насильства та дотримувався попередніх дипломатичних угод. Хоча перші два критерії були складними для ХАМАС, останній викликав у них замішані почуття. Якщо б ХАМАС підтримав угоду Осло, це означало б їхнє визнання ОВП як представника палестинського народу, виключаючи власну легітимність. Іншими словами, щоб стати легітимними, їм потрібно було визнати свою нелегітимність. Після прийняття принципів четвірки, хронологія подій стала хаотичною. Важливим аспектом миротворчості є те, що мир зазвичай укладається між ворогами, а не між друзями. Таким чином, ідея виключення ХАМАС перед переговорами, оскільки вони не зробили поступок, що, за їхньою думкою, могло б завершити переговорний процес, має парадоксальний характер, оскільки це насправді спонукає до відмови від миру, що підтримує сам рух.

Отже, ситуація між Ізраїлем та Палестиною служить прикладом того, як виключення або виключення може впливати на основних учасників конфлікту. Як показує ця історія, посередник може виступати як воротар, встановлюючи правила гри або навіть створюючи обмеження, які визначають, хто бере участь у процесі медіації. У даному випадку США встановили формат виключення, співпрацюючи з однією зі сторін, а потім вели переговори в цьому контексті. Цей історичний приклад підкреслює основний недолік посередництва: виключення головної сторони з переговорів може спрощувати процес,

зменшувати кількість учасників, усувати складні питання тощо, але такий підхід шкодить миру, бо він обмежує можливості вирішення основних проблем конфлікту. Хоча часткові угоди можуть допомагати знизити насильство, вони не мають такої стійкості, як довгострокові, комплексні та всебічні угоди.

Від грудня 2006 року до травня 2007 року Сполучені Штати аналізували погляди арабських країн на можливість вступу в конфлікт з Ізраїлем і за яких умов. У той самий час держсекретар Райс підтримувала зв'язок з усіма сторонами, у різні моменти допомагаючи у вирішенні розбіжностей між палестинськими та ізраїльськими лідерами. Перед самим Аннаполіським самітом відбулися інтенсивні переговори, де сторони намагалися досягти загальних узгоджень до початку конференції. США активно брали участь у цих переговорах і оперативно взяли на себе лідерство до початку конференції [44].

Наразі перспективи майбутніх переговорів між Палестиною та Ізраїлем виглядають несприятливо, а загальні зусилля арабсько-ізраїльського примирення втратили актуальність. Проте, процес Аннаполіса можна було б відновити, якщо Сполучені Штати готові активізувати та переглянути свою роль, щоб ефективно виконувати необхідні завдання посередника. Це передбачає, що США повинні точно визначити ступінь зближення позицій щодо питань остаточного статусу між ізраїльськими та палестинськими лідерами, а також в арабському світі загалом. Для досягнення узгодження щодо Єрусалиму, кордонів і біженців буде потрібно значне переконання і тиск для розширення зони зближення настільки, щоб досягти узгодження.

Після приходу до посади президента США у січні 2017 року, Дональд Трамп привніс новий рівень офіційних відносин з Ізраїлем, прийнявши рішення про визнання Єрусалиму столицею Ізраїлю [88]. Це суперечило давнім принципам США, які відображали підхід, ухвалений Джиммі Картером понад 40 років тому, що рішення, прийняте на переговорах за участю посередників, найкраще відповідає інтересам Сполучених Штатів.

Протягом періоду керівництва президента Байдена, Сполучені Штати повернулися до активної ролі в посередницьких зусиллях. Сам президент, а

також держсекретар Блінкен і міністр оборони Остін утримували постійний контакт із своїми партнерами з Ізраїлю. Крім цього, США продовжили консультації з арабськими країнами, і Блінкен щодня повідомляв про переговори з представниками Єгипту, Йорданії, Саудівської Аравії, Об'єднаних Арабських Еміратів, Марокко та Катару. Єгипет, очевидно, став важливим союзником США, сприяючи урегулюванню конфлікту. Катар, який раніше відігравав ключову роль у посередництві, цього разу зайняв менш активну позицію, подібно до представника ООН, який виправдовував відсутність впливу США під час адміністрації Трампа. Врешті решт, 7 жовтня 2023 року між Хамасом і Ізраїлем розпочалась найбільш масштабна війна в їхній історії протистоянь.

Організація Об'єднаних Націй виступає основним форумом для міжнародного обговорення конфлікту між Палестиною та Ізраїлем, і протягом десятиліть вона відігравала значну роль у спробах врегулювати цей конфлікт. На надзвичайній сесії Генеральної Асамблеї ООН у грудні 2003 року прийняли резолюцію, яка закликала Міжнародний суд зробити консультативний висновок про правові наслідки будівництва стіни, що споруджується Ізраїлем на окупованій палестинській території, включаючи Єрусалим і його околиці [9, с. 10].

Основне питання, яке Генеральна Асамблея ООН має до Ізраїлю, полягає в тому, що лінія ізраїльського «забору безпеки» або «роз'єднувальної стіни» не збігається з так званою «зеленою лінією» – кордоном Ізраїлю до Шестиденної війни 1967 року – і насправді охоплює палестинські землі. Почате в квітні 2002 року будівництво 600-кілометрового забору, за первісним планом, може призвести до анексії Ізраїлем близько 15% території Західного берега річки Йордан, внаслідок чого значна кількість палестинців опиниться відірваною від основної частини Західного берега і Східного Єрусалима [9].

Палестинці переконані, що справжня мета цього будівництва – спроба Ізраїлю в односторонньому порядку встановити майбутні кордони палестинської держави. На їхню думку, ця будівництво є частиною спроб

Ізраїлю змінити статус та демографічний склад окупованих територій, а також фактично анексувати Східний Єрусалим, що не визнано міжнародним співтовариством.

Ізраїль наполегливо стверджує, що побудова «забору безпеки» повністю відповідає його праву на самооборону. Офіційне керівництво Тель-Авіва наголошувало, що ця споруда є тимчасовим і ненасильницьким заходом, необхідним для запобігання проникненню палестинських терористів на ізраїльську територію. За словами представників Ізраїлю, коли терористичні загрози будуть зменшені, забір може бути розібраний [26].

Ізраїль також стверджує, що це питання є внутрішньою справою країни, і відмовляється визнавати будь-яке втручання Міжнародного суду у цю справу. Країна не буде приймати до уваги будь-які рекомендації, які критикують ізраїльську політику. Деякі країни, зокрема США, Велика Британія і Німеччина, також виступили проти розгляду цієї справи у суді. Згідно їхнього бачення, будівництво «забору безпеки» є складною політичною проблемою, і будь-яке рішення суду може негативно вплинути на мирний процес у регіоні.

23-25 лютого 2004 року відбулися публічні слухання щодо цієї справи, участь у яких взяли представники 13 держав-членів ООН, а також делегації Організації визволення Палестини, Ліги арабських держав і Організації ісламської конференції. Вони висловили єдину думку про незаконність стіни, яку будує Ізраїль. Крім того, 44 країни-члени ООН надіслали письмові звіти до Міжнародного суду. Щодо Ізраїлю, він не вважав за необхідне відправляти свого представника. Замість цього, Ізраїль надав суддям у Гаазі докладні пояснення, де право на побудову «забору безпеки» було визнано як право держави на самозахист [9].

9 липня 2004 року, після майже п'яти місяців розгляду справи, Міжнародний суд ООН ухвалив консультативний висновок із 14 голосів суддів з 15, заявивши, що будівництво «забору безпеки» на окупованих палестинських територіях, включаючи Східний Єрусалим, суперечить міжнародному праву. Суд також визначив, що стіна порушує права палестинців

на самовизначення. Однак Міжнародний суд не заборонив будівництво забору в цілому, лише відмітив, що вона не може проводитися на окупованих палестинських територіях [9].

Палестинці привітали це рішення суду як «перемогу палестинського народу». У свою чергу, керівництво Ізраїлю відхилило його як «несправедливе, упереджене і юридично необов'язкове».

Важливо зазначити, що Ізраїль ставиться з великою підозрою до участі ООН у вирішенні арабсько-ізраїльського конфлікту через тривалу історію антиізраїльських резолюцій в період «холодної війни», яка стала частиною ізраїльської свідомості.

Однією з проблем для Ізраїлю є сама структура ООН, в якій групи формуються за географічною ознакою. Ізраїль не є членом жодної з цих географічних груп через протистояння арабських країн, які не підтримують входження Ізраїлю до Азіатської регіональної групи. Це перешкоджає Ізраїлю претендувати на місця в ключових органах ООН, таких як Рада Безпеки, і заважає обранню суддів у Міжнародний суд [9].

Як відомо, рішення суду є лише рекомендаційними і виконуються лише у разі погодження обома сторонами конфлікту. Щодо реакції головного посередника у близькосхідному мирному процесі – Сполучених Штатів – за словами американських офіційних представників, такі рішення Міжнародного суду не можуть бути ефективними для досягнення повноцінного миру між Ізраїлем та палестинцями, а можуть лише завдати шкоди політичному процесу мирного врегулювання.

21 липня 2004 року 150 членів ООН з 191 голосували за проект резолюції, в якій Генеральна Асамблея ООН підтримала вердикт Міжнародного суду щодо незаконності «забору безпеки». Резолюція закликала Ізраїль знести ті частини стіни, що були побудовані на окупованих палестинських територіях, а також виплатити компенсації палестинцям, які понесли матеріальний збиток внаслідок будівництва. Проте, позиція офіційного Тель-Авіва залишилася незмінною, ізраїльський посол

характеризував резолюцію ГА як «упереджену і контрпродуктивну» [9].

Європейський Союз активно бере участь у мирному процесі, який відбувається через Близькосхідний квартет, що складається з ООН, ЄС, США та РФ. Цей квартет був утворений у 2002 році з метою підвищення ефективності міжнародного співробітництва у вирішенні арабо-ізраїльського конфлікту. У 2003 році була прийнята Дорожня карта, яка мала б допомогти вирішити конфлікт, але до сьогодні він залишається невирішеним. Сторони не проявляють готовності відновити переговори на основі принципу «двох держав», тоді як посередники демонструють свою неефективність [19].

У листопаді 2012 року, на фоні обстрілів південної частини Ізраїлю з палестинського боку, Ізраїль розпочав операцію «Хмарний стовп». Ця операція була спрямована на знищення воєнної інфраструктури сектора Гази та припинення ракетних обстрілів території Ізраїлю. Реакція світової спільноти, у тому числі ЄС, була негайною та осуджувальною стосовно дій Палестинської автономії (ПА). ЄС визнав право Ізраїлю на захист свого населення, проте закликав діяти пропорційно. Відтак, коли Ізраїль розпочав забудову зони Е-11, що обмежило доступ арабів до Західного Єрусалиму, ЄС висловив свою засуджувальну позицію. Окремі країни ЄС, зокрема Великобританія, Франція, Данія, Іспанія та Швеція, планували відкликати своїх послів з Ізраїлю, а Верховний комісар ЄС із зовнішньої політики та безпеки Кетрін Ештон навіть анонсувала можливий бойкот ізраїльських товарів та скасування спільних семінарів у разі невиконання вимог. На фоні цих подій, в ООН розглядалось питання про статус Палестинської автономії як держави-спостерігача. Це призвело до голосування 14 членів ЄС за це рішення, 12 утрималися, і лише одна країна – Чехія – проголосувала проти. Незважаючи на розбіжності поглядів всередині ЄС, Кетрін Ештон привітала Палестину з новим статусом держави-спостерігача в ООН, що сталося 29 листопада 2012 року [16].

Позиція Євросоюзу стосовно вирішення конфлікту залишається незмінною, вона ґрунтується на уявленні про існування двох незалежних держав. Відповідно до цього підходу, Східний Єрусалим вважається

майбутньою столицею Палестинської автономії, у той час як Західний Єрусалим – столицею Ізраїлю. Більшість країн ЄС підтримують бажання палестинців до незалежності, що було відображено в Резолюції з питань Палестини, ухваленій Європарламентом в вересні 2011 року від імені всіх країн ЄС. Крім цього, Євросоюз є основним фінансовим спонсором у Близькому Сході і забезпечує до 60% міжнародної економічної допомоги Палестинській автономії. Протягом тривалого часу ЄС залишається основним фінансовим донором Палестинської автономії, надаючи постійну фінансову підтримку для вирішення гуманітарних проблем та відновлення економічної інфраструктури [19].

Отже, у 2012 році відбулися дві значущі події на міжнародній арені, які мають важливе значення для Близькосхідного регіону: спалах ізраїльсько-палестинського конфлікту та присвоєння Палестинській автономії статусу держави-спостерігача в ООН. Європейський Союз активно брав участь у вирішенні цих двох питань. У цьому контексті можна визначити взаємовигоду для всіх сторін: ЄС прагне відігравати активну роль у конфлікті для позитивного зображення, утвердження своєї позиції в регіоні та захисту своїх енергетичних та економічних інтересів; Ізраїль розширює свої торговельні можливості та поступово входить на європейські ринки; Палестинська автономія шукає політичну підтримку та визнання у ЄС, спрямовуючи зусилля на пошук союзників в регіоні для збалансування впливу тандему США-Ізраїль. Кожна сторона захищає свої інтереси, але чи це сприятиме загальному вирішенню проблеми, чи навпаки, перешкоджатиме, залишається питанням. Існує точка зору, яку висловив Авігдор Ліberman, лідер партії НДІ та колишній міністр закордонних справ Ізраїлю: «Той, хто вважає, що палестинську проблему можна вирішити, має ілюзії. Цією проблемою можна тільки керувати» [19].

Для Великобританії, яка має не лише економічні, але й історичні зв'язки з близькосхідним регіоном, примирення між палестинцями та ізраїльтянами означає постійну присутність Лондона в цьому регіоні. Це дає можливість

реалізувати свої прагматичні інтереси. Перемога «нових лейбористів» на виборах 1997 року призвела до активізації діяльності Великобританії на Близькому Сході і дала змогу закріпити свої позиції як нового значущого міжнародного учасника [3].

Врегулювання близькосхідного конфлікту стало ключовим зовнішньополітичним пріоритетом для уряду Тоні Блера [13]. Лейбористи відправлялися на ризиковані маневри, врівноважуючи підтримку американських дій в Іраку з одного боку та заявляючи про свої амбіції щодо справедливого вирішення палестинської проблеми з іншого боку. Незважаючи на заяви глави Форін Офісу Великобританії Дж. Стро (2001 – 2006 рр.), який порівнював політичну обстановку в Ізраїлі з кризою в Іраку і закликав до військової реакції світової спільноти на окупацію Ізраїлем палестинських територій, Тоні Блер стверджував, що право палестинців на створення власної держави повинно бути реалізоване виключно мирним шляхом. Це стало основою британської політики в регіоні протягом періоду прем'єрства Тоні Блера [13].

Формування британської політики щодо близькосхідного врегулювання в значній мірі визначалося стратегічною лінією зовнішньої політики Сполучених Штатів, оскільки «особливі відносини» з американськими партнерами були пріоритетом для прем'єр-міністра Великобританії, Тоні Блера. Лондон і Вашингтон виступали в підтримку мирного вирішення близькосхідного конфлікту, але британська політика у цій сфері суперечила формуванню єдиної позиції Європейського Союзу. Конфлікт між підходами США та ЄС був пом'якшений у 2002 році створенням міжнародного «Квартету», до якого увійшли ООН, США, ЄС та РФ. Проте держави-члени ЄС, незважаючи на їхнє офіційне лідерство у Квартеті, почали активніше висувати свою власну позицію, відмінну від підходу США. Ізраїль не сприймав Європу як нейтрального посередника, але мав певні застереження через зростання антисемітизму в Європі. Зокрема, велика кількість випадків антисемітизму та нападів на євреїв у Великобританії призвели до погіршення

стосунків між країною та Ізраїлем. Крім того, фінансування Палестинської національної адміністрації з боку ЄС також викликало недовіру з боку Ізраїлю, оскільки фінансова підтримка ЄС була значно вищою, ніж американська. Усі ці фактори призвели до загострення відносин між Великобританією та Ізраїлем під час уряду Тоні Блера [13].

У серпні 2000 року відносини між Великобританією та Ізраїлем загострилися через початок інтифади Аль-Акси. Уряд Великобританії висловлював критику на адресу Ізраїлю через застосування «надто жорстких заходів», які А. Шарон прийняв для придушення інтифади. Навіть було висловлено загрозу можливого зовнішнього військового втручання у Ізраїль [3]. Офіційні представники Великобританії порівнювали Ізраїль з Іраком та закликали до однакового підходу до порушників резолюцій ООН. Проте вдосконалення відносин відбулося після ухвалення «Дорожньої карти» (плану поетапного вирішення конфлікту між Ізраїлем та Палестинськими територіями, що передбачав послідовну реалізацію завдань кожною стороною; перший етап охоплював припинення терористичних акцій та насильства, поліпшення життєвих умов для палестинців та створення їхніх власних установ; другий етап передбачав створення незалежної палестинської держави з тимчасовими кордонами; а третій етап – проведення подальших реформ та укріплення демократичних структур) міжнародним «Квартетом», що було підтверджено під час візитів А. Шарона до Лондона у вересні 2003 року та Т. Блера до Тель-Авіву у грудні 2004 року. Під час візиту Т. Блера закликав палестинців припинити терористичні акції, які, за його думкою, унеможливлювали проведення переговорів. Він також підкреслив свою дружню позицію до Ізраїлю, заявивши: «Я друг Ізраїлю, і я горджусь цим!». Такі дії Т. Блера можна пояснити його обмеженим можливостями брати участь в широкомасштабних військових операціях на території Ізраїлю та Палестини, оскільки він водив військову кампанію у Афганістані та Іраку. Ці обставини, як політичні, так і економічні, обмежили можливості Блера брати участь в ще одній військовій операції. Тому на той момент оптимальним варіантом було

спрямування на мирне врегулювання близькосхідного конфлікту [13].

У початковому етапі вирішення конфлікту між Ізраїлем та Палестинськими територіями, уряд Тоні Блера пропонував розпочати мирні переговори з усіма сторонами конфлікту. Тому в жовтні 2001 року відбувся його візит до Сирії, однак його результати важко вважати успішними. Замість очікуваної відмови сирійського уряду від підтримки «Хезболли» та погодження переговорів з Ізраїлем щодо повернення Голанських висот, уряд Сирії висловив недовіру до британської позиції щодо мирного вирішення арабо-ізраїльського конфлікту. Оскільки політика залучення арабських союзників для Британії не дала бажаного результату, Тоні Блер змінив підхід у врегулюванні конфлікту [13]. У цьому контексті 1 травня 2005 року в Лондоні відбулася міжнародна конференція, яка мала на меті надання політичної та фінансової допомоги палестинському уряду для проведення реформ. Участь у конференції взяли представники 23 країн, лідер Палестинської національної адміністрації Махмуд Аббас, генеральний секретар ООН Кофі Аннан, представник Євросоюзу Хав'єр Солана, глави Всесвітнього банку та МВФ. Ізраїль не вислав своїх представників на цю конференцію через незгоду з питаннями порядку денного, які на його думку, стосувалися лише палестинського народу і не враховували інтереси євреїв. За поглядом ізраїльського уряду, учасники конференції мали зосередитися на зобов'язанні палестинців припинити терористичні акції, оскільки успішний рух у мирному врегулюванні залежав від дій палестинського уряду у боротьбі з екстремістськими групами. Сам Тоні Блер заявив, що основною метою конференції має бути не обговорення прямих переговорів між Ізраїлем та Палестиною, а виявлення міжнародної підтримки нового палестинського керівництва. «Моя мета полягає у тому, щоб допомогти Палестинській національній адміністрації та палестинському народові повернутися до виконання завдань «Дорожньої карти», для вирішення питання двох держав» [13].

Результатом конференції було укладення спільної заяви, в якій визначені

окремі зобов'язання Палестинської національної адміністрації та міжнародної спільноти щодо майбутнього розвитку Палестини. Наприклад, ПНА зобов'язалася прийняти нове законодавство у пенсійній та цивільній службі, провести вибори у Газі та на Західному березі річки Йордан. Учасники конференції надали фінансову підтримку ПНА у розмірі 1,2 мільярда доларів, що стало найбільшим обсягом фінансування, наданого раніше. Євросоюз обіцяв 330 мільйонів євро, США – 350 мільйонів доларів, а британська сторона додатково надала 30 мільйонів фунтів [3].

Тоні Блер продовжив активну участь у вирішенні близькосхідного конфлікту, виступаючи вже не як прем'єр-міністр Великобританії, а як уповноважений представник «Квартету». У червні 2007 року, коли він залишив посаду прем'єр-міністра, його офіційно призначили представником четвірки міжнародних посередників у вирішенні близькосхідного конфлікту. Це призначення викликало різні оцінки у світовій спільноті: ізраїльтяни, палестинці та члени «Хамасу» висловили сумніви в його здатності бути безпристрасним посередником через його прозападну позицію. Однак експерти позитивно ставилися до призначення Блера, визнаючи його досвід в успішному врегулюванні конфлікту в Північній Ірландії у 1998 році [13].

Тоні Блер, як уповноважений представник «Квартету», отримав широкі повноваження, включаючи організацію міжнародної підтримки для палестинців, співпрацю з донорами та існуючими координуючими органами, підтримку у створенні і розвитку палестинських управлінських структур та розробку економічних стратегій для Палестини. Він також отримав можливість займатися питаннями не лише в секторі Газа, а й на Західному березі Йордану. Як офіційний представник «Квартету», він почав активно сприяти розвитку демократичних інститутів у Палестині.

У грудні 2007 року, співпрацюючи з європейськими політиками, Тоні Блер організував Паризьку конференцію донорів, яка мала на меті надання фінансової та гуманітарної допомоги палестинцям для підтримки розвитку інститутів майбутньої палестинської державності в контексті мирного

врегулювання близькосхідного конфлікту. Ця конференція призвела до прийняття палестинською стороною фінансової допомоги загальною сумою 650 мільйонів доларів.

Тоні Блер упровадив програму «На шляху до палестинської держави», яка була прийнята у квітні 2007 року, і яка базувалася на ідеї, що корінь ізраїле-палестинського протистояння та провалу мирного врегулювання полягає у відсутності умов для захисту ізраїльтян та чіткого розуміння палестинцями шляху завершення окупації. Він вказав, що однією з головних причин конфлікту є слабкість Палестинської національної адміністрації, нестача «гнучкості» з боку Ізраїлю та недостатній тиск від США у проведенні близькосхідної політики. Програма передбачала створення промислових та туристичних зон на палестинських територіях, будівництво споруд для очищення води та інфраструктури, а також залучення іноземних інвестицій у палестинську економіку та реформування правоохоронних органів [13].

Проте ізраїльський уряд практично заблокував більшість проектів розвитку на палестинських територіях через їх протиріччя з політикою Ізраїлю щодо депалестинізації та розширення ізраїльського суверенітету. Невдачу свого плану визнав і сам Тоні Блер. Після операції «Литий свинець» у Секторі Гази 2008 року, він вніс корективи у план представництва «Квартету», спрямовані на підтримку міжнародних гуманітарних програм для мешканців Гази та відновлення громадської інфраструктури сектора [3].

Незважаючи на рішучі зусилля та активність усіх сторін-посередників, включаючи Лондон, посередницькі можливості залишаються обмеженими. Тоні Блер, який спочатку був сприйнятий як прихильник ізраїльської, а потім палестинської сторін, не мав можливості впливати ефективно через це. Крім того, внутрішні розбіжності між членами міжнародного «Квартету» у їхніх підходах до вирішення конфлікту, мали негативний вплив на діяльність «Квартету» і ушкоджували імідж Тоні Блера як представника [13].

Досягнення Тоні Блера в основному полягали у залученні міжнародних інвесторів, а не в військовій стабілізації на палестинських територіях. Його дії

вирізнялись виваженістю та співпрацею з міжнародними партнерами. Хоча політика Великобританії у близькосхідному врегулюванні багато в чому відповідала американській, обрання Тоні Блера головою «Квартету» свідчило про важливість британського досвіду у вирішенні конфліктів, особливо в Північній Ірландії.

Хоча політика Великобританії не завжди була підтримана Ізраїлем та Палестинською національною адміністрацією, фінансова допомога Лондона та обґрунтовані дії Тоні Блера сприяли певному полегшенню ізраїле-палестинських відносин [87].

Роль інших третіх сторін у переговорах між Ізраїлем і Палестиною також є дуже важливою для ходу мирних переговорів. Учасники арабської четвірки (Єгипет, Йорданія, Саудівська Аравія та Об'єднані Арабські Емірати) довели свою прихильність до Ізраїлю. Наприклад, у лютому 2019 року Біньямін Нетаньяху зустрівся з міністрами закордонних справ країн Перської затоки, щоб обговорити загрози в регіоні, такі як вплив Ірану в Іраку, Лівані, Сирії та Ємені [67]. Наслідний принц Саудівської Аравії, Мохаммед бін Салман навіть заявив під час свого візиту до США в березні 2018 року, що питання Палестини більше не входять до пріоритетів уряду. Він сказав, що палестинська сторона втратила всі свої можливості, відхиливши всю запропоновану переговорну пропозицію [85]. Коли мова йде про Єрусалим як одне з джерел конфлікту, протягом тривалого часу Саудівська Аравія завжди виступала проти його одноосібної окупації Ізраїлем, оскільки це могло мати негативні наслідки для процесу мирних переговорів. Однак, коли 6 грудня 2017 року Трамп оголосив Єрусалим столицею Ізраїлю, Саудівська Аравія промовчала. Саудівська Аравія також попросила ЗМІ не роздувати заяву Трампа про Єрусалим як столицю Ізраїлю [88]. Можна стверджувати, що коли інші ключові гравці ізраїле-палестинського конфлікту, такі як арабська четвірка, починають тісніші відносини з Ізраїлем або принаймні відкривають свої контакти з Ізраїлем, вони закривають очі на переговорний процес щодо ізраїле-палестинського конфлікту, подібний до того, що вже сталося з Саудівською Аравією.

Передумовами для інтеграційних переговорів, які дозволили б досягти рішення між двома державами, де представлені інтереси обох сторін, є довіра та відкритість [47]. Відсутність цього, як у випадку з Ізраїлем і Палестиною, створює вороже середовище для будь-яких спроб інтеграційних переговорів. Це посилюється тим фактом, що ворожість і відсутність довіри кореняться глибоко в культурах обох сторін. Проблема колективної пам'яті, будь то дві інтифади для Ізраїлю чи глибоко вкорінена пам'ять про переміщення, штовхає ізраїльтян відкидати будь-які спроби обговорювати питання стосовно ізраїльських поселень.

У той час як колективна пам'ять палестинців про їхнє відповідне нещодавнє переміщення та пам'ять арабів про західну колонізацію, що склалася поколіннями, є сильним поштовхом для заперечення ізраїльської державності. Тому обидві сторони, як раціональні актори, обмежені власною логікою відповідності. Ізраїль, як держава, був утворений, щоб виконати обіцянку Сіону та відновлення єврейської батьківщини, тоді як Палестина є антитезою: заперечення сіонізму та західного колоніалізму. У цій ситуації обмеженої раціональності здається малоімовірним, що переговори розвинуться до продуктивної інтегративної моделі. Двостороннє рішення для виходу з глухого кута вимагало б суспільних реформ щодо чотирьох визначальних питань: Єрусалиму, кордонів, безпеки та поводження з біженцями. Питання кордонів було б нерозривно пов'язане з безпекою для обох сторін, оскільки сільськогосподарська та водна безпека обох залежать від регіону долини Йордану, отже, потребують спільного просторового розуміння. Питання біженців також вимагатиме конфронтації з ізраїльською концепцією арабської ідентичності та його власною практикою біополітики, щоб пом'якшити етно-релігійну напругу на додачу до гуманного ставлення до біженців. Єрусалим, однак, залишатиметься перешкодою для миру, оскільки його неподільність означатиме, що ні Ізраїль, ні Палестина не визнають, що він належить іншим.

РОЗДІЛ 3

СУЧАСНИЙ СТАН ПЕРЕГОВОРНИХ ПРОЦЕСІВ У ВРЕГУЛЮВАННІ ІЗРАЇЛЕ-ПАЛЕСТИНСЬКОГО КОНФЛІКТУ

3.1. Політичні аспекти переговорних процесів у врегулюванні ізраїле-палестинського конфлікту

Арабо-ізраїльський конфлікт виник з територіальних розбіжностей між євреями та арабами, які проживали в Палестині. Важливо врахувати, що обидві сторони мають історичні претензії, які мають коріння у давнині:

Євреї підкреслюють, що ця земля є їхньою історичною батьківщиною, оскільки до VI ст. до н.е. вона була належністю їхніх предків, які заснували Іудейське царство на цих землях. Протягом тривалого періоду євреї перебували у вигнанні, і лише наприкінці XIX століття почалося масове повернення. У Палестині на початку XX ст. проживало близько 80 000 євреїв.

З іншого боку, арабська сторона стверджує, що володіє особливим правом на володіння Палестиною, оскільки араби завоювали ці землі в VII ст. н.е. і з XVI ст. цей регіон перебував під владою мусульманської Туреччини. На початку XX ст. кількість арабського населення в Палестині була приблизно вдвічі більшою, ніж єврейське [4].

Позиція Палестини полягає в тому, що нова палестинська держава повинна базуватися на території, яка контролювалася Єгиптом і Йорданією до 4 червня 1967 року, коли почалася війна і Ізраїль взяв під свій контроль Західний берег і Газу. Палестинці стверджують, що мають відбутися лише дуже незначні обміни територіями, завдяки яким Ізраїль отримає частину землі, яка лежить на палестинському боці лінії 1967 року і зараз населена ізраїльтянами. В обмін на це нова держава Палестина отримає незаселену територію такого ж розміру та вартості на ізраїльській стороні лінії 1967 року. Палестинці надають найбільшу цінність максимізації своїх земель і забезпеченню суміжності [7].

Представники центристських і лівих партій Ізраїлю в минулому брали

участь у переговорах на основі ліній 1967 року, але існує сильна опозиція з боку Лікуд та інші праві ізраїльські партії підтримують таке формулювання [8]. Ізраїльські учасники переговорів зазвичай прагнуть звести до мінімуму кількість поселенців, яких потрібно було б переселити за будь-якою угодою, і вони мають більш широкий погляд на територію, яку Ізраїль має анексувати на Західному березі в рамках будь-якої угоди. Вони стверджують, що потреба Ізраїлю в обороноздатних кордонах вимагає більших територіальних поступок з боку палестинців.

Ізраїльські політики постійно й публічно висловлюють стурбованість тим, що повний відхід Ізраїлю із Західного берега може призвести до його перетворення на неконтрольований простір, який можна використати для нападу на Ізраїль. Досвід Ізраїлю після виходу з південного Лівану в 2000 році та з Гази в 2005 році, коли ці території були захоплені Хезболлою і ХАМАС, посилює цей страх. Прем'єр-міністр Нетаньяху чітко заявив у своїй промові в Інституті національної безпеки 29 червня 2014 року: Дослідження в Тель-Авіві показують, що ізраїльтяни хочуть утримувати свої сили майже необмежений час у долині річки Йордан, щоб закрити свій кордон від проникнення терористів. Вони залишаються стурбованими внутрішньою безпекою та тим, чи зможуть Палестинські сили безпеки підтримувати стабільність на Західному березі після виведення ізраїльських військ [8].

Навпаки, палестинці зосереджені на припиненні ізраїльської окупації. Вони вважають, що занепокоєння Ізраїлю можна пом'якшити міжнародними силами на чолі з НАТО, Сполученими Штатами чи якоюсь іншою стороною, які могли б замінити ту роль, яку зараз відіграють на Західному березі ізраїльські сили оборони. Протягом тривалого періоду часу такі міжнародні сили могли б навчити палестинські сили безпеки взяти на себе необхідні функції безпеки [24].

Ізраїльтяни претендують на весь Єрусалим як на свою столицю, визначаючи його як територію площею 125 квадратних кілометрів, яка охоплює як Східний, так і Західний Єрусалим. Палестинці наполягають, що

весь Східний Єрусалим є їхньою столицею, територією, яку вони визначають як 6,5 квадратних кілометрів, які були частиною Східного Єрусалиму в 1967 році.

Палестинці виступають за справедливе рішення для палестинських біженців, які втратили свої домівки під час війни 1948 року та були вигнані з Ізраїлю. Вони вимагають фінансової компенсації та щоб Ізраїль визнав і взяв на себе певну відповідальність за історичну кривду, заподіяну палестинським біженцям. Вони стверджують, що палестинські біженці повинні мати ряд варіантів щодо того, куди їх переселити, як частину остаточної угоди, і що принаймні деякі з цих біженців матимуть право повернутися до Ізраїлю. Ізраїльтяни базують свою позицію на зовсім іншому наративі: що більшість палестинців виїхали за власним бажанням і що повернення 5–6 мільйонів палестинців, які живуть у Лівані, Йорданії, Сирії та по всьому світу, загрожуватиме єврейській природі держави Ізраїль [29].

Ізраїльтяни стверджують, що якщо палестинці не визнають Ізраїль єврейською державою, вони не відмовляться від наративу про те, що будь-яка мирна угода є лише тимчасовою проміжною станцією до остаточного вигнання єврейського народу з землі Ізраїлю. Ізраїльські офіційні особи наполягають на тому, що вони не можуть припинити конфлікт шляхом поступок, якщо палестинський рух не визнає, що державою, в якій вони здійснять своє право на самовизначення та втілять свої прагнення, є Палестина, а не Ізраїль.

У контексті посилення міжнародних зусиль поставити під сумнів легітимність Ізраїлю це питання стало дуже чутливим для ізраїльтян. Палестинці стверджують, що визнання Ізраїлю як єврейської держави змусило б їх нехтувати власною історією як жителів однієї землі [51]. Вони також стурбовані тим, що це може зробити їх співучасниками кроків, спрямованих на переведення арабів-ізраїльтян до громадян другого сорту, і що визнання єврейської природи держави Ізраїль позбавить палестинських біженців права на повернення.

Позиція США з цього питання полягає в тому, що Ізраїль є єврейською

державою. Сполучені Штати та інші запропонували численні формулювання, які б чітко пояснювали, що всі громадяни Ізраїлю матимуть рівні права і що арабська громада Ізраїлю не буде дискримінована. Були також спроби виробити формулювання, яке пояснює, що прийняття концепції єврейської держави не означає, що палестинці відмовляються від власного наративу щодо біженців і війни 1948 року. Однак досі жоден із цих варіантів не був прийнятий палестинцями [31].

Отже, є два головні проблематичні елементи переговорного процесу. Ізраїльські учасники переговорів мають тенденцію підходити до переговорів як до переговорів між рівними, шукаючи компромісів, а палестинці вважають, що вони пішли на компроміс, наскільки могли, коли в 1988 році вони відмовилися від своєї мети держави в усій Палестині на користь «міні-держави» на 22% землі (Західний берег і Газа) і в обміні листами в Осло визнав «право Ізраїлю на існування в безпечних і визнаних кордонах». Будучи набагато менш потужними під час окупації, палестинці майже нічого не можуть «дати».

Ізраїльські переговорники вступають у переговори з позицією, що земля, весь Ерец-Ісраель, є «нашою». Таке ставлення було характерним для всіх лідерів Ізраїлю з 1967 року, а також раніше, про що свідчать найперші урядові дискусії, які відбулися через тиждень після Шестиденної війни, і як було висловлено в коментарях Ципі Лівні під час розмови в Міждисциплінарному центрі IDC у січні 2014 року [37]. Прем'єр-міністр Іцхак Рабін також висловив цю думку, пояснивши, однак, що різниця між лейбористами та Лікудом полягала в тому, що, хоча Лікуд казав, що вся земля є «нашою», лейбористи були готові поділитися частиною. Результатом такого ставлення є те, що ізраїльські учасники переговорів говорять і розглядають свої позиції як поступку палестинцям, фактично подарунок, посилаючись на їхню «щедрість». Навіть прем'єр-міністр Ехуд Ольмерт, який пішов далі, ніж будь-який попередній лідер, і прагнув розвинути відносини взаємної поваги з Аббасом, тим не менш, говорив про свою «щедру» пропозицію [44].

Існує багато суттєвих перешкод для успішних переговорів, особливо з питань, пов'язаних з ідеологією чи релігією. Не недооцінюючи такі чинники, можна сказати, що потенційно критична перешкода зосереджена навколо питання легітимності. Вимога визнання легітимності Ізраїлю характерна для всіх переговорів, за винятком переговорів Ольмерта. Дійсно, президент Єгипту Анвар Садат зрозумів цю вимогу і намагався відповісти на неї не лише своїм візитом до столиці Ізраїлю, Єрусалиму, але також у своїй промові в Кнесеті, в якій він неодноразово говорив про прийняття Ізраїлю в регіоні. Вимога породжена глибоко вкоріненою незахищеністю ізраїльтян і почуттям жертви. Точніше кажучи, до Ольмерта кожен ізраїльський лідер до та після 1967 року був переконаний, що араби ніколи не укладуть миру з Ізраїлем. Це було основною передумовою, яка підкреслювала урядову дискусію 18 і 19 червня 1967 року щодо того, що робити з територіями, здобутими під час війни. Навіть Рабін сказав американцям у 1975 році, що «жоден арабський правитель не готовий досягти справжнього миру та нормалізації відносин з Ізраїлем». Таким чином, було зроблено висновок, що Ізраїлю потрібні заходи безпеки, а саме ізраїльська присутність або навіть суверенітет у Йорданській долині. Ізраїль вважав, що йому необхідно контролювати східний кордон Західного берега, незалежно від того, чи повинна територія всередині Західного берега знову стати Йорданією чи якоюсь палестинською державою. Припущення полягало в тому, що навіть якби була угода, вона не тривала б; завжди існувала небезпека вторгнення зі сходу чи з боку Йорданії, чи з третьої держави. Справа в тому, що такі занепокоєння призвели до вимоги ізраїльського контролю, і хоча такий контроль можна вважати запобіжним заходом, він був запобіжним заходом, зробленим в ім'я безпеки ціною миру [46].

Ця концепція «безпеки» стала перешкодою, коли 2 липня 1967 року почалися переговори з королем Хусейном. Та сама ідея щодо ділянки землі, окремої стратегічної території, як-от Шарм-ель-Шейх, для забезпечення безпеки у 1971 і 1973 роках у відповідь на мирні пропозиції Садата взяла верх над миром. Незважаючи на те, що прем'єр-міністр Голда Меїр та її соратники

не сприйняли пропозицію Садата 1971 року як мирну пропозицію, коментарі, зроблені її міністрами Ізраїлем Галілі та Моше Даяном у квітні 1973 року, прямо посилалися на «пропозицію миру з міжнародними гарантіями», але також на питання землі. Хоча в 1967 році інтерес Ізраїлю до долини Йордану міг бути певним виправданням, під час другого терміну Рабіна стало ясно, як сам Рабін зізнався президенту США Біллу Клінтону, що ця ділянка землі не має великої цінності в тому типі воєн, яких можна було очікувати після першої війни в Перській затоці. Тим не менш, у своїй останній промові в Кнесеті 5 жовтня 1995 року Рабін сказав, що кордон безпеки Ізраїлю повинен проходити в долині Йордану. Хоча він вірив, що араби не укладуть з нами справжнього миру, він сказав, що ця ситуація може змінитися, що пояснює 30-річний часовий проміжок, а також його ідею «випробування», наприклад, Тимчасову угоду в Осло та його пропозицію для палестинців не більше, ніж «суб'єкт менший ніж держава» [48].

Прем'єр-міністр Ехуд Барак також вимагав ізраїльської присутності в долині Йордану, припускаючи 10-річний період. Це сталося незважаючи на те, що під час підготовчих переговорів генерал-майор Шломо Янаї зазначив, що розширення вузької частини країни є набагато важливішим для безпеки Ізраїлю, ніж Йорданська долина. З точки зору жорсткої безпеки, не було необхідності в повному контролі чи суверенітеті Ізраїлю над цією територією, навіть якщо це було бажано. Відзначаючи цю оцінку ЦАХАЛу, учасник переговорів Гілеад Шер пояснив, що насправді питання присутності ЦАХАЛу в Йорданській долині було більше психологічним, ніж питанням безпеки. Його функція полягала в тому, щоб зняти хвилювання ізраїльської громадськості.

Ізраїльська позиція щодо Східного Єрусалиму також пов'язана, принаймні частково, з цим питанням легітимності. Крім релігійного значення для євреїв, місто має більше ніж символічну цінність, оскільки воно є фізичним, географічним зв'язком з присутністю євреїв в цій конкретній частині земної кулі. Ясир Арафат зробив серйозну помилку в Кемп-Девіді, коли заперечив цей зв'язок євреїв з Єрусалимом (стверджуючи, що Храму

навіть не було в Єрусалимі). Це викликало пристрасну квазірелігійну критику з боку, на той час, дуже світського генерала Барака, який назвав Храмову гору «якорем сіоністських зусиль, хоча ці зусилля були переважно світськими» [53].

Добре усвідомлюючи, що місто фактично розділене і що релігійні зв'язки можна врегулювати, Ольмерт, колишній мер Єрусалиму, був набагато прагматичнішим у своєму ставленні до Єрусалиму. Дійсно, Ольмерт бачив загрозу для Ізраїлю в небезпеці двонаціональної держави внаслідок демографічних змін, якщо Ізраїль продовжуватиме утримувати окуповані території. Таким чином, він був готовий відмовитися від вимоги військової присутності (або суверенітету) в Йорданській долині, визнаючи появу ракетної війни та задовольняючись лише двома станціями попередження всередині Західного берега та міжнародними силами (можливо, НАТО) на Йорданському кордоні. Можна сказати, що його сприйняття того, що становить загрозу, визначило його перевагу миру як найкращому гаранту безпеки, відмовившись від порушень угод.

Нетаньяху повернувся до порушень угоди, додавши свою власну й відносно нову: визнання Ізраїлю єврейською державою. Є всі підстави вважати, що він зробив це з чітким знанням і, ймовірно, з наміром створити ще одну перешкоду для мирної угоди з палестинцями. Проте, як звернення до незахищеності та звичного занепокоєння легітимністю, це добре резонує в ізраїльській громадськості. Нетаньяху також говорить про випробування, і це таке випробування, яке палестинці провалюють. Тривалий військовий контроль Ізраїлю над східним кордоном Палестини означав би палестинську державу, оточену з усіх боків Ізраїлем – так само, як уряд прем'єр-міністра Леві Ешкола в 1967 році розглядав можливість створення палестинської держави на більшій частині Західного берега, територіально оточеного з усіх боків Ізраїлем [53].

3.2. Етнічні, релігійні та соціокультурні аспекти переговорних процесів у врегулюванні ізраїле-палестинського конфлікту

На сучасному етапі світової політики спостерігається значне зростання

впливу релігійного фактору на міжнародні та регіональні відносини. Назріле явище «релігійного відродження» в кінці XX століття виникло внаслідок процесів економічної модернізації та соціальних трансформацій, які вразливо розмивають традиційні ідентифікаційні маркери людей за місцем проживання та послаблюють роль націй-держав у формуванні ідентичності [15]. Цей вакуум в багатому на релігійність світі переважно заповнили релігійні рухи, зокрема фундаменталістські, що з'явилися в ісламі, західному християнстві, іудаїзмі, буддизмі та індуїзмі. Релігія має суттєве значення, особливо у Близькому Сході, де вона залишається активною силою, впливаючи на ідеологічне та політичне життя суспільства, атмосферу політичних суперечок та, у деяких випадках, на міжнародні відносини. Релігія в регіоні є фактором, що існує в реальності та впливає на усі суспільно-політичні процеси. Конфлікти та війни в сучасному світі часто виникають на тлі загострення відносин між національно-етнічними та релігійними групами, створюючи загрозу не лише для регіональної безпеки та стабільності, але й для глобальної системи в цілому. Одним з найяскравіших прикладів таких конфліктів є протистояння між палестинцями та ізраїльтянами, представниками двох релігій – ісламу та іудаїзму.

Символічне значення території для ізраїльтян та палестинців, яке уособлюється у їхній релігійній спадщині, підсилює напруженість у їхньому протистоянні. Отже, при оцінці перспектив врегулювання конфлікту надзвичайно важливо враховувати, яка з позицій домінуватиме серед конфліктуючих сторін – чи це буде прагматична оборона національних інтересів, чи безкомпромісна релігійна боротьба.

Релігійна складова в конфлікті між палестинцями і ізраїльтянами довгий час не мала значущого впливу. У кінці XIX – на початку XX століття ця проблема полягала у протистоянні двох національних рухів, які претендували на одну територію. Перший з них – сіонізм – виник на основі давніх єврейських релігійних та історичних мотивів, реагуючи також на антисемітизм у Європі, і впливав національні рухи, які мали місце в Європі. Другий рух – арабський

націоналізм – почав своє становлення в Бейруті і Дамаску, його ініціаторами були араби-християни. Арабський націоналізм спочатку протистояв Оттоманській імперії, а після Першої світової війни – британському та французькому колоніалізму. В Палестині, де арабське населення протрималося більше 1200 років, арабський націоналізм зіткнувся із сіонізмом, спричинивши гостре протистояння між ними [20, с. 6].

Палестинський націоналізм став найбільш розвиненим, організованим і стійким з усіх видів арабського націоналізму. Після окупації Ізраїлем всієї Палестини у 1967 році формування Палестинського руху опору (ПРО) закріпило позиції палестинської національної ідентичності як цілком світської, що переважала над ісламським рухом окремих груп. Організація визволення Палестини (ОВП), в керівництві якої з січня 1969 року перебував харизматичний національний лідер Ясер Арафат, стала виразником поглядів більшості палестинців. Організація в цілому, не зважаючи на зміни в тактиці, відстоювала позиції націоналізму і відкидала іслам як директиву для дій. Як визнана єдиним законним представником палестинського народу, вона більше розглядала радикальні ісламські організації як конкурентів за вплив на маси, а не як потенційних союзників [10].

Сіоністський рух, з свого боку, виник як секулярний. У ідеологічних засадах утворення єврейської держави 14 травня 1948 року тісно переплелися три складові єврейської національної свідомості того періоду: секулярний націоналізм (сіонізм), релігійно-забарвлений етнонаціоналізм та соціалістичні ідеї рівності та праці. Ці три складові взаємодоповнювали одна одну, що викликало високий рівень мотивації і мобілізації в суспільстві та допомогло Ізраїлю перемогти у першій арабсько-ізраїльській війні. Одночасно, проблеми єврейської ідентичності спричинили специфічне ставлення до релігії, що призвело до того, що в Ізраїлі релігійні установи не були повністю відділені від держави.

Розбіжність цінностей стала дуже відчутною після війни 1967 року, що призвела до релігійної радикалізації як в ізраїльському, так і в палестинському

суспільствах. У палестинському русі підвищення впливу релігії на політичне життя стало реакцією на окупацію палестинських територій Ізраїлем і розчарування у політиці світських лідерів.

Після укладання окремих мирних угод Єгипту з Ізраїлем у Кемп-Девіді у 1979 році ініціатива загальноарабської справи остаточно перейшла до ісламістських організацій, які вели боротьбу не лише зі секулярним керівництвом арабських країн, але й проти західних цінностей, виступаючи за відродження ісламської етики. У 1980-х роках на окупованих територіях сформувалися основні палестинські радикальні ісламістські організації, головна мета яких – знищення Ізраїлю та створення ісламської держави на всій території Палестини. Серед них найбільш впливовими стали «Ісламський джихад» та ХАМАС, заснований шейхом Ахмедом Ясіном у 1988 році в Газі [10, с. 61].

У Ізраїлі після перемоги в Шестиденній війні та окупації арабських територій виникли сильні релігійні рухи, що зумовило розвиток концепції «історичного права» єврейського народу на всю територію Ерец-Ісраель (від річки Йордан до Середземного моря). Ця концепція лягла в основу поселенського руху, представники якого, за підтримки уряду Ізраїлю і використовуючи історичні та біблійні аргументи, активно заселяли Західний берег річки Йордан і сектор Газа від 1974 року. Розвиток цього руху спричинив появу впливових ідеологічних груп у ізраїльському суспільстві та політичних лобістів, що ставили свої мети у протистоянні проти відходу Ізраїлю з окупованих територій і розміщення поселень. Ця ситуація сприяла формуванню стійкого альянсу між правими та релігійними колами країни.

Основні корені ізраїльсько-палестинського конфлікту знаходяться у територіальних спорах, які мають свої коріння у релігійних та культурних аспектах, наприклад, у боротьбі за контроль над святими місцями, які є важливими для юдаїзму та ісламу.

Серед багатьох причин ізраїльсько-палестинського конфлікту варто відзначити важливий релігійний аспект, який став вирішальним у другій

половині XX століття. Один із найбільш напружених моментів у цій боротьбі полягає у статусі Єрусалиму, який має велике значення для іудеїв, мусульман і християн усього світу. Радикалізація палестинського опору, орієнтованого на іслам, призвела до з'яви різних екстремістських ісламських груп. Це призвело до загострення взаємної ненависті між народами, частково ґрунтуючись на культурно-релігійних розбіжностях [10].

Вплив релігії на політичні процеси в Ізраїлі завжди відігравав ключову роль протягом всієї історії цієї країни. За даними Центрального бюро статистики Ізраїлю на 2021 рік, в країні проживає близько 75% юдеїв, приблизно 17% мусульман та приблизно 2% християн. Кількість радикальних ортодоксальних юдеїв сягає 25%. Юдаїзм, як найбільш поширена релігія в Ізраїлі, не має юридичного статусу державної релігії. Це пояснюється розбіжностями у відношенні суспільства до питань світської та релігійної влади. Хоча юдаїзм не є окремою державною релігією, його норми та положення впливають на багато сфер громадського життя. Для розуміння впливу релігії на політику Ізраїлю важливо звернутися до історії. Ця країна має біблійні корені та понад 4000-річну історію, вона є центром трьох світових релігій. Знаходиться на невеликій території розміром 20 тис. кв. км, яка об'єднує Європу, Азію та Африку, історично, духовно та політично Ізраїль є місцем зустрічі цивілізацій сходу та заходу [12].

З моменту виникнення конфлікту між Палестиною та Ізраїлем у ньому завжди було присутнім релігійне вимірювання. Ініціатива сіоністського руху, спрямованого на створення держави Ізраїль, спочатку вважалася світською, проте релігійний аспект відігравав значну роль, взаємодіючи з етнічним походженням. Навіть при заявах політичних лідерів про те, що держава базується на законі, а не на релігійних принципах, релігійні інститути не були повністю відокремленими від держави. Зараніше в історії ще до проголошення незалежності, багато сіоністів сприймали Ізраїль як єврейську державу, хоча вони вважали себе скоріше світськими, а не релігійними реформаторами. Незважаючи на це, Ізраїль взяв у своєму відзначенні та символіці елементи,

пов'язані з єврейською традицією. Держава дійшла згоди з ультраортодоксальними євреями щодо свят, шабату, кашруту у державних установах та багатьох інших питань, пов'язаних з релігією. Релігійний фактор виявився особливо важливим у політиці Ізраїлю під час ескалації конфлікту між арабами та ізраїльтянами. Наприклад, наслідки Шестиденної війни 1967 року призвели до радикалізації як частини ізраїльського, так і палестинського суспільства на релігійній основі. Відтак, прийнятий Кнесетом закон в червні 1967 року, що надав юрисдикцію Ізраїлю над Східним Єрусалимом і зробив місто єдиною та неподільною столицею, підштовхнув радикалізацію ісламського населення. Ці події також призвели до утворення Організації ісламського співробітництва та підтримки Організації Визволення Палестини [10].

Початок другої інтифади спричинив підсилення впливу релігії на політичні процеси загалом та на палестино-ізраїльський конфлікт зокрема в Ізраїлі. Однак перша інтифада була періодом пік релігійної радикалізації серед палестинців. Наприкінці 1987 року в Газі шейх Ахмед Ясин заснував рух ХАМАС на базі організації «Муджама аль-Ісламія» («Ісламський центр»), який вирós з ідеології відомої радикальної організації «Брати-мусульмани». Розпочатий після цього процес переміщення єврейських поселень з сектора Гази супроводився значними труднощами та призвів до зростання релігійних конфліктів між юдеями та мусульманами. У цей період воля Держави Ізраїль переважала над релігійними переконаннями поселенців, які старалися здобути підтримку всього ізраїльського суспільства [29].

Вступ ХАМАСу на політичну сцену, його активна участь у першій інтифаді, створення військової гілки та проголошення Ісламської Хартії у 1988 році, в якій земля Палестини від річки Йордан до Середземного моря оголошувалась «вакфом» (релігійною власністю «майбутніх поколінь мусульман»), визначили новий етап у політичному розвитку Палестинського руху опору, означаючи його перехід від поміркованого світського націоналізму до ісламізму [35].

Варто відзначити, що ХАМАС, на відміну від переважно світської ОВП, є релігійною організацією, що не підтримує локальний палестинський націоналізм, але прагне до панісламізму. Це об'єднання виникло з ідеології «Братів-мусульман» – радикального ісламського руху, який прагне до створення глобальної ісламської держави, або Всесвітнього Халіфату, яка дотримується законів шаріату. Згідно з цією ідеологією, вся Палестина є майбутньою складовою цієї мусульманської держави, і жодна її частина не може бути передана будь-кому. ХАМАС у Хартії заперечує існування «сіоністської формації» (іншими словами, Держави Ізраїль) на будь-якій частині палестинських земель, навіть відмова від «її маленького кутка вважається смертним гріхом» [31].

На думку ідеологів ХАМАСу, боротьба проти Ізраїлю є релігійною війною, частиною загальної боротьби між ісламом і Західною цивілізацією. Основною помилкою ОВП було те, що вона сприймала палестинсько-ізраїльський конфлікт як світське протистояння між палестинським націоналізмом і сіонізмом. ОВП виключила іслам зі своєї боротьби, поклавши акцент на помилкові та неважливі гасла, що призвело до її поразки. Натомість, за ідеологією ХАМАСу, визволення Палестини може настати лише з позицій ісламу, оскільки лише він може забезпечити необхідну мобілізацію населення та повний потенціал боротьби [10, с. 66].

Неуспіх мирних переговорів у Кемп-Девіді у 2000 році спричинив значне поширення радикальної ісламської ідеології серед палестинців. Це призвело до збільшення популярності ХАМАСу, який під час другої інтифади став головним організатором терористичних актів проти ізраїльських військових та цивільних об'єктів. З жовтня 2000 року по березень 2006 року його члени організували понад п'ятдесят терористичних актів, в результаті яких загинули 269 ізраїльтян-цивільних осіб та 27 працівників силових структур. Більше 1700 жителів Ізраїлю отримали поранення [10, с. 65].

Смерть Ясіра Арафата у листопаді 2004 року відчутно підірвала становище Організації визволення Палестини (ОВП) та зміцнила позиції

ХАМАСу, який за цей час зумів набагато більше завоювати підтримку серед палестинців, ніж керівництво Палестинської національної адміністрації (ПНА). Високий рівень корупції в ПНА, неспроможність в ухваленні рішень, прояви відсутності професіоналізму та неспроможність забезпечити простий порядок призвели до того, що соціальні проблеми були на великий час передані на відкуп ісламістським організаціям. У такому контексті 25 січня 2006 року ХАМАС здобув переконливу перемогу на виборах до палестинського парламенту, отримавши 74 місця, тоді як ФАТХ (ведуча фракція в ОВП) – 45 [35].

Перемога ХАМАСу значно посилила релігійно-ідеологічний компонент у палестинсько-ізраїльському конфлікті і надала йому більш безкомпромісного характеру. Вісь протистояння змінилася – конфлікт, який раніше був міжнаціональним, перетворився на міжконфесійний. Лідери ХАМАСу, які сформували однопартійний уряд, відмовилися від переговорів з Ізраїлем та визнання його права на існування, повністю блокуючи будь-яку можливість компромісу в реалізації плану мирного врегулювання за «Дорожньою картою». Весь процес мирного врегулювання палестинсько-ізраїльського конфлікту відкинувся на двадцять років назад.

У червні 2007 року ХАМАС захопив владу в секторі Газа, що призвело до політичного розколу палестинських територій на дві частини – Газовий сектор під контролем ХАМАСу та Західний берег річки Йордан, підпорядкований структурам, що підконтрольні Махмуду Аббасу. ХАМАС, монополізуючи владу в Газі, розпочав використовувати її як базу для проведення оголошеного у його Хартії джихаду, включаючи ракетно-мінометний обстріл південних міст Ізраїлю. У відповідь Ізраїль розпочав 27 грудня 2008 року операцію «Литий свинець», але ХАМАС, незважаючи на значні втрати під час операції «Литий свинець», встиг зберегти як свою структуру, так і політичний вплив [10].

Упродовж усього палестинсько-ізраїльського конфлікту релігійне протистояння між юдаїзмом та ісламом є однією з основних тем, яка лише

підсилює напругу між сторонами та ускладнює пошук спільних точок, необхідних для досягнення мирного вирішення. Сучасні суспільства країн Близького Сходу здаються більш релігійними порівняно з попередніми поколіннями. Це спостерігається й у Ізраїлі, де релігія розглядається як сила, що частіше роз'єднує, аніж об'єднує суспільство. Це стосується не лише різних релігійних конфесій, але й внутрішніх розділень у межах однієї релігії, такої як юдаїзм. Боротьба з незаконними поселеннями на Західному березі викликає у ізраїльському суспільстві різні відчуття. Деякі поселенці та частина суспільства підтримують своє право на «святую землю» з релігійної, а не юридичної точки зору. Тим часом інша частина суспільства намагається знайти компроміс для мирного врегулювання. Історичне протистояння між юдаїзмом та ісламом продовжує підтримувати напруженість у палестино-ізраїльському конфлікті [20].

Релігійні суперечності загострюють конфлікт. У віросповіданнях юдаїзму та ісламу є три ключові принципи, які підсилюють релігійний аспект палестино-ізраїльської суперечки. Перший аспект стосується законності війни та миру, можливості досягнення компромісів між вірянами іншої релігії. Другий відноситься до статусу території Ізраїлю та Палестини, вирішення контролю над ними. Третій аспект пов'язаний зі статусом Єрусалиму та Храмової гори, а саме, правами прихильників іншої релігії на цих святих місцях. Дії релігійних екстремістів, провокації та терористичні акти ускладнюють пошук компромісів політичним лідерам. Тероризм породжує відповідні виклики обох сторін, а вбивства з релігійних та ідеологічних мотивів, такі як вбивство прем'єр-міністра Іцхака Рабіна у 1995 році, негативно впливають на політичний процес.

Релігійні лідери, через свої радикальні заяви, можуть негативно впливати на діяльність політиків. Наприклад, у березні 2008 року раввін Гершель Шехтер заявив, що уряд Ізраїлю повинен бути покараний, якщо зробить уступки щодо статусу Єрусалиму, що викликало негативну реакцію. Також, на початку 2010 року міністр оборони Егуд Барак отримав загрози через

свою жорстку позицію щодо мораторію на будівництво нових поселень, що, ймовірно, спричинило ці загрози [10].

Зростання впливу релігії відображається у зростаючій радикалізації палестинського населення. Наприклад, для ХАМАСу відновлення мусульманського контролю над Палестиною вже з кінця 1980-х стало релігійним обов'язком. У 1990-х роках ХАМАС проводив численні напади, включаючи терористичні акти, спрямовані проти ізраїльських військових та цивільних осіб, що спричинило ускладнення мирного процесу після початку переговорів у 1993 році. Після початку другої інтифади ХАМАС відновив збройну боротьбу з Ізраїлем, засновану на релігійних мотивах, що знайшло підтримку серед значної частини мусульманського населення Палестини. У 2006 році ХАМАС прийняв участь у виборах до Палестинської законодавчої ради, відображаючи свою наміру стати легітимною політичною партією у політичному житті Палестини. Після перемоги на виборах ХАМАС встановив контроль над сектором Газа. ХАМАС, як релігійний рух, сприймає питання статусу Палестини та конфлікту з Ізраїлем через призму релігійних проблем. Водночас, ХАМАС готовий підтримувати тимчасове перемир'я. Організація змогла об'єднати населення Палестини, об'єднуючи ісламську та національну ідентичності під гаслом «любов до батьківщини походить від віри». Загалом можна стверджувати, що релігійний аспект стосовно євреїв і палестинців ускладнює досягнення мирного врегулювання, роблячи пошук компромісу з ключовими питаннями, такими як статус Єрусалиму та єврейські поселення, складнішим. Релігія скоріше перешкоджає вирішенню конфлікту, ніж сприяє його врегулюванню [31].

У теперішній час тенденція поширення радикальної ісламської ідеології серед палестинців продовжує наростати через невизначеність у можливості досягнення мирного врегулювання конфлікту та сильно напружене соціально-економічне становище на палестинських територіях. Нинішній стан палестинської економіки суттєво погіршився порівняно з попередніми 15-20 роками: кожен третій з п'яти палестинців живе за межами бідності. Ситуація у

секторі Газа стає ще більш загрозливою: якщо у 1997 році 40% населення жило за межею бідності, то тепер ця цифра сягла 81%. Цю проблему ще більше ускладнює високий приріст населення: на кожну сотню тисяч жителів у секторі народжується більше дітей (3,890), ніж в Ізраїлі та Йорданії разом взяті (1,771 – в Ізраїлі; 2,069 – в Йорданії; разом – 3,840) [12].

Й ніщо не свідчить про зниження популярності ХАМАСу серед широких верств палестинського суспільства. Навпаки, з урахуванням наступу радикальної ісламізації, яку наводить ХАМАС, існує значна ймовірність, що його влада може розповсюдитися на Західний берег річки Йордан. В такому випадку всі палестинські території можуть опинитися під контролем екстремістського режиму, що базується на поєднанні соціального популізму, релігійного фундаменталізму та тероризму. Це може мати непередбачувані наслідки не лише для палестинсько-ізраїльського протистояння, а й для загальної безпеки Близького Сходу.

Проблема релігійної ортодоксії у ізраїльському суспільстві залишається досить актуальною. Усю історію Ізраїлю релігійні партії відіграли важливу роль у розвитку країни. Традиційно, їх представники були присутніми в уряді, у парламенті, обіймали ключові посади в урядових структурах та брали активну участь у внутрішній політиці. Окрім цього, вони зусиллями намагалися впливати на зовнішню політику, особливо у питаннях арабсько-ізраїльського конфлікту. У сучасному Ізраїлі релігійний спрямований табір поділяється на дві основні групи: ультраортодоксів та релігійних сіоністів. У Кнесеті ультраортодоксальні сили представлені двома партіями: ШАС, що захищає інтереси сефардської громади, і «Ядут а-Тора», яка виступає за інтереси ашкеназів. Релігійні сіоністи представлені «Іхуд Леумі» і «Байт Йегуді», які разом з ультраортодоксальними партіями утворюють радикальний правий блок у Кнесеті, що підтримує розвиток єврейських поселень на Західному березі річки Йордан і проти концесій палестинцям. Три з цих партій (ШАС, «Ядут а-Тора» і «Байт Йегуді») наразі є частиною коаліційного уряду під керівництвом прем'єр-міністра Б. Нетаньягу, що дозволяє їм впливати на

формування внутрішньої та зовнішньої політики країни [10].

Ультраортодокси, що склали чисельну та інтелектуальну перевагу до створення Держави Ізраїль у порівнянні з релігійними сіоністами, не підтримували ідею створення єврейської держави в Палестині, оскільки пов'язували відродження єврейського народу із приходом Месії [3, с.156]. Їхня участь в національних політичних структурах Ізраїлю розпочалася лише у 1977 році, коли представники ультраортодоксів увійшли до уряду під керівництвом Менахема Бегіна. На сьогоднішній день серед ультраортодоксальних партій найбільш впливовою є ШАС (Всесвітня єдність сефардів, що дотримуються Тори) – найбільша харедимна та етнічна партія, а з 1988 року – найбільша релігійна партія в Ізраїлі [59].

Після увіходу до Кнесету, ця партія використовує традиційну тактику створення тимчасових коаліцій з політичних міркувань і активно впливає на урядову політику. Зазвичай лідери ШАС займають ключові посади, такі як міністри внутрішніх справ, освіти, імміграції і абсорбції, зв'язку, праці та соціального забезпечення [10]. Жорсткі позиції ультраортодоксів і постійний натиск на уряд шляхом виходу з коаліції значно обмежують можливості ізраїльських кабінетів у питаннях переговорного процесу. Наприклад, релігійні партії заблокували Є. Бараку в здійсненні територіальних поступок, пов'язаних з Єрусалимом, під час переговорів у Кемп-Девіді в 2000 році. У 2008 році Ципі Лівні також не змогла сформувати уряд через опозицію партії ШАС її політиці, спрямованій на прискорення мирного процесу між Ізраїлем і Палестинською національною адміністрацією.

Активна підтримка Б. Нетаньяху на виборах 2022 року дозволила ультраортодоксальним партіям закріпити свої позиції. Сьогодні ШАС і «Ядут аТора» продовжують активно впливати на прем'єр-міністра в найважливіших питаннях мирного процесу.

У той час як ультраортодокси спочатку були зосереджені на духовних аспектах і пізніше включилися в політику, національно-релігійний табір, який складають релігійні сіоністи, завжди залишався одним із найбільш активних

соціальних сегментів у Ізраїлі. Для релігійних сіоністів, які бачать створення єврейської держави як божественний акт, це не лише повернення єврейського народу на Землю Ізраїлю, але й вирішальна частина волі Божої [64]. В рамках цієї ідеології відмова від будь-якої частини землі вважається порушенням Божого задуму, що перешкоджає його виконанню. Тому, хоча релігійний сіонізм, порівняно з ультраортодоксальним табором, приймає більш сучасні погляди та позитивно налаштований до секулярного Ізраїлю, саме ця ідеологія породила найбільш активну політичну позицію в територіальних суперечках.

У поточному скликанні Кнесету, позиції національно-релігійного табору відображаються через блок «Іхуд Леумі» («Національна єдність») та партію «Байт Йегуді» («Єврейський дім»). Ці партії у парламенті традиційно об'єднуються з правими та ультраортодоксальними групами з метою заборони будь-яких рішень, які містять компроміси щодо питань поселень, біженців та Єрусалиму. Вони постійно виступають проти будь-якого формування держави, окрім Ізраїлю, на території Ерец-Ізраель на захід від річки Йордан, і настоюють на ізраїльському суверенітеті над всім Єрусалимом, включаючи Храмову гору.

В Ізраїлі спостерігається стійка тенденція до зростання впливу релігійних чинників на процес мирного врегулювання, що пояснюється, насамперед, природним зростанням релігійного населення у країні. На сьогоднішній день у Ізраїлі проживає близько 600 тисяч ультрарелігійних євреїв, а при збереженні поточних тенденцій їхня кількість може зрости до 4 мільйонів до 100-річчя країни. Ще одним значущим фактором є сім'ї поселенців на Західному березі, де, незважаючи на складні умови, спостерігається великий народжуваність – у середньому 4,7 дітей на одну жінку віком, придатним для народження дітей. Таке прискорене зростання чисельності єврейських поселенців на Західному березі, у Єрусалимі та на Голанських висотах, зросло з 364 тисяч у 2000 році до 549 тисяч на даний момент (приблизно 6,5% від загальної кількості населення Ізраїлю) [12]. Це також спричиняє суперечності між секулярним і релігійним секторами

ізраїльського суспільства, що в останні роки значно загострилося через посилення впливу релігійної ортодоксії та супротив світського напрямку.

Однак релігійний аспект не належить до найзначущіших у палестино-ізраїльському конфлікті, оскільки економічні та політичні інтереси провідних світових держав не дозволяють йому таким бути. Тим не менш, цей аспект ускладнює хід переговорного процесу, розширює пропастину між релігійними учасниками з обох сторін та додає специфічний колорит до вирішення конфлікту. Прикладом релігійного впливу на політичні процеси можуть бути взаємини Ізраїлю з єврейськими діаспорами у багатьох державах. Лідерство Ізраїлю часто висловлює занепокоєння щодо дискримінації євреїв у світі. Однією з останніх проявів цього стало заклик прем'єр-міністра Ізраїлю Біньяміна Нетаньяху до євреїв Європи про еміграцію до Ізраїлю після серії антисемітських терактів. Це питання, безперечно, не обов'язково релігійне, скоріше етнічне, але релігійний аспект має своє значення. Необхідно також звернути увагу на релігійні партії в Ізраїлі. Представники інших релігій, на відміну від багатьох мусульманських країн Близького Сходу, не є офіційно виключені з політичної сфери життя суспільства. Однак, неєврейські партії, такі як партія з Об'єданого арабського списку, не користуються великою популярністю під час виборів. Зазначено, що світські партії, а не релігійні, є найбільш популярними, хоча останні з кожним роком зростають у політичному впливі.

До закінчення 1990-х років релігійні партії майже на чверть складали склад Кнесету, значно впливаючи на зміцнення релігійного спрямування держави. Вони активно брали участь у вирішенні юридичних питань, пов'язаних з єврейським законом, в тому числі у визначенні сімейного права, освіти та медичної сфери. Багато з цих партій займалися соціальними ініціативами, які впливали на ізраїльське суспільство: наприклад, партія ШАС створювала мережі дитячих закладів, шкіл, соціальних установ і благодійних організацій, що підтримували численні сім'ї в країні. Релігійні партії також здатні легко утворювати політичні альянси з секулярними партіями, що

підвищує їхню загальну впливовість. Система виборів та утворення коаліцій в Ізраїлі давала можливість релігійним партіям досягати своїх політичних цілей через створення політичних союзів із секулярними партіями.

У березні 2015 року відбулися дострокові вибори до Кнесету, обумовлені розпадом головної коаліції через розбіжності щодо статусу арабської мови у проекті закону «Про національний характер держави Ізраїль». Це знову підкреслило важливість культурно-релігійних аспектів у політичному житті Ізраїлю. У виборах брали участь різні релігійні партії, включаючи «Єврейський дім», ШАС, «Яхадут-ха Тора» та інші. Деякі з них стали більш радикальними з роками: наприклад, ШАС, що спирається на єврейських поселенців Західного берега річки Йордан, відіграє важливу роль у політичних коаліціях Кнесету з 2008 року, та займає дуже праві позиції, які підтримує частина ортодоксальних юдеїв Ізраїлю [83].

Вплив релігії на політику драматично змінився за останнє століття, а навіть за останні п'ятдесят років. Раніше політичні лідери не могли настільки широко використовувати віру вірян для своїх цілей, як це відбувається зараз. Релігія перетворюється на політичний інструмент та використовується для просування політичних цілей, не тільки в юдаїзмі, але й у ісламі. Ці процеси створюють потенціал для міжрелігійних конфліктів у зв'язку з подіями, які відбуваються в регіоні Близького Сходу, такими як «арабська весна», громадянська війна в Сирії, зростання впливу «Ісламської держави», а також нестабільність цін на енергоносії.

Щодо майбутнього впливу релігійної складової на політику Близького Сходу та Ізраїлю загалом, а також глобальних тенденцій секуляризації, немає впевненості. Проте можна очікувати, що роль релігійного чинника буде зростати, і це може мати негативні наслідки, особливо з урахуванням швидкого зростання населення у країнах, що ведуть війни за релігійними мотивами. Це може призвести до широкомасштабної війни, де релігійні причини гратимуть ключову роль.

Регулювання поведінки людей різних віросповідань у всьому світі є

малоймовірним. Тому різні релігійні організації повинні брати на себе миротворчі та об'єднавчі функції. Проте, щоб уникнути вічних конфліктів та кровопролиття, потрібно переосмислити своє ставлення до власної та чужої віри, бути більш терпимими. На жаль, найближчими десятиліттями це ймовірно буде непростим завданням.

Отже, конфлікт між двома державами – Ізраїлем і Палестиною – вважається одним із найтриваліших політичних конфліктів в історії. Конфлікт, що охоплює понад півстоліття, є предметом різноманітних програм досліджень і спроб вирішення конфлікту. Цьому конфлікту приділено особливу увагу через неодноразові невдалі спроби його вирішення. Кілька переговорів між Ізраїлем і Палестиною, які мали призвести до вирішення конфлікту, не змогли вирішити конфлікт, починаючи з підписання обома сторонами угоди Осло I у 1993 році та подальших дипломатичних зусиль в Осло II у 1995 році, Кемп-Девіді II у 2000 році та інших переговорах. спроби, всі з яких були невдалими. Останньою з цих спроб була «Угода століття» (план «Мир до процвітання» або «План миру Трампа»), оприлюднена президентом Трампом і прем'єр-міністром Нетаньяху в 2020 році. Ця ситуація поставила питання про те, чи є ізраїле-палестинський конфлікт невирішеним, в тому сенсі, що, хоча було проведено кілька переговорів, конфлікт все ще належить вирішити. Було встановлено, що є чотири основні змінні, які стали головними об'єктами цих спроб розв'язання конфлікту: кордони, безпека, біженці та Єрусалим.

Сучасний етап ізраїле-палестинського конфлікту відрізняється наявністю зростаючого впливу релігійних факторів, як серед палестинців, так і серед ізраїльтян. Радикальні групи, що керуються релігійними цінностями, замість національних інтересів, набувають все більшого впливу, що ускладнює можливості досягнення компромісу та мирного врегулювання. Ця динаміка призводить до змін у всіх аспектах військового та політичного протистояння, а раніше застосовані підходи стають непридатними.

Прихід радикальної групи ХАМАС до влади на палестинських територіях, їхнє відмовлення визнати Державу Ізраїль, разом із істотним

зростанням палестинського тероризму, ускладнює шанси на відновлення переговорного процесу між Ізраїлем та Палестинською національною адміністрацією. Розкол в палестинському національному русі, негативна економічна ситуація на палестинських територіях та відсутність перспектив на мирне вирішення питань підтримують ХАМАС і сприяють радикалізації палестинців, що може призвести до непередбачуваних наслідків.

У Ізраїлі спостерігається посилення впливу релігійного табору на позицію Тель-Авіву щодо ізраїле-палестинського конфронтації. Уряд Б. Нетаньяху важко ухвалює складні рішення, необхідні для успішного мирного процесу, в основному через залежність від дрібних релігійних партій. Росте напруженість між ультраортодоксальними ізраїльтянами та прибічниками секулярної держави.

З урахуванням зростаючого впливу радикальних груп у обох суспільствах та посилення ворожості, можна зробити висновок, що конфлікт між Палестинською національною адміністрацією та Ізраїлем буде загострюватися. Єдиний спосіб уникнути цього полягає в пошуку компромісу, але це неможливо без взаємних поступок обох сторін. Однак для цього необхідно відкинути конфронтаційні стереотипи, ксенофобію та релігійну зашореність як серед палестинців, так і серед ізраїльтян. Поки що без обговорення ключових питань врегулювання, таких як Єрусалим та права біженців, позиції сторін знаходяться поза зоною компромісу, а екстремізм і зростання нетерпимості можуть зачепити все позитивне, що було досягнуте в рамках ізраїле-палестинського переговорів у минулі роки.

На сьогодні в ізраїле-палестинському конфлікті протилежні сторони не знайшли взаємоприйнятної рішення щодо жодної з основних проблем остаточного мирного вирішення. З погляду ізраїльтян їхні дії спричиняють лише загострення ситуації для палестинців. Цьому свідчить захоплення ХАМАСом влади в Секторі Газа та постійні обстріли території Ізраїлю ракетами «Касам». Палестинці ж вважають розширення єврейських поселень Ізраїлем основною перепорою для переговорного процесу. Незважаючи на

багаторазові заяви представників Палестинської Національної Адміністрації про те, що будь-яке рішення, крім повного заморожування будівництва поселень, неприйнятне для них, ізраїльське керівництво не надає публічних гарантій у цьому плані.

ВИСНОВКИ

Наукові дослідження у сфері переговорних процесів щодо вирішення ізраїле-палестинського конфлікту виявили значну різноманітність підходів. Вони охоплюють різні аспекти конфлікту, включаючи політичні, етнічні, соціокультурні та міжнародні виміри.

Джерельна база досліджень переговорних процесів включає посібники, міжнародні договори, дослідницькі матеріали, офіційні сайти, закони, нормативно-правові акти та мапи. Ці джерела забезпечують широкий спектр інформації для вивчення конфлікту.

Становлення Ізраїлю та палестинська проблема є ключовими факторами у виникненні та розвитку конфлікту. Переговорні процеси, включаючи угоди Осло, Хевронську угоду та інші, стали етапами спроб вирішення цієї проблеми.

Серед ключових подій у переговорних процесах варто відзначити підписання угоди Осло, Угоду про автономію Газа-Єрихон, Хевронську угоду та Меморандум Уай-Рівер. Ці події відображають важливі етапи у спробах вирішення конфлікту.

Міжнародна спільнота відіграє ключову роль у спонуканні до переговорів та пошуку шляхів врегулювання ізраїле-палестинського конфлікту, надаючи допомогу, встановлюючи стандарти та виступаючи як посередник у вирішенні проблем між сторонами конфлікту.

Політичний контекст конфлікту підкреслює важливість та складність переговорного процесу. Погляди політичних лідерів, їх стратегії та національні інтереси визначають рух у напрямку миру або ескалації конфлікту. Постійні зміни в політичній обстановці обумовлюють нестабільність у переговорах та часті зупинки вирішення проблем.

Етнічні, релігійні та соціокультурні аспекти мають значний вплив на переговорні процеси. Глибоко укорінені погляди, ідентичність та культурні переконання стають перешкодою або стимулом у досягненні компромісу.

Зважаючи на важливість цих аспектів, вони потребують уваги при формуванні стратегій мирного врегулювання конфлікту.

Корінь невдач у спробах досягти миру між Ізраїлем і Палестиною шляхом переговорів можна простежити в небажанні обох сторін піти на компроміс принаймні в чотирьох ключових питаннях, а саме кордонах, безпеці, статусі Єрусалиму та статусі біженців.

Роль третьої сторони як чесного брокера, наприклад Сполучених Штатів, також має вирішальне значення для сприяння переговорам. Таке сприяння можна було б зробити, серед іншого, шляхом надання певних параметрів, відповідно до яких обидві сторони поводитися б під час переговорів. Окрім нейтралізації взаємної недовіри між обома сторонами, роль третьої сторони також функціонуватиме як баланс існуючої різниці сил між Ізраїлем і Палестиною. Однак нещодавні події показали, що третя сторона – навіть така потужна, як Сполучені Штати – буде служити своїй меті лише до тих пір, поки третя сторона здатна продемонструвати неупередженість і, отже, заслужити довіру обох сторін, а також міжнародної спільноти.

Ще одним фактором невдач у спробах переговорів є загальне бачення складових обох утворень. Погляди, що мають самовдоволення за своєю природою, такі як ісламський фундаменталізм і сіоністський екстремізм, часом спонукають до радикальних рухів, які не враховують раціональних міркувань. Наприклад, палестинська боротьба під керівництвом ХАМАС принесла невдалим військовим атакам більше переваг, ніж переговори. Це означає, що смерть під час опору проти Ізраїлю більше не бачиться чимось, чого слід боятися, а натомість як таке, що слід шанувати. Таке ставлення до ідеї боротьби та смерті, яке походить від радикального ісламізму, призвело, у свою чергу, до підвищення рівня насильства палестинців щодо ізраїльтян. У відповідь на таке насильство Ізраїль, який спочатку демонстрував репресивне та насильницьке ставлення до палестинців, стає все більш схильним до подальшого використання своєї переважаючої матеріальної сили для забезпечення своєї безпеки. Незважаючи на те, що спочатку вони були

спрямовані на усунення стимулів палестинців здійснювати напади, ірраціональний характер нападів призвів до того, що заходи безпеки, вжиті Ізраїлем, розпалили ще більше насильства. У результаті перспективи вирішення конфлікту та миру між обома сторонами продовжували погіршуватися. Таким чином, поки не буде застосовано дворівневий підхід для закладення основи взаємної довіри, яка спонукатиме до більшої гнучкості та більшої кількості компромісів з обох сторін у конфлікті під час переговорів щодо чотирьох основних питань, дуже ймовірно, що конфлікт так і залишиться невирішеним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аларадж Бішер М. А. Палестино-ізраїльські відносини в контексті близькосхідного врегулювання : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / Бішер М. А. Аларадж ; Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Київ, 2014. 20 с.
2. Бані-насер Ф. Сутність палестино-ізраїльського конфлікту та міжнародно-правові механізми ООН щодо його мирного врегулювання. Прикарпатський юридичний вісник. 2015. № 2(8). С. 3–7.
3. Великобританія: Електронная еврейская энциклопедия. URL: www.eleven.co.il/article/10872.
4. Галушко К. Системні чинники самовідновлення близькосхідного конфлікту // Наук. пр. Політичний менеджмент / інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. К. : 2005. № 5. С. 148-160.
5. Дзюбенко В. Д. Можлива роль низових ініціатив та волонтерських організацій у вирішенні арабо-ізраїльського конфлікту // Читання пам'яті Івана Бойченка. 2020. Людина. Історія. Категорії : Зб. наук. матеріалів. К. : 2020. С. 55-58.
6. Дзюбенко В. Д. Поява релігійного фактору в арабо-ізраїльському конфлікті: часові рамки // Наук. пр. Філософські науки / Гілея: науковий вісник. Прага , 2018. № 139. С. 178-182.
7. Ель сафі Б. С. Конфлікт на Близькому Сході: політико-культурний та безпековий виміри. Лис. на здобуття наук. ступеня доктора філософії : УДК 327.51:327.8+327.39(=927) : захист 10.02.2022 / наук. кер. Безрук Олександр Олександрович. Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2021. 275 с.
8. Захарченко Алла. ПЕРСПЕКТИВИ ВРЕГУЛЮВАННЯ АРАБСЬКО-ІЗРАЇЛЬСЬКОГО КОНФЛІКТУ ПІСЛЯ МИРНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ Режим доступу : http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/StPrior_12/31.pdf

9. Захарченко А.М. Роль Міжнародного суду ООН у врегулюванні палестинсько-ізраїльського конфлікту / «Роль Міжнародного суду ООН у врегулюванні територіальних спорів». Тези міжнародної наукової конференції. Одеса: Фенікс, 2008. С. 9–12.
10. Захарченко А. М. РОЛЬ РЕЛІГІЙНОГО ФАКТОРУ В ПАЛЕСТИНСЬКОІЗРАЇЛЬСЬКОМУ КОНФЛІКТІ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ. 60 Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 94 (Частина II), 2010. С. 59-66.
11. Ісаєва В. Особливості США як міжнародного медіатора Матеріали міжнародної наукової конференції. (Львів, 3 грудня 2021 р.) / Упорядники: Мальський М.З., Лещенко Л.В., Кучик О.С., Вовк Р.В. Львів: Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка, 2021. С. 73-76.
12. Історія Ізраїлю. Znaimo.com.ua. URL: https://znaimo.com.ua/Історія_Ізраїлю
13. Кандуба Т. Атлантизм у зовнішній політиці Т. Блера [Текст] / Т. Кандуба. Донецьк: Донецький національний університет, 2010. 232 с.
14. Конвенція про мирне розв'язання міжнародних зіткнень І Гаазька конвенція. Міжнародний документ від 18.10.1907 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_938#Text
15. Коппель О., Пархомчук О.. Релігійний фактор у світовій політиці. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. № 1(46)/2017. С. 26–30.
16. Кулієв А. Вплив отримання палестиною статусу держави – спостерігача в ООН на арабсько – ізраїльський конфлікт. Шевченківська весна : науково-практ. конф., К. : 2013. С. 82-83.
17. Левченко О. Д. Зародження ізраїльсько-палестинського конфлікту після завершення другої світової війни // Матеріали науково-практичної конференції / Національний Авіаційний Університет. Київ, 2023. С. 117-119. URL: <http://fmv.nau.edu.ua/polit/polit-2023/?authuser=1>
18. Новицька О. В. Геополітична стратегія Ізраїлю в україномовному

науковому дискурсі // Гілея: науковий вісник : Зб. наук. пр., К. : 2019. № 142. С. 88-91.

19. Наталя Оласюк. ЄС ТА ІЗРАЇЛЬСЬКО-ПАЛЕСТИНСЬКИЙ КОНФЛІКТ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ. Режим доступу : http://eprints.oa.edu.ua/2306/1/Olasiuk_NZ_stud_Vyp-3_turyzm.pdf

20. Палінчак М.М., Галда П.П., Лешанич М.М. Релігійний фактор у міжнародних відносинах: Навчальний посібник. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2015. 296 с.

21. Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика : навч. посіб. / М. П. Требін, Л. М. Герасіна, В. Л. Потрібна та ін. ; за ред. М. П. Требіна. Харків : Право, 2016. 540 с.

22. Форма правління, політична система, політичний режим та опозиція Ізраїлю. Бібліофонд. URL: <https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=468259>

23. Давід Харріс. ІЗРАЇЛЬ І АРАБО-ІЗРАЇЛЬСЬКИЙ КОНФЛІКТ. Режим доступу : http://jhist.org/zion/02_lesson.pdf

24. Яворська Г. Близькосхідна «дорожня карта» в умовах перевірки на місцевості. URL: http://gazeta.dt.ua/POLITICS/blizkoshidna_dorozhnya_karta_v_umovah_perevirkirki_na_mistsevosti.html

25. A Manual for UN Mediators: Advice from UN Representatives : United Nations Institute for Training and Research, 2010. URL: https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/ManualUNMediators_UN2010.pdf

26. «Advancing Shared Society for Jews and Arabs in Israel» // The Abraham Initiatives. URL: <https://abrahaminitiatives.org/>

27. Amal Ahmad. "[Land for Peace? Game Theory and the Strategic Impediments to a Resolution in Israel-Palestine](#)," [Defence and Peace Economics](#), Taylor & Francis Journals, vol. 34(4). 2023. Pages 385-409, May. <https://amalahmad.net/publication/israel-palestine.pdf>

28. An Historical Encyclopedia of the Arab-Israeli Conflict. Westport: Greenwood Press, 1996. 655 P.
29. Bar-Siman-Tov, Y. Barriers to Peace in the Israeli-Palestinian Conflict. The Jerusalem Institute for Israel-Studies. 2010. – 383 p.
30. Barak, O. The failure of the Israeli-Palestinian peace process 1993–2000. *Journal of Peace Research*, 42(6). 2005. Pp. 719–736.
31. Bennis, P. Understanding the Palestinian-Israeli conflict: A primer. Massachusetts: Olive Branch Press and Arab Research Institute. 2012.
32. Bercovitch J., Simpson L. International Mediation and the Question of Failed Peace Agreements: Improving Conflict Management and Implementation. *Peace & Change*. 2010. Vol. 35, no. 1. P. 68–103.
33. Biger G. The Boundaries of Modern Palestine, 1840-1947. London, 2004. 268 p.
34. Camp David Accords. Israel Ministry of Foreign Affairs. URL: <https://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/peace/guide/pages/camp%20david%20accords.aspx>
35. Caplan, N. (2011). The Israel-Palestine Conflict: Contested History. Oxford: Wiley Blackwell. 2011 – 336 p.
36. Choukri-Fishere E. Against conventional wisdom: mediating the Arab–Israeli conflict. Centre for Humanitarian Dialogue. Oslo forum 2008, section 2. P. 28-34.
37. Cohen P. The Root Cause of the Never-Ending Conflict in Palestine; and How to Fix It. 2014. URL: <https://bit.ly/1onRoLX>.
38. Declaration of Establishment of State of Israel. May 14, 1948 // Israel Ministry of Foreign Affairs // [On-line]: <http://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/peace/guide/pages/declaration%20of%20establishment%20of%20state%20of%20israel.aspx>
39. Dhanani G. Third-Party Mediation: The Role of the US in the Arab-Israel Conflict. *India Quarterly: A Journal of International Affairs*. 1982. Vol. 38,

no. 1. P. 78-86.

40. Etzioni A. Mediation as a World Role for the United States. *The Handbook of Interethnic Coexistence*, ed. Eugene Weiner, (New York: Continuum Publishing. 1998. Pp. 249-262.

41. Foreign Relations of the United States, 1969–1976. Vol. XXIV: Middle East Region and Arabian Peninsula, 1969–72, Jordan, September 1970. Washington: G.P.O. 2008. 966 p.

42. Fox, J., & Sandler, S. (2004). *Bringing Religion into International Relations*. New York: Palgrave Macmillan.

43. Galganek, A. Induction and Deduction in Theorizing of International Relations. *Przegląd Politologiczny*, (4). 2019. Pp. 39–54. <https://doi.org/10.14746/pp.2019.24.4.4>

44. Goldenberg, I. Lessons from the 2013–2014 Israeli-Palestinian final status negotiations. Washington: Center for a New America Security. 2015. URL: <https://bit.ly/2xeA1y9>.

45. Groszlik, R., Handel, M., & Monterescu, D. Soil, territory, land: The spatial politics of settler organic farming in the West Bank, Israel/Palestine. *Environment and Planning D: Society and Space*, 39(5). 2020. Pp. 906–924. <https://doi.org/10.1177/02637758211041121>

46. Handelman, S. *Conflict and peacemaking in Israel-Palestine: Theory and application*. London, New York: Routledge. 2011.

47. «Israel-Palestinian Negotiations» // Israeli Ministry of Foreign Affairs. URL: <https://mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/peace/guide/pages/israelpalestinian%20negotiations.aspx>

48. Khalidi R. *The Hundred Years' War on Palestine: A History of Settler Colonialism and Resistance, 1917–2017*. New York City: Metropolitan Books. 2020. 336 p.

49. Kriesberg, L. (2014). *Negotiating conflict transformations*. In M. Galluccio (Ed.), *Handbook of international negotiation, interpersonal,*

intercultural, and diplomatic perspectives (pp. 109–122). Springer.

50. Kurtzer, D. C., Duss, M., & Sachs, N. B. The Israeli -Palestinian Conflict: Has the U.S. Failed?. 2014. P. 1–31.

51. Kyle K. Suez: Britain's End of Empire in the Middle East. London: I.B. Tauris, 2011. 712 p.

52. Laqueur W. A History of Zionism: From the French Revolution to the Establishment of the State of Israel. New York City, 2003. 688 p.

53. Le More A., Keating M., Lowe R. Aid, Diplomacy and Facts on the Ground: The Case of Palestine. London: Royal Institute Of International Affairs, 2005. 232 p.

54. Lustick I. Paradigm Lost: From Two-State Solution to One-State Reality. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2019. 232 p.

55. Ma'oz, M. The Oslo Peace Process: From Breakthrough to Breakdown. In Robert L. Rothstein et al (Ed.), The Israeli-Palestinian Peace Process: Oslo and the Lessons of Failure. Brighton: Sussex Academic Press. 2002.

56. Virsaviia Marych. ПАЛЕСТИНО-ИЗРАИЛЬСКИЙ КОНФЛИКТ: ПОИСКАХ СОВРЕМЕННОЙ АКАДЕМИЧЕСКОЙ ИНТЕРПРЕТАЦИИ. Режим доступа : <https://digi.lib.ttu.ee/i/file.php?DLID=3049&t=1>

57. Miller A. The Much Too Promised Land: America's Elusive Search for Arab-Israeli Peace. New York City: Bantam, 2008. 416 p.

58. Miller, E. The Intractable Issue: Palestinian Refugees and the Israeli-Palestinian Peace Negotiations. Atkin Paper Series. The International Centre for the Study of the Radicalisation and Political Violence. 2012.

59. Michaels, J. L. Social forces sustaining the israeli-palestinian tensions: A dynamical psychology perspective. International Journal of Conflict and Violence, 11(04). 2017.Pp. 1-13 <https://doi.org/10.4119/UNIBI/ijcv.255>

60. Morris B. 1948: A History of the First Arab-Israeli War. Yale: Yale University Press, 2009. 544 p.

61. Morris B. Israel's Border Wars, 1949-1956: Arab Infiltration, Israeli Retaliation, and the Countdown to the Suez War. Oxford, 1997. 488 c.

62. Morris B. *One State, Two States: Resolving the Israel/Palestine Conflict*. New Haven. 2010. 256 p.
63. Morris B. *Righteous Victims: A History of the Zionist-Arab Conflict, 1881-2001*. New York City. 2001. 800 c.
64. Newman, D., & Ghazi, F. *Bridging the Gap: Palestinian and Israeli Discourses on Autonomy and Statehood*. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 22(1). 1997. Pp. 111–129.
65. Oren M. *Six Days of War: June 1967 and the Making of the Modern Middle East*. New York: Presidio Press. 2003. 496 p.
66. Pike, J. *Hamas (Islamic Resistance Movement)*. 2017.
URL: [https:// bit.ly/2yp4zxG](https://bit.ly/2yp4zxG).
67. Pratiwi, F. I., Qomara, G., & Syarafi, M. A. R. *Us involvement in the israelipalestinian conflict: Solution or problem?* *Tamkang Journal of International Affairs*, 24(1), 2020. Pp. 57–108. [https://doi.org/10.6185/TJIA.V.202007_24\(1\)](https://doi.org/10.6185/TJIA.V.202007_24(1)). 2002.
68. Quandt W. *Camp David: Peacemaking and Politics* Paperback. Washington. 1986. 426 p.
69. Quandt, W. B. *Israeli-Palestinian Peace Talks: From Oslo to Camp David II*. In Tamara C. Wittes (Ed.), *How Israelis and Palestinians Negotiate: A CrossCultural Analysis of the Oslo Peace Process*. Washington D.C: United States Institute for Peace Press. 2005.
70. Quandt W. *Peace Process: American Diplomacy and the Arab-Israëli Conflict since 1967*. Berkeley. 2005. 549 p.
71. Rabinovich A. *The Yom Kippur War: The Epic Encounter That Transformed the Middle East*. New York City. 2005. 656 p.
72. *Resolution of the General Assembly 181 adobted on the report of the AD HOC committee on the Palestinian question* URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/040/42/PDF/NR004042.pdf?OpenElement>
<https://statelesshistories.org/assets/uploads/documents/UN-Resolution-181->

Partition-of-Palestine-1947.pdf

73. Resolution 2334: On 23 December 2016 № 2334 // URL: <https://www.un.org/webcast/pdfs/SRES2334-2016.pdf>. New York City: United Nations Security Council, 2016.

74. Rexer, G. Borderlands of Reproduction: Bodies, Borders, and Assisted Reproductive Technologies in Israel/ Palestine. *Ethnic and Racial Studies*, 44(9).2021. 1549–1568. <https://doi.org/10.1080/01419870.2021.1887502>

75. Dennis Ross. *The Missing Peace*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2004).

76. Said, E. *The End of the Peace Process: Oslo and After*. New York: Vintage Books. 2000.

77. Segev T. *1949: the First Israelis*. Los Angeles: The Free Press, 2018. 440 c.

78. Gilead Sher. *The Israeli-Palestinian Peace Negotiations, 1999-2001*. London: Routledge, 2006.

79. Shlaim A. *The Iron Wall: Israel and the Arab World*. New York City: W. W. Norton & Company, 2001. 704 p.

80. Siniver, A. Arbitrating the Israel-Palestine Territorial Dispute. *International Politics*, 49(1).2012. Pp.117-129. <https://doi.org/10.1057/ip.2011.30>

81. Siniver, A. Power, Impartiality and Timing: Three Hypotheses on Third Party Mediation in the Middle East. *Political Studies*, 54(4).2006. Pp. 806–826. [doi/10.1111/j.14671829248.2006.00635.x](https://doi.org/10.1111/j.14671829248.2006.00635.x).

82. Smith, B. *Hamas, Fatah, and the Middle East Quartet Principles*. London: UK Parliament. 2011.

83. «The Question of Palestine» // United Nations. URL: <https://www.un.org/unispal/>

84. Thrall N. *The Only Language They Understand: Forcing Compromise in Israel and Palestine*. New York: Metropolitan Books, 2017. 336 p.

85. Ulrichsen, K. C. *Palestinians sidelined in saudi-emirati rapprochement*

with Israel. *Journal of Palestine Studies*, 47(4). 2018. Pp. 79–89.
<https://doi.org/10.1525/jps.2018.47.4.79>

86. United Nations General Assembly Resolution 3236: 3236 (XXIX). Question of Palestine. New York City: United Nations General Assembly, 1974. URL:<https://www.un.org/unispal/wp-content/uploads/2016/05/ARES3236XXIX.pdf>

87. US vs UK – a comparison of mediation processes. Home – Skuld. URL: <https://www.skuld.com/topics/legal/pi-and-defence/us-vs-uk---a-comparison-ofmediation-processes>

88. Jibrin Ubale Yahaya. President Trump Peace Strategy: Emerging Conflict Between Israel and Palestine. *International Affairs and Global Strategy*. 2020. Pp. 25–37, 82. URL: <https://doi.org/10.7176/IAGS/82-04>

89. Yiftachel, O. Territory as the Kernel of the Nation : Space , Time and Nationalism in Israel / Palestine Territory as the Kernel of the Nation : Space , Time and Nationalism in Israel/ Palestine. *Geopolitics*. 2002. Pp. 215-248. <https://doi.org/10.1080/714000930>

90. Security Council Resolution 242: The Situation in the Middle East. URL: <https://peacemaker.un.org/middle-east-resolution242>

91. Security Council Resolution 338: Ceasefire in the Middle East. URL: <https://peacemaker.un.org/middleeast-resolution338>

92. Истоки и история проблемы Палестины Часть I (1917-1947 годы) <https://www.un.org/unispal/ru/origins-and-evolution-of-the-palestine-problem/part-i-1917-1947/?fbclid=PAaAYoeelTjvLDvkQ6cyGfPcnDztnGYj5cPbGsT9v3Xv0Ly2pUXsLUhVFhdo4>

93. Laqueur, Walter, *The Israel Arab Reader* (New York, Bantam Books. 1976. Pp. 6-11.

94. Herzl, Theodor, *The Complete Diaries of Theodor Herzl* (New York, Herzl Press and Thomas Yosecoff, 1960. Vol. I. P. 343.

95. Электронная еврейская энциклопедия БАЛЬФУРА ДЕКЛАРАЦИЯ

URL: <https://eleven.co.il/zionism/from-balfour-to-state/10390/>

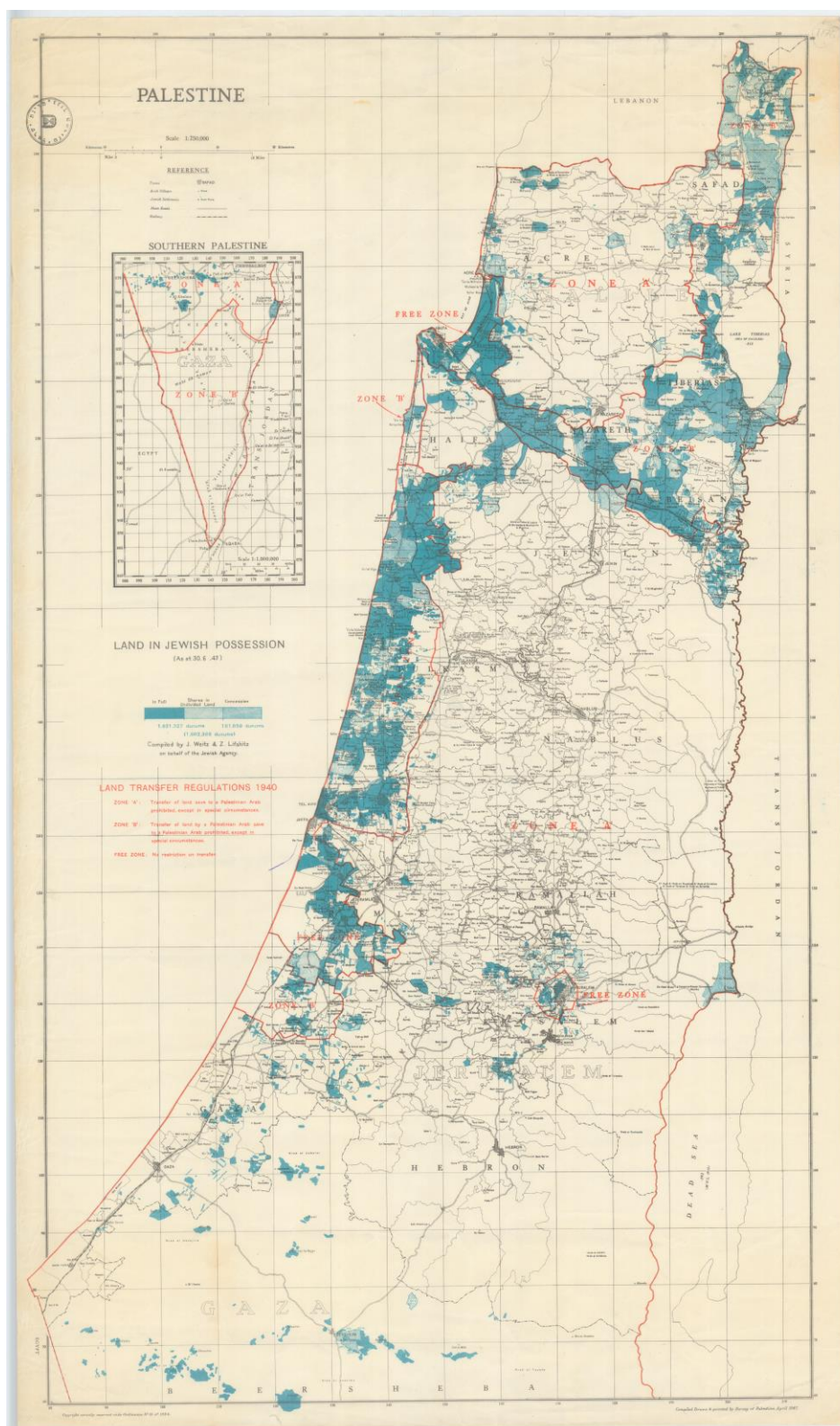
96. Linowitz, Sol M., «The Legal Basis for the State of Israel» American Bar Association Journal, vol. 43, 1957, p. 522.

97. The Covenant of the League of Nations URL:
<https://www.ungeneva.org/ru/about/league-of-nations/covenant>

ДОДАТКИ

Додаток А

Мапа території Палестини, що перебувала у власності євреїв у 1947 р.

Додаток Б

Історія відносин Ізраїлю та Палестини та видозмінення території

Історія відносин Ізраїлю та Палестини

